د قرآن قسمونه

او د اساسي قضاياوو اثبات

قيامت
بيازوندون
مكافات او مجازات
د الله تعالى واكمني
د ظالمانو حتمي مؤاخذه
د پيغمبر حقانيت
د بريا عوامل
د انسان غوره جوړښت او..

حکمتيار

د کتاب له متنه

پدې قسمونو کې د لاندي قضایاوو په څېر د مهمو مسائلو لپاره مضبوط دلائل وړاندي شوي:

آیا قیامت راتلونکی دی او دا دنیا به په بلي بدلېږي؟

آیا انسان بېرته راژوندی کېدی شي؟

آیا د قیامت د ورځي د مکافات او مجازات عقیده رښتوني ده؟

آیا خدای یو دی؟

آیا واقعاً الله تعالی د دې عالم یوازینی واکمن، پالونکی او ساتونکی دی؟

آیا په رښتیا الله تعالی ظالمان مؤاخذه کوي او خپل عذاب پرې نازلوي؟

آیا په دنیا کې هم انسان ته د عملونو بدله ورکول کېږي؟

د پیغمبر د حقانیت لپاره څه دلیل لرو؟

آیا په رښتیا دا قرآن د الله له لوري راغلی؟

آیا دا خبره رښتیا ده چې انسان ته ډېر لوړ استعدادونه ورکړی شوی؟

له بلي خوا د قسمونو په اړه د مفسرینو ترمنځ د رأیي ژور اختلاف شته، د رأیي دا اختلاف د قرآن مینه والو ته اکثراً زیاتي ستونزي راولاړوي، پدې رساله کې هڅه شوې چې د قرآن د مینه والو دغه ستونزه حل شي. دلته د هر قسم په اړه ترټولو درنه او په قرآن مستنده رأیه راخیستل شوې.

فہرست

بسم الله الرحمن الرحيم

تمهید

دا رساله د قرآن د قسمونو تفسير ته مختصه شوې، دا د دې لپاره چي له يوې خوا پدې قسمونو باندي پوهېدو سره په ټولو هغو دلائلو پوهېدی شو چي قرآن د سترو سترو قضاياوو د اثبات لپاره وړاندي کړي، د قرآن قسمونه په حقيقت کي د ډېرو مهمو او اساسي قضاياوو د اثبات لپاره د قرآن دلائل دي. پدې سره قرآن خپل مخاطب په هغو مهمو خبرو قانع کوي چي هغه ته ئې منل گران برېښي او په آسانۍ او له قوي دليل نه پرته ئې نه مني. پدې قسمونو کي د لاندي اساسي قضاياوو په څېر د مهمو مسائلو لپاره مضبوط دلائل وړاندي شوي:

آيا قيامت حتماً راتلونکی دئ او دا دنيا به په بلي بدلېږي؟
آيا انسان بېرته راژوندی کېدی شي؟
آيا د قيامت د ورځي د مکافات او مجازات عقيده رښتونې ده؟

آیا خدای يو دئ؟
آيا واقعاً الله تعالى د دې عالم يوازيني واكمن، پالونكى او ساتونكى دئ؟
آيا په رښتيا الله تعالى ظالمان په دنيا كي هم مؤاخذه كوي او خپل عذاب پرې نازلوي؟
آيا په دنيا كي هم انسان ته د عملونو بدله وركول كېږي؟
د پيغمبر د حقانيت لپاره څه دليل لرو؟
آيا په رښتيا دا قرآن د الله له لوري راغلى؟
آيا دا خبره رښتيا ده چي انسان ته ډېر لوړ استعدادونه وركړه شوي؟

له بلي خوا د قسمونو په اړه د مفسرينو ترمنځ د رأيي ژور اختلاف شته، د رأيي دا اختلاف د قرآن مينه والو ته اكثراً زياتي ستونزي راولاړوي، پدې رساله كي هڅه شوې چي د قرآن د مينه والو دغه ستونزه حل شي. دلته د هر قسم په اړه ترټولو درنه او په قرآن مستنده رأيه رااخيستل شوې. په كار خو دا وه چي د درنو مفسرينو بېلابېل آراء هم رانقل شوي وی، خو مونږ پدې خاطر د هغو له راوړلو ډډه كړې چي پدې محدودي وړې رسالې كي ئې مجال نه وو، دا كار مو په خپله لوستونكو ته پرېښى. هغو درنو لوستونكو ته چي د تحقيق اراده لري دا وړانديز كوو چي پدې رسالې كي د تشريح شوي هر قسم نه مخكي نور تفاسير وگوري، د دوی ترمنځ د رأيي له اختلاف نه ځان خبر كړي، د هر يوه رأيه په غور او دقت سره وڅېړي، بيا ئې د دې رسالې د شرحي په خوا كي كېږدي

او وګوري چې آيا مونږ دلته ترټولو قوي او په قرآن مستند تفسير غوره کړی که نه؟

په قرآن کې اکثراً په هغو شيانو لوړه شوې چې کاملاً محسوس، مشهود او څرګند دي او هر ليدونکي ته د فهم او درك وړ. دا طبيعي ده چې د يوه داسې مهم او د مناقشې وړ مطلب د اثبات لپاره چې قرآن ئې ثابتول غواړي او د قرآن مخاطب د هغه په منلو کې ترديد لري، مجرده ادعا نه مني او دلائلو ته منتظر وي، بايد په داسې دلائلو استشهاد وشي چې د نزاع او اختلاف وړ نه وي او مخاطب ته کاملاً واضح او څرګند وي. د اختلافي او قابل نقاش ادعا د ثبوت لپاره په يوه غيرملموس او غير قابل فهم شي باندې استشهاد نشي کېدی. تاسو د قرآن د تلاوت په جريان کې حتماً دا مشاهده کوئ چې د طبيعت په ډېرو بارزو او څرګندو شيانو لکه لمر، سپوږمۍ، آسمان، ستوري، ځمکه، فجر، شفق، شپه، ورځ او دې ته ورته شيانو لوړه شوې او بيا د قسمونو په پای کې او اکثراً له هغوی سره متصل يوه ستره او ډېره مهمه ادعا عنوان شوې او په حقانيت ئې تأکيد شوی او همدغه قسمونه ئې د شاهد او دليل په حيث وړاندې شوې. په ډېر لږ غور او دقت سره پدې مطلب پوهېدی شو چې د قسمونو او د هغوی د ځواب ترمنځ ژور او دقيق ارتباط شته، داسې چې واقعاً مقسم به شيان د قسم د ځواب او د قسم نه وروسته راتلونکې ادعا په حقانيت شهادت ورکوي. همدغه ژور ارتباط ته په پام سره مفسرين پدې عقيده دي چې د قرآن قسمونه د استشهاد لپاره دي نه د دغو شيانو په عظمت د اعتراف لپاره. خو د

قرآن په څو محدودو آیتونو کي داسي قسمونه هم ګورو چي مقسم به ئې له دقت او غور نه وروسته او له قرائنو نه معلومولی شو، دلته داسي صیغې راغلې چي په ډېرو شیانو ئې اطلاق کېدی شي، پدغو ډېرو شیانو کي اصلي او مقصودي شی موندل د پوره دقت غوښتنه کوي، په سطحي نظر د هغه موندل ګران دئ، دلته ده چي د مفسرینو ترمنځ شدید اختلاف راولاړېږي. د ځینو دغو قسمونو په اړه خو په تفاسیرو کي په لسهاوو آراء ګورو، د مثال په توګه د الفجر د سورې په دریېم آیت کي په "الشفع والوتر: جفت او طاق" لوړه شوې چي تر ۳۶ نه زیات تفسیرونه ئې شوي، خو دې ته مو باید پام وي چي پدې ټولو تفسیرونو او تعبیرونو کي یوازي یو ئې صحیح کېدی شي او بس، هماغه صحیح دئ چي د آیت اصلي او دقیق مراد په ګوته کړي.

که په قرآن کي لداسي مواردو سره مخامخ کېږو چي د "مقسم به" لپاره استعمال شوې صیغه په ډېرو شیانو تطبیقېدی شي لکه "النازعات"، "الناشطات"، "السابحات"، " المرسلات"، "الناشرات"، "الفارقات" او دې ته ورته، نو په هغه صورت کي باید څو اساسي او مهمي خبري په پام کي ولرو:

- تر ټولو د مخه باید د دغو الفاظو اصلي معنی او تفسیر په قرآن کي ولټوو.
- دا شیان باید د قسمونو په اړه د قرآن د عام اسلوب په رڼا کي تفسیر کړو، لکه څنګه چي په اکثرو مواردو کي "مقسم به" څرګند او واضح شیان او د قرآن هرمخاطب ته قابل فهم دي، پدغو محدودو

مواردو کي هم باید داسي شیان مراد وي چي څرګند، قابل فهم او قابل درك وي. نباید هغه له سترګو پټ او غیبي شیان وګڼو او نه داسي شیان چي د قرآن هر مخاطب ئې نه مني. د الطارق په مبارکې سورې کي د دغسي مواردو په اړه مونږ ته ډېره غوره لارښوونه شوې، هلته په "الطارق: د شپې لخوا څرګند ېدونکي او ور ټکونکي" باندي لوړه شوې، د "الطارق" اطلاق په ډېرو شیانو کېدی شي، خو قرآن پدې پسې متصل فرمایي: آیا پوهېږې چي "الطارق" څه دئ، "الطارق" ځلانده ستوری "النجم الثاقب" دئ. که قرآن په خپله دا الطارق نه وی معرفي کړی نو معلومه نده چي د دې په تفسیر کي به هم د مفسرینو ترمنځ څومره ژور اختلافات راولاړ شوي وو. پکار ده چي ټول دې ته ورته موارد د دغي لارښووني مطابق تفسیر شي.

- قسمونه باید له قسم نه وروسته ادعا ثابته کړی شي او د قرآن هر مخاطب قانع کړی شي، هر هغه تفسیر چي د قسم او ځواب ترمنځ ئې دا تړاو او رابطه په ګوته نکړی شي، هغه ضعیف تفسیر او کمزورې توجیه وګڼئ.
- د قرآن د الفاظو په ترجمه کي مخصوصاً هلته چي یو لفظ ډېري معاني ولري او د ټولو له منځ نه د یوې غوره کول غور او دقت وغواړي باید څو ټکي مراعات کړو:

۱. لومړي باید د هغو الفاظو په رڼا کي د هغه مناسبه معنی غوره کړو چي ترې مخکي او وروسته راغلي او له هغوی سره ئې یو ځای خاص کلام جوړ کړی. د همدې خاص کلام مجموعي مطلب د هر لفظ معنی په خپله واضح کوي، که تاسو د یوه چا د وینا په اکثرو برخو

پوه شئ نو د همدې په رڼا کې د ده د وینا په هغو برخو او هغو الفاظو هم پوهېدی شي چې لدې نه مخکې د هغه په معنی نه پوهېدئ. له یوه کلام نه روغه او سالمه انتباه د مبهمو الفاظو معنی واضح او مشخص کوي.

۲. بیا باید لدې نه مخکې او وروسته آیتونو ته رجوع وکړو او د هغوی په رڼا کې ئې معنی معلومه کړو.

۳. که ونتوانېدو چې په مربوطه آیت او له هغه نه وروسته او مخکې آیتونو کې د هغه معنی پیدا کړو نو باید په ټول قرآن کې ئې لټه وکړو، قرآن ته په مراجعې سره به حتماً د هغه شرح او تفسیر بیامومو، ځکه د قرآن آیتونه یو بل تشریح کوي، مجمل آیتونه ئې په مفصلو کې تفسیر او توضیح شوي، یو مطلب په یوه ځای کې په خاصو الفاظو په مجمل ډول ذکر شوی خو په بل ځای کې همدا مطلب په نورو الفاظو سره په مشرح او مفصل ډول راغلی، قرآن د الله کتاب دئ، مکمل او له هر نقص او عیب نه منزه، هرڅه ئې واضح او مبین، قرآن لدې عیبه منزه دئ چې په هغه کې دي داسي څه ویل شوي وي چې هرمخاطب ته ئې غامض وي او په خپله ئې وروسته یا مخکې د هغه وضاحت نه وي کړی. خو که احیاناً په ټول قرآن کې د هغه د شرحې په موندلو بریالي نشوو نو دا باید خپل عیب او نقص وګڼو او پدې باور وو چې مونږ په خپله کافي او لازم غور او دقت ندی کړی او پدې وجه په قرآن کې د هغه د شرحې او تفصیل په موندلو نه یو بریالي شوي که نه نو په قرآن کې حتماً د دې وضاحت شوی. بیا باید د پیغمبر علیه السلام په احادیثو کې د هغه په مطلب

د پوهېدو لټه وکړو، حدیث د قرآن شرح او تفسیر دئ. لدې نه وروسته به دا گورو چي آیا صحابه وو او د دوی دور ته نږدې مفسرینو پدې هکله څه ویلي که نه، د دوی په روایاتو او آراوو کي داسي رأیه شته چي له ثقه راویانو نه روایت شوې وي او په قرآن او حدیث مبتني وي؟

انسان چي کله د خپل مخاطب حالت داسي وگوري چي د ده د خبري په منلو کي متردد دئ، نو د هغه د تشویش رفع کولو او په خپلي خبري د متقاعد کولو لپار ه په داسي څه قسم او لوړه کوي چي مخاطب پرې باور وکړي او دا یقین ئې راشي چي اوس نو دی حتماًرښتیا وایي. د الله په نامه د لوړي او قسم معنی دا ده چي مونږ الله په خپلو خبرو شاهد نیسو او پدې سره مقابل لوري ته ډاډ ورکوو چي رښتیا وایو. په قرآن کي هم د هغو مهمو مطالبو او سترو خبرو د اثبات لپاره چي د قرآن مخاطب ئې له قوي دلائلو نه پرته نه مني، له دغه اسلوب نه کار اخیستل شوی. مونږ پداسي څه لوړه کوو چي مخاطب مو باور وکړي چي د دې "مقسم به" د عظمت په خاطر حتماً رښتیا وایو. خو په قرآن کي قسم د استشهاد لپاره راځي، د "مقسم به" په عظمت د اعتراف لپاره نه بلکه د خپلي ادعا د اثبات لپاره د شاهد او گواه په حیث وړاندي کېږي. عادتاً باید د یوه مطلب د اثبات او د مخاطب د اقناع لپاره په داسي څه استشهاد وشي چي د مخاطب له نظره کاملاً مسلم او منل شوی حقیقت وي او هغه ئې د واضح او څرگند دلیل په حیث ومني او په هغه کي هیڅ شك او تردید ونلري، هیڅوك په یوه نامسلم او نامنل شوی دلیل د

یوې متنازع فیها ادعا د اثبات هڅه نه کوي او طبعاً چې داسې هڅه نامعقوله او بې فایدې ده.

د قرآن د قسمونو په تفسیر کې د مفسرینو ترمنځ د رأیي شدید اختلاف ګورو، حتی د صحابه وو او د دوی دور ته د نږدې مفسرینو ترمنځ، په احادیثو کې پدې اړه هیڅ روایت نه لرو، د قرآن د تفسیر په هکله د احادیثو په کتابونو کې ډېر محدود روایات لرو، په صحیح ترمذي کې تر نورو کتابونو نه دا راز احادیث زیات نقل شوي خو د هغوی شمېر هم دومره دئ لکه د قرآن د هرې سورې په اړه یوازې یو حدیث، د مفسرینو ترمنځ لدې اختلاف نه هم معلومېږي چې پدې هکله ثقه روایات محدود دي، ځکه چې د ثقه روایاتو په شته والي کې دوی اختلاف نشو کولی. نو دې حقایقو ته په پام سره پکار ده چې مونږ د درنو مفسرینو له آراوو نه د هغه چا رأیه غوره کړو چې په قرآن مستنده وي او د خپلې شرحې د اثبات لپاره ئې د قرآن په آیتونو استناد کړی وي.

امید دئ الله تعالی مونږ ته په قرآن د ښه پوهېدو او په هغه د صادقانه عمل توفیق راکړي، د ژوند په ټولو برخو کې مو لارښود وي، د هر اختلاف د حل مرجع او د هر قضاوت لپاره ملاك او معیار او په تیارو شپو کې روڼ مشعل.

د مهربان رب د هدایت او توفیق په هیله

الطور

هیڅوك او هیڅ څه ظالمان د الله له عذابه نشي ژغورلی

د الطور په مبارکي سورې کي د پورتنۍ خبري د اثبات لپاره د فرعون غرقېدل او د یوه داسي چا په لاس د ده ظالمانه واکمني نسکورېدل د دلیل په توگه وړاندي شوی چي له کتاب نه پرته ئې بل څه په لاس کي نه وو، د دې سورې لاندي آیتونه دا مطلب داسي بیانوي:

وَ الطورِ *
قسم په طور.

وَ کِتَٰبٍ مّسطورٍ * فی رَقٍّ مّنشورٍ *
قسم په لیکل شوي کتاب، په نشر شوو پاڼو کي

وَ الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ *
قسم په آباد شوي كور.

وَ السقْفِ الْمَرْفُوعِ *
قسم په لوړ شوي چت.

وَ الْبَحْرِ الْمَسجُورِ *
قسم په ډك شوي بحر.

د قسمونو ځواب دا دئ:

إِنّ عَذَاب رَبِّك لَوَقِعٌ * مّا لَهُ مِن دَافِعٍ *
بي شكه چي ستا د رب عذاب حتماً واقع كېدونكى دئ، هيڅ دفع كوونكى ئې نشته.

بايد وګورو چي دلته د الطور، كتاب مسطور في رق منشور، البيت المعمور، السقف المرفوع او البحر المسجور معنى څه ده او دا شيان څنګه پدې شهادت وركوي چي ستا د رب عذاب حتماً واقع كېدونكى دئ او هيڅ دفع كوونكى ئې نشته.

د دغو قسمونو د تفسير لپاره بايد ترهرڅه دمخه قرآن ته رجوع وكړو، بايد په خپله د قرآن په متن كي د دې قسمونو تفسير ولټوو او د قرآن په مرسته د هغوى په مطلب ځان پوه كړو. خو بايد وګورو چي په قرآن كي د دغو شيانو اصلي مطلب موندلى شو كه نه، كه په

قرآن کي پدې اړه څه وضاحت شوی وي نو دا باید مونږ بلې هرې مرجع ته له مراجعې نه مستغني کړي.

اکثراً يو لفظ د ډېرو شيانو لپاره استعمالېږي او بېلې بېلې معناوي ترې اخيستل کېږي، په يوه محل کي يوه معنى او په بل کي بله معنى، د موقعيت او محل له مخي د لفظ معنى تغيير کوي. اصولاً د هر لفظ معنى او مفهوم بايد تر ټولو د مخه په هغې جملې کي ولټوو چي دا لفظ پکی راغلی او بيا د همدې جملې نه مخکي او وروسته جملو کي او بيا په ټول مضمون کي. د قرآن د هر لفظ معنى هم بايد ترټولو مخکي په هغه آيت کي ولټوو چي دا لفظ پکي راغلی، بيا په مخکنيو او وروستنيو آيتونو کي، بيا په مربوطه سورې کي او بيا په ټول قرآن کي.

د الطور د سورې پدې قسمونو کي يو ئې ډېر واضح دئ او په قرآن کي مکرر ياد شوی: الطور، هغه غر چي موسى عليه السلام پکي په پيغمبرۍ مبعوث شو او د الله له لوري د فرعون مقابلې ته ولېږل شو. د قرآن په څېر د بليغ کلام تقاضا دا ده چي دا وروستي شيان هم بايد د موسى عليه السلام له قصې سره تړاو ولري. راشئ وګورو چي د موسى عليه السلام په قصې کي دا پاتې شيان موندلی شو که نه. که په قرآن کي له فرعوني نظام سره د موسى عليه السلام د مقابلې د قصې بېلې بېلې برخې وڅېړو نو څو ترټولو ستري او حساسي پېښې او ډېر بارز نقاط د هر لوستونکي پام جلبوي:

- موسی علیه السلام د طور په غره کي هغه مهال په پیغمبری مبعوث او د فرعون مقابلې ته ولېږل شو چي له تقریباً لسو کلونو هجرت نه وروسته له مدین نه د مصر په لور روان وو، د شپې په تیاره کي ئې لار ورکه کړه، لږ لیري د غره په ډډه کي رڼا په نظر ورغله، پدې هیلي هغه لور ته روان شو چي هلته به شپانه وي او ده ته به لار وښیي او یا به د اور کومه سکروټه ترلاسه کړي او خپل ماشومان به له یخني وژغوري، خو هلته د الله تعالی له لوري په پیغمبری مبعوث شو او د فرعون د مقابلې هغه ستره دنده ورپه غاړه شوه چي ترخپل توان ئې ډېره ستره او درنه ګڼله.
- په ټولو پیغمبرانو کي یوازي موسی علیه السلام ته داسي کتاب ورکړی شوی چي تیار په لوحو کي لیکل شوی او مسطور وو، نورو ته د کتابونو او صحیفو یوازي وحي شوې، مسطور او لیکل شوي کتابونه او صحیفې ندي ورکړی شوي.
- د فرعون میرمني آسیه په موسی علیه السلام ایمان راووړ، فرعون تر شدید تعذیب لاندي ونیوله، د هغې په پښو او لاسونو ئې میخونه ټکوهل، تر څو له ایمان نه لاس واخلي، خو دغه مؤمنه او پر خدای مینه ښځه د همدې شدید عذاب په وخت کي نه یوازي پر خپل ایمان ټینګار کوي او د فرعون په قصر کي او د ده ترڅنګ له ژوند نه بیزاری اعلانوي، بلکه له خپل رب نه غواړي چي خپل لوري ته ئې وبلي او په خپلي خوا کي ورته "بیت: کور" جور کړي. او الله تعالی ئې سوال مني او په جنت کي ورته دا کور جوړوي. پدې سره قرآن غواړي مونږ پوه کړي چي فرعون د خپل اقتدار د بقا او د خپلو

مخالفینو د ځپلو لپاره څه کول او په څنګه څنګه سختو عذابونو ئې تعذیبول، چي له یوې ښځي سره او هغه هم د ده میرمن، داسي سلوك کېږي نو له نورو مخالفینو سره به د فرعون معامله څنګه وه؟ لدې نه ښه معلومېدی شي چي فرعون به له خپلو مخالفینو سره څه کول!!

- فرعون خپل وزیر هامان ته وایي: د پخو خښتو لوړ "صرح: ماڼۍ او قصر" راته جوړ کړه تر څو بر آسمان ته وخیژم او وګورم چي هلته د موسی رب شته که نه!! هغه فرعون ته داسي "مرفوع سقف"، نه د اوسېدو قصر، جوړ کړ چي په تاریخ کي ئې مثال نه لیدل کېږي.
- د موسی علیه السلام او د فرعون د مقابلې قصه هلته پای ته رسېږي چي فرعون له خپل لښکر سره په بحر کي غرق شو، ټول بحر د دوی په مړو "مسجور: ډك" شو او موسی علیه السلام او ملګرو ته ئې په همدې بحر کي الله تعالی نجات ورکړ.

اوس او لدې توضیح نه وروسته پدې خبري پوهېدل آسانه دي چي پدې قسمونو سره په حقیقت کي هغو سترو پېښو ته اشاره شوې چي له فرعون سره د موسی علیه السلام د مقابلې د تاریخي قصې بارز نقاط او حساس او له پند نه ډك پړاوونه دي او د ټولي قصې خلاصه وړاندي کوي او همدا سلسله پدې شهادت ورکوي چي ستا د رب عذاب هرو مرو واقع کېدونکی دئ. که فرعون ونه توانېدو چي د الله له عذاب نه ځان وژغوري، نه قصرونو وژغورو، نه لښکرو او نه د مخالفینو تعذیب او ځورونو، نو په دې کي شك مه کوه چي ظالمان او فرعونان په هیڅ څه نه د الله تعالی

حتمي عذاب دفع کولی شي او نه ئې ځنډولی.

که په قرآن کي د دې قسمونو په اړه لدې ټول وضاحت سره سره ثوك د خپلي خوښي او رأيي تفسير كوي او له كتاب مسطور، بيت المعمور، سقف المرفوع او بحر المسجور نه داسي تعبير وړاندي كوي چي نه له قرآن نه كوم دليل ورته په گوته كولی شي او نه د قسمونو او ځواب ترمنځ تړاو او رابطه ښودلی شي، دا تفسير تفسير بالرأی دی، كه هر مفسر ته منسوب شوی وي، د منلو ندي، كوم معتبر مفسر ته د دې رأيي د انتساب په وجه د دې په ځای چي د قرآن پدې وضاحتونو او د قرآن په رڼا كي د دې قسمونو د تفسير په اړه شك وكړو بايد برعكس دې منلي شخص ته دا انتساب غلط وگڼو او په پوره ډاډ او اطمئنان سره وو وايو چي يا دغه مفسر اشتباه كړې او يا راوي غلط شوی. بايد پدې كي هيڅ شك ونكړو چي لدې قسمونو نه مراد فقط او فقط همدا د موسی عليه السلام او د فرعون د قصې هغه پنځه مهمي پېښي دي چي په قرآن كي ذكر شوې دي نه بل څه. دا سمه خبره نده چي ثوك د قرآن په مقابل كي د بل چا خبري ته اعتناء وكړي او د هغه په خاطر د يوه آيت داسي تفسير ومني چي له قرآن سره اړخ نه لگوي.

د الطور د سورې د قسمونو لدې شرحي نه څو نتيجې ترلاسه كوو:

- قسمونه د يوې مهمي مدعا د اثبات لپاره راغلي.

- دا قسمونه هم په خپل منځ کي او هم د قسمونو له ځواب سره ژوري اړيکي لري.
- لکه څنگه چي انسان په خپلي مدعا د خپل مخاطب د قانع کولو لپاره قسم ته پناه وړي او پداسي څه لوړه کوي چي د مخاطب زړه ته ئې له قسم نه وروسته دا خبره ولوېږي چي اوس نو دی حتماً رښتيا وايي، همداراز قرآن د خپلو مهمو ادعاگانو د اثبات لپاره له همدې اسلوب نه کار اخلي، پداسي څه لوړه کوي چي مخاطب ته واضح او څرگند وي او د مدعا د اثبات په اړه د دليل حيثيت ولري، مخاطب متقاعد کړي او د شك مجال ورته پري نږدي.
- هيڅوك د خپلي ادعا د اثبات لپاره داسي دليل نه وړاندي کوي چي مخاطب ته ئې مجهول، غيرقابل فهم او تر اصل مدعا زيات ناڅرگند وي. قرآن د لمر، سپوږمۍ، آسمان، ځمکه، شپه، ورځ، سباوون، ستوري او دې ته ورته په څرگندو او واضح شيانو لوړه کوي او د خپلي ادعا د ثبوت لپاره ئې د څرگند دليل په توگه د مخاطب مخي ته ږدي.

د دې نتائجو له مخي د هغو کسانو په اړه چي وايي: له سقف المرفوع نه مراد آسمان دئ او له بيت المعمور نه مراد هغه بيت المعمور چي په آسمان کي ده او له بحر المسجور نه مراد د قيامت په ورځ په بحرونو اور گډېدل او د نورو قسمونو په اړه دې ته ورته نظريات لري، وايو: پدې سره دوی څو اشتباهات کوي:

- د کلام د نظم، يووالي او همغږي غوښتنو ته ئې پام ندي کړی،

نه ئې د قسمونو تر منځ يووالي ته اهتمام کړی او نه د قسمونو او ځواب تر منځ ارتباط ته.

- آسمان او په آسمان کي بيت المعمور څنګه پدې شهادت ورکوي چي د الله عذاب حتماً راتلونکی دئ؟
- کافر خو نه بيت المعمور مني او نه د قيامت په ورځ د بحرونو اور اخيستل، نو څنګه به پدې باندي قسم سره پدې خبري قانع شي چي په رښتيا د الله عذاب واقع کېدونکی دئ؟!
- د "مسجور" اصلي معنی "ډك" ده، نه اور اخيستی.
- دا خو تفسير بالرأی شو، دا دوی ولې د قرآن په وضاحت اکتفاء نکوي او خامخا داسي رأيه وړاندي کوي چي په قرآن کي ورته دليل نشي موندلی.
- که په قرآن کي د موسی عليه السلام او فرعون په هغي قصې کي چي له "طور" نه شروع او په "بحرالمسجور" پای ته ورسېده، مونږ دا ټول قسمونه موندلی شو، نو بيا ولې بايد پدې اکتفاء ونکړو؟! دا پداسي حال کي چي يوازي پدې سره هم د قسمونو تر منځ او هم د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ژور ارتباط مراعات کېږي او دا خبره په ډاګه کېږي چي د الله د واقع کېدونکي عذاب مخه هيڅوك نشي نيولی، په بحر کي د فرعون غرقېدل ئې ښه واضح مثال دی.

الذاریات

د قیامت د راتلو وعده رښتوني ده او "دین: مکافات او مجازات" حتماً ترسره کېدونکی دي.

د الذّٰرِیٰتِ سورې په سر کې د پورتنۍ ادعا د اثبات لپاره په څلورو شیانو لوړه شوې:

وَ الذّٰرِیٰتِ ذَرْواً *

قسم په خورونکو شیندونکو

فَالحٰمِلٰتِ وِقْراً *

بیا د درانه پېټي پر شا وړونکو

فَالجٰرِیٰتِ یُسراً *

بیا په آسانۍ خوځېدونکو

فَالْمُقَسِمَتِ أَمْراً *
بيا د يوه كار په وېشونكو

او له قسمونو نه وروسته ويل شوي چي:

إِنمَا تُوعَدُونَ لَصادِقٌ * وَ إِنّ الدِّينَ لَوَقِعٌ *
بيشكه چي له تاسو سره كېدونكي وعده رښتونې ده او "دين: د قيامت د ورځي مكافات او مجازات" حتماً واقع كېدونكي دي.

راشئ وګورو چي دلته په څه څه لوړه شوې او دا قسمونه څنګه پدې خبري شهادت وركوي چي د قيامت وعده رښتونې او هرو مرو واقع كېدونكي ده؟

څو خبري بايد په پام كي ولرو:

- د بيان له فحوى او انداز نه معلومېږي چي دلته د يوه شي په څلورو حالتونو لوړه شوې، په وروستيو دريو آيتونو كي د "فاء" ذكر همدا خبره په ګوته كوي.
- دا شى بايد څرګند، واضح او د قرآن هرمخاطب ته جوت وي.
- لومړئ بايد په قرآن كي د دې لته وكړو چي څه ئې پدې صفاتو ياد كړي چي شيندل كوي، دروند پېټى حمل كوي، په آسانۍ خوځېږي او د يوه څه د وېشلو دنده ترسره كوي؟

- دا شى بايد د دې مدعا لپاره واضح دليل وي چي "شوې وعده

ربښتوني ده او حساب کتاب تر سره کېدونکی"

که قرآن ته مراجعه وکړو نو په ګڼ شمېر آیتونو کي به ومومو چي بادونه ئې په همدې صفاتو یاد کړي. چي دوړي شیندي، وربځي په سر اخلي، لري لري سیمو ته ئې وړي، په بېلو بېلو لوریو ئې وېشي، د باران د ورولو سبب کېږي، چي بیا پدې باران سره مړه ځمکه راژوندۍ کېږي او وني او بوټي راشنه کېږي. او قرآن په ګڼ شمېر آیتونو کي په باران سره د مړې ځمکي په راژوندي کېدو استدلال کوي او وایي چي تاسو به هم دغسي بیا راژوندي کېږئ. دا څو آیتونه ئې مثالونه دي:

وَ هُوَ الَّذِی یُرْسِلُ الرِّیَحَ بُشْرَا بَینَ یَدَی رَحْمَتِه حَتی إِذَا أَقَلّت سَحَاباً ثِقَالاً سقْنَهُ لِبَلَد مَّیِّت فَأَنزَلْنَا بِه الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِن کلِّ الثَّمَرَتِ کَذَلِك نخْرِجُ الْمَوْتی لَعَلَّکُمْ تَذکرُونَ * الاعراف:۵۷

او دا خو الله دئ چي بادونه د خپلي پیرزویني نه مخکي د زېري په خبر رالېږي، ترهغه چي درنې وربځې پورته کړي، مړه ښاتوبي ته ئې بیايو، نو پدې سره اوبه رانازلوو، بیا پدې سره هرراز میوې راباسو، همدارازبه مړي راباسو، ښائي پند واخلئ.

وَ اضرِب لهُم مَّثَلَ الحَیوة الدُّنْیَا کَمَاءٍ أنزَلْنَهُ مِنَ السمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِه نَبَات الأَرْضِ فَأَصبَحَ هَشِیماً تَذْرُوهُ الرِّیَحُ وَ کانَ اللّهُ عَلَی کلِّ شیْءٍ مُّقْتَدِراً * الکهف:۴۵

دوی ته د دنیوي ژوند مثال بیان کړه، د هغو اوبو په څېر چي له آسمانه ئې رانازل کړو، د ځمکي بوټي پرې ګڼ کړو، بیا داسي خس شي چي بادونه ئې شیندي او الله په هر څه ځواکمن دی.

اللّهُ الّذی یُرْسِلُ الرّیَحَ فَتُثِیرُ سحَاباً فَیَبْسطهُ فی السمَاء کَیْف یَشَاءُ وَ یجْعَلُهُ کسفاً فَترَی الْوَدْقَ یخْرُجُ منْ خلَلهِ فَإِذَا أصاب بِهِ مَن یَشاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ یَستَبْشِرُونَ *

الروم: ۴۸

الله هغه ذات دئ چي بادونه رالېږي، وربځې وهڅوي، بیا چي څنګه ئې خوښه وي په آسمان کي ئې خورې کړي او ټوټې ټوټې ئې کړي، بیا ګورې چي څاڅکي ئې له منځه راوځي، نو چي له خپلو بندګانو نه ئې چا ته ورسوي ناڅاپه پرې خوښ شي.

وَ اللّهُ الّذی أرْسلَ الرِّیَحَ فَتُثِیرُ سحَاباً فَسقْنَهُ إِلی بَلَدٍ مّیِّتٍ فَأحْیَیْنَا بِهِ الأرْض بَعْدَ مَوْتهَا کَذَلِك النُّشورُ *

فاطر:۹

او الله هغه ذات دئ چي بادونه ئې راولېږل، چي هغوی وربځې وخوځولې، نو د مړه ټاټوبي په لور مو بېولې، بیا مو مړاوې ځمکه له مرګه وروسته بیا پرې راژوندۍ کړه، "د قیامت د ورځې" نشور او بیا راژوندي کول به همداسي وي.

- د قسمونو په ځواب کي دوه خبري شوې: له تاسو سره شوې وعده رښتونې ده. او"دین: د قیامت د ورځې مکافات او مجازات" واقع کېدونکی دئ.

- د قسمونو په سر کي د بادونو د شيندلو او خورولو صفت ته اشاره شوې او په پای کي د تقسيم او وېشلو صفت، لومړئ صفت ئې د قيامت په ورځ د دې دنيا د ختمېدو له صحنې سره او وروستی صفت ئې د مکافات او مجازات له قضيې سره اړخ لګوي، شيندونکي بادونه طوفانونه راولاړوي او تقسيموونکي بادونه هرچا او هري سيمي ته خپله مناسبه برخه لېږدوي، يو پدې دلالت کوي چي په يوه ستر ورانوونکي طوفان سره به دا دنيا ختمېږي او بل پدې چي له هرچا سره به مناسبه معامله ترسره کېږي او مکافات مجازات به تحقق مومي.

زه ورېځي ګورم چي په آسمان کي سره تقسيم شي، په بېلو بېلو لارو رواني شي، هري خوا ته يوه مناسبه برخه وخوځېږي، په غرونو ډېري واوري ووروي او په آوارو ځمکو د ضرورت په اندازه باران، هلته ډېرو واورو ته ضرورت دئ تر څو کافي مقدار ذخيره شي او بيا په دوبي کي ورو ورو ويلي شي او د چينو، کاريزونو او ويالو په بڼه کي وبهېږي او په هغه وخت کي انسان، حيوان او نبات خړوبه کړي چي بارانونه نه ورېږي، خو په آوارو سيمو کي باران ته اړتيا زياته وي او ورېځي همدا کار کوي!!

که لدې سره سره چي قرآن د نوموړو قسمونو شرح او تفسير زمونږ مخي ته ږدي، څوك راپورته شي او له خپلي رأيي او خيال نه دغو قسمونو ته داسي تعبير وړاندي کړي چي نه له قرآن نه ورته څه دليل لري او نه د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط ښودلی شي،

نو پر قرآن د ایمان تقاضا خو دا ده چي داسي تعبیرونو ته هیڅ اعتناء ونکړو.

د همدې سورې په اووم آیت کي په آسمان لوړه شوې او فرمایي:

وَ السمَاء ذَات الحُبُك*
قسم په آسَمان د لَارو خاوندَ.

او ورپسې د نوموړي قسم دا ځواب راځي:

إنّكمْ لَفِى قَولٍ مخْتَلف*
يَقيناً چيَ تاسو په مختلَفيً وينا کي یاست.

د قسم او ځواب ترمنځ ئې د ارتباط په اړه له څه ویلو نه مخکي باید څو ټکي واضح شي:

- د آسمان دا صفت چي د لارو خاوند دی، باید داسي څرګند صفت وي چي د قرآن هر مخاطب ته قابل درك او قابل فهم وي.
- پدې صفت استدلال سره باید دا خبره ثابته کړی شي چي د بیاژوندون په اړه د مخالفینو باور د حقیقت خلاف دئ.
- که لږ دقت وکړو نو په آسمان کي یوازي هغه لاري په نظر راځي چي ستوري او آسماني اجرام پرې درومي، له هغو لارو نه پرته چي د آسمان د هر ستوری لپاره بېله بېله ټاکلې شوې او هر ستوری یوې

خوا بلي خوا ته له انحراف نه پرته پکي درومي، نوري لاري نشو ليدلی.

قرآن د لمر او سپوږمۍ په هکله وايي چي هر يو په خپل خاص فلك او مدار کي درومي:

وَ هُوَ الّذی خَلَقَ الّيْلَ وَ النهَارَ وَ الشمْس وَ الْقَمَرَ کلٌّ فی فَلَك يَسبَحُونَ * الانبياء: ۳۳

او الله هغه ذات دئ چي شپه، ورځ، لمر او سپوږمۍ ئې پيدا کړل، هر يو په خپل فلك کي خوځي.

- پدې خور او ستر آسمان کي، دا دقيق او کلك نظم، دا بې شمېره ستوري چي هر يو ئې په خپل خپل مدار کي ساتل کېږي، له تصادم او ټکراو نه ئې مخنيوي کېږي او نه پرېږدي چي ستر ستر ستوري واړه واړه جذب کړي، يو د بل په مدار کي داخل شي او هر څه سره ګډ وډ شي، پدې دلالت کوي چي پدې عالم کي نظم حاکم دئ، خوشی او بيهوده او بې هدفه ندی پيدا شوی، خپلي مخي ته ندی پرېښودل شوی، دا ټول داسي واکمن ذات اداره کوي چي هرڅه ئې په واك کي دي او په هر څه قادر دئ.

د دې شرحي نه وروسته د قسم او ځواب ترمنځ ئې تړاو په ډېره آساني موندلی شو. له قيامت نه منکر کسان چي په څه باور لري او د دې باور له مخي څه وايي، دا له هغه څه سره اختلاف لري چي لدې منظم او ستر آسمان نه هر سترګور انسان او هر د عقل او پوهي

خاوندئي ترلاسه کوي، دا په يوه څه دلالت کوي او دوی د دې خلاف بل څه وايي، دوی عالم بې هدفه، بې مقصده، نامنظمه، خپلې مخې ته پرېښودل شوې مجموعه ګڼي، چې نه خالق لري او نه واکمن او ځواکمن ساتونکی او اداره کوونکی!! خو آسمان او د آسمان پدې بې شمېره لارو باندې تلونکي ستوري د دې بې بنسټه تصور خلاف په بل څه حکم کوي.

النجم

دا عالم تلپاتې ندئ، د پای یوه ورځ لري

د النجم په مبارکې سورې کې د ستورې په هغه حالت لوړه شوې چې پرېوزي او همدا د عالم د ختمېدو نښه ګڼل شوې:

وَ النّجْمِ إِذَا هَوَى *

قسم په ستوري چي کله ناځا په پرېوزي.

ورپسې ویل شوي چي:

مَا ضلّ صاحِبُکمْ وَ مَا غَوَى *

ستاسو ملګري نه لاره ورکه کړې او نه بې لاري شوی

وَ مَا يَنطِقُ عَنِ الهَوَى *
او نه له خپلي نفسي هوی هوس نه خبري کوي.

إِنْ هُوَ إِلا وَحْيٌ يُوحَى *
دا نده مگر وحي شوې د وحي خبره.

د قسم او ځواب ترمنځ ئې د ارتباط موندلو لپاره ترټولو د مخه بايد څو خبرو ته پام وکړو:

- د مکې مشرکينو پيغمبر عليه السلام ته د ده د کومی خبري په وجه ويل چي "ضل و غوي: لار ئې ورکه کړې او بې لاري شوی"؟
- آيا پدې سورې يا ټول قرآن کي دغه خبره موندلی شو؟ دلته خو قرآن وايي چي دا د ده خپله خبره نده، بلکه د الله له لوري د وحي خبره ده، تاسي هسي د دې خبري په وجه ده ته بد او رد وايئ.
- د ستوري ناڅاپي پرېوتل، نه آرام غروب، څنگه پدې شهادت ورکوي چي د ده دا خبره رښتيا ده؟

د دې سورې په پای کي له**٥٧** آيت نه تر ٢٠ آيت پوري لولو چي:

أزفَتِ الاَزفَةُ * لَيْس لَهَا مِن دُونِ اللّهِ كاشفَةٌ * أفَمِنْ هَذَا الحَدِيث تَعجَبُونَ * وَ تَضحَكُونَ وَ لا تَبْكُونَ *
نږدې راتلونکې رانږدې شوه، له الله پرته بل څرگندونکی ورته نشته، نو آيا لدې خبري تعجب کوي او خاندي او ژاړي نه؟

لدې آيتونو نه په څرګنده معلومېږي چي قريشو د پيغمبر عليه السلام پدې خبري تعجب کولو او په استهزاء او تمسخر سره به ئې هغه ردوله چي ده ورته ويل: د قيامت ورځ رانږدې شوې، دا دنيا به له منځه ځي او ټول به د حساب او کتاب او د جزا او سزا عالم په لور درومو. په قرآن کي دې ته ورته ګڼ شمېر آيتونه همدا مطلب په ګوته کوي چي قريشو ته د پيغمبر عليه السلام په ټولو خبرو کي د زياتي حيرانتيا او تعجب خبره دا وه چي قيامت به راځي، د نړۍ دا موجود نظام به له منځه ځي، بله دنيا ، له ځانګړي نظام سره به راځي، مړه به راژوندي کېږي او د خپلو عملونو سزا او جزا به ګوري، پدې خبري پوري به ئې خندل او د همدې خبري په وجه به ئې کله پيغمبر ته مجنون ويل او کله ضال.

خو دا خبره چي د ستوري ناڅاپي پرېوتل څنګه د د غي ورځي راتګ په ګوته کوي او څنګه د دې ورځي په اړه د پيغمبر عليه السلام د وينا په ارتباط د قريشو ناروا دريځ ردوي، ځواب ئې دا دی:

د يوه ستوري ناڅاپي پرېوتل، له خپل ټاکلي مسير نه وتل او په لايتناهي فضاء کي ورکېدل، داسي دئ لکه له يوی ستري ماڼۍ نه چي يوه خښته راپرېوځي او ځمکي ته په رارسېدو سره ذره ذره شي، د همدغې يوې خښتي راپرېوتل، دا په ګوته کوي چي دا ماڼۍ زړه شوې، نوري خښتي به ئې هم يو په بل پسې راپرېوځي او يوه ورځ به دا ټوله ماڼۍ رانسکورېږي. نو اوس که څوك د پيغمبر عليه

السلام دا وينا چي قيامت رانږدې شوی، نه مني او د ده په هکله وايي چي يا غلط شوی يا قصداً دا غلطه خبره کوي، پداسي حال کي چي دا د ده خپله خبره نه ، بلکه د الله له لوري د وحي خبره ده او د ستورو نابېره پرېوتل د هغې پر حقانيت شهادت ورکوي، آيا دا کس له خپل عقل سره جفا نه کوي؟ آيا له څرګند دليل نه انکار نه کوي؟ آيا د دوی په عقل او عمدي انکار ژړا نده پکار؟ أَفَمِنْ هَذَا الحَدِيثِ تَعْجَبُونَ * وَ تَضحَكُونَ وَ لا تَبْكُونَ * نو آيا لدې خبري تعجب کوئ او خاندئ او ژاړئ نه؟

د دې تعبير په تائيد کي دوه اساسي دلايل په همدې سورې کي راغلي:

- د "هوى" لغوي معنى ناڅاپي پرېوتل دي نه د معمول مطابق غروب. دا پرېوتل د قيامت د نږدې کېدو نښه کېدی شي نه بل څه.
- د سورې په ۵۷ آيت کي د قيامت ورځ د " الآَزِفَةُ: نږدې راتلونکې" په نامه ياده شوې او ويل شوي چي رانږدې شوې ده، لدې نه په څرګنده معلومېږي چي اصلي موضوع د قيامت رانږدې کېدل دي.

الصافات

د ځمکي او آسمانونو پیدا کوونکی او پالونکی یو دی

د پورتنۍ مدعا د اثبات لپاره د الصٰفٰت په مبارکي سورې کي په دغو شیانو لوړه شوې:

وَ الصّٰفّٰتِ صَفًّا *
په لیکه شوو لیکه کېدونکو قسم.

فَالزّٰجِرٰتِ زَجْراً *
بیا په رټلو سره رټونکو باندي قسم.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْراً *
بیا د ذکر لپاره په ورپسې راتلونکو قسم.

له قسمونو نه وروسته ویل شوي:

إِنّ إِلَٰهَكُمْ لَوَٰحِدٌ * رَّبُّ السَّمَٰوَٰتِ وَ الأَرْضِ وَ مَا بَيْنَهُمَا وَ رَبُّ الْمَشَٰرِقِ *

بې شکه چې ستاسو رب یو دی. هماغه د آسمانونو رب، د ځمکې رب او د هرهغه څه رب چې د دوی دواړو تر منځ دي.

د قسمونو د توضیح او له ځواب سره ئې د ارتباط په اړه څو خبرو ته توجه ولرئ:

- دلته د "مقسم به" درې صفات ذکر شوي: الصافات: صف تړونکي، الزاجرات: رټونکي او التالیات: ورپسې راتلونکي. د دې الفاظو اطلاق په ډېرو شیانو کېدی شي، خو پدې پوهېدل چې دلته د هر یوه دقیقه معنی څه ده او د څه لپاره کارول شوی، دا باید د لغت په کتابونو کې نه بلکه په خپله په قرآن کې، په دغو آیتونو او په همدې سوره کې ولټوو.
- د دوو وروستنیو آیتونه په سر کې د "فاء" توري دا مطلب په ګوته کې چې دا دواړه له مخکني سره تړلي دي او په ټولو کې د یوه شي په اړه خبره روانه ده. الصافات، الزاجرات او التالیات د یوه شي درې حالتونه او صفات دي.
- دا شیان باید د قرآن د نورو قسمونو په څېر هر مخاطب ته څرګند شیان وي او دا ادعا ثابته کړي چې ستاسو رب یو دی، د آسمانونو، ځمکې او پدوي کې د هرڅه رب دی.

o د قرآن په څو آیتونو کي ستوري د رڼونکو په نامه یاد شوي.

o په قرآن کي د سپوږمۍ په هکله ویل شوي چي دا ورپسې راتلونکې ده، په شپه کي د لمر له پرېوتو وروسته راڅرګنده شي، ستوري هم د سپوږمۍ په څېر په شپه کي ورو ورو راڅرګندېږي.

o د ستورو په لیدو سره انسان د دې عالم په عظمت او ستروالي پوهېږي، د ورځي لخوا انسان یوازي خپله ځمکه او په آسمان کي لمر ګوري، خو چي شپه شي او ستوري راڅرګند شي نو هلته پدې پوه شي چي دا عالم څومره ستر او خور دی، همدا ستوري ده ته خپل رب ورپه یاد کړي، په حقیقت کي ستوري د الله د یادولو سبب کېږي. د المرسلات په سوره کي بادونه د "الملقیات ذکراً" په صیغه سره د الله د ذکر القاء کوونکي ګڼل شوي او دلته ستوري د الله د ذکر موجب.

o که پدې عالم کي سترګي ورغړو او دا ولټوو چي په یوه لیکه کي لیکه کېدونکي، رڼونکي او ورپسې راتلونکي به څه وي، نو ستوري مو مخي ته ودرېږي، د شپې لخوا په آسمان کي یوه لویه لیکه ګورو چي د ستورو او کهکشانونو مجموعه ده او د آسمان ټول ستوري په حقیقت کي د همدې لوئي لیکي اجزاء دي، زمونږ ځمکه، لمر او شمسي نظام هم د دغي لیکي اجزاء دي. همداراز د آسمان په یوه او بله ګوښه کي د شهاب ثاقب په واسطه د رڼلو صحنې ګورو. او متوجه کېږو چي ستوري ورو ورو رابرسیره کېږي، ځیني د تیاري له زیاتېدو سره سم راڅرګندېږي او ځیني نور د شپې په سر کي نه وي وروسته راپورته شي.

o له قسمونو او ځواب نه وروسته دوه آيتونه داسي راغلي چي په ډېر وضاحت سره ښيي چي په لومړنيو آيتونو کي ستورو ته اشاره شوې: آيتونه دا دي:

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ* وَ حِفْظاً مِّن كلِّ شَيْطَٰنٍ مَّارِدٍ*

دا موږ يو چي د دنيا آسمان مو په ستورو ښايسته کړی او له هر متمرد شيطان نه د ساتني لپاره "مو ګمارلي"

o لدغو ټولو خبرو نه په ډاګه معلومېږي چي په لومړيو دريو آيتونو کي د ستورو دريو صفاتو ته اشاره شوې.

o دغه د آسمان بې شمېره ستوري چي په يوې عظيمي ليکي کي تنظيم شوي، هر يو ئې په خپل مدار او فلك کي په منظم طور خوځي، طلوع او غروب ئې منظم، نه يوه شېبه وروسته مخکي کېږي او نه يو له بل سره تصادم کوي، دا شهادت ورکوي چي د ځمکي او آسمانونو رب يو دی. دا استدلال قرآن په بل ځای کي هم کوي او وايي: که په ځمکه او آسمان کي له يوه الله پرته متعدد خدايان وی نو حتماً دواړه تباه کېدل او دا موجود نظم متلاشي کېدو او تباهي خورېده. نظم، يووالی، له تصادم او ټکر نه مخنيوی، هرڅه په خپل خپل ځای کي ساتل او خپل خپل کار ترې اخيستل دا ثابتوي چي دا هرڅه د واحد ځواکمن ذات په اداره کي دي.

په تفسيرونو کي د دغو قسمونو په اړه د ډېرو مختلفو آراوو

شاهد يو ، که څه هم اختلاف په خپله پدې دلالت کوي چي پدې هکله موثق روايت نشته، خو په ځينو تفسيرونو کي پداسي رواياتو استناد گورو چي نورو هغه ضعيف گڼلي. د اختلاف يوه وجه دا ده چي له "التاليات" نه د تلاوت کوونکو معنی اخيستل شوې، حال دا چي دلته د "ورپسې راتلونکو" معنی افاده کوي، لکه څنگه چي د الشمس د سورې په دوهم آيت کي وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا*: قسم پدی سپوږمۍ چي ورپسی شي، د "تلا" لفظ ترشا راتگ افاده کوي.

o که دا ټول آراء د يوه بل څنگ ته کېږدئ او قضاوت وکړئ نو دا درته جوته کېږي چي ترټولو دقيق او په قرآن مستند تفسير همدا پورتني تفسير دی.

یس

قرآن په خپله د دې خبرې د اثبات لپاره کافي دئ چې دا مبارك كتاب د الله له لوري رالېږل شوی

د یٰس په مباركې سورې كې په قرآن لوړه شوې:

وَ الْقُرْءَانِ الحَكِيمِ *
قسم په حكيم قرآن.

د قسم ځواب دا دی:

إِنّك لَمِنَ الْمُرْسلِينَ * عَلى صِرَطٍ مُّستَقِيمٍ * تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرّحِيمِ *
بې شكه ته له پيغمبرانو څخه يې، په مستقيمې لارې برابر، د عزتمن رحيم خدای رالېږنه.

په څو نورو سورتونو كې هم دې ته ورته په قرآن لوړه شوې، په

ټولو کي ځواب ورته دی او پدې تأکید شوی چي دا کتاب د الله له لوري دی، د دې کتاب په اړه د پیغمبر کار لدې پرته بل څه ندی چي هغه په امانت سره خلکو ته ورسوي، هغه فقط یو امین استاځی دی.
لکه چي د الزخرف په سوره کي راځي:

وَ الْکِتَبِ الْمُبِینِ*
قسم پدې څرګند کتاب.

او ځواب ئې دا:

إِنّا جَعَلْنَهُ قُرْءَناً عَرَبِیًّا لَّعَلّکمْ تَعْقِلُونَ*
یقیناً چي مونږ دا یو عربي قرآن ګرځولی ترڅو تاسو تعقل وکړئ.

یعني دا مبین کتاب مونږ لیږلي، دا د محمد علیه السلام په خپلو افکارو مشتمل کتاب ندئ، د الله کتاب دئ، په عربي کي ئې راتګ تاسو پدې شك مبتلا نکړي چي مبادا د محمد عربي علیه السلام خپل کتاب وي، دا خو د دې لپاره مونږ په عربي کي لیږلی چي تاسو ئې په مطلب پوه شئ. د دې مبین کتاب هرڅه شهادت ورکوي چي الله رالیږلی.

د الدخان په سوره کي راځي:

وَ الْکِتَبِ الْمُبِینِ *
قسم پدې څرګند کتاب.

ځواب ئې دا دی:

إِنَّا أَنزَلْنَـٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَـٰرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ *
یقیناً مونږ هغه په یوې مبارکې شپې کې نازل کړ، یقیناً چې مونږ خبرداریئ ورکوونکې یو.

او د "ق" په سورې کې راځي:

وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْمَجِيدِ *
قسم په باعظمته قرآن.

ځواب ئې دا دی:

بَلْ عَجِبُوٓا أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ ٱلْكَـٰفِرُونَ هَـٰذَا شَىْءٌ عَجِيبٌ *
خو دوی پدې تعجب وکړ چې په خپله لدوی څخه یو پیغمبر ورته راغی، نو کافرانو وویل: دا خو عجیب شی دئ!!

او د "ص" په سورې کې راځي:

وَٱلْقُرْءَانِ ذِى ٱلذِّكْرِ *
په پند لرونکې قرآن قسم.

چې ځواب ئې دا دی:

بَلِ الّذِينَ كَفَرُوا فى عِزّةٍ وَ شِقَاقٍ*
خو كافران په غرور او مخالفت كي دي.

پدې ټولو قسمونو كي دا ويل شوي چي د قرآن عظمت او شأن، د قرآن حكيمانه لارښووني، ذكر او پند ئي، پدې شهادت وركوي چي محمد عليه السلام د نورو پيغمبرانو په څېر يو پيغمبر دی، د ده د پيغمبرۍ د اثبات لپاره قرآن كافي دی، د ده لار سمه ده او د عزيز رحيم خدای له لوري ښودل شوې لار ده. كه څوك قرآن ته رجوع وكړي، په شفاف او صاف ذهن سره هغه مطالعه كړي، په هغه كي د ژور حكمت نه ډكو لارښوونو ته ځير شي، حكيمانه دعوت ته ئې دقيقاً پام وكړي، علمي څېړني ئې او د طبيعت په اړه د هغه دقيق او عميق علمي بحثونو ته ځير شي او بيا دا كتاب د يوه ستر ليكوال، لوی عالم، معروف حكيم او نوميالي محقق له كتاب او ليكني سره مقايسه كړي، ډېر ژر او په آساني به پوه شي چي د كوم انسان له خوا د قرآن جوړېدا محال ده، خبري ئي، لارښووني ئي، مواعظ ئي، پرېكړي او قضاوتونه ئي، احكام او قوانين ئي، استدلال ئي، د طبيعت او هستي په هكله دقيق علمي بحثونه ئي، دا ټول په څرگنده توگه ښيي چي دا يوه پيغمبر ته د الله له لوري وركړی شوی كتاب كېدی شي نه د يوه انسان د ذهن زېږنده، كه هرڅومره انسان پوه وي او د ډېر اوچت نبوغ خاوند . دا ورته ممكنه نده چي داسي كتاب جوړ كړی شي.

الواقعة

قيامت به هرومرو راځي

د الواقعة په سورې کي هم، د النجم د قسم په څېر، د قيامت د اثبات لپاره د ستورو په مواقع باندي لوړه شوې:

فَلا أُقْسِمُ بِمَوَٰقِعِ النُّجُومِ * وَ إِنَّهُ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ* إِنَّهُ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ *

نو نه، د ستورو په موقعيتونو لوړه کوم او دا خو يقيناً چي ستر قسم دئ که پوه شئ، بې شکه چي دا عزتمن قرآن دی، په مکنون کتاب کي، له پاکانو پرته ئې بل څوك نشي مس کولی، د رب العالمين له لوري نازل شوی.

د الواقعة سوره له سر نه ترپايه د قيامت د ستري واقعې په اړه تفصيلي بحث کوي، لدې قسم نه مخکي د قيامت د منکرينو په

ځواب کي چي ویل به ئې آیا مونږ به له هغه وروسته بیا راژوندي کېږو چي په خاورو او هډوکو بدل شو او آیا زمونږ مخکني پلرونه به هم راژوندي کېږي؟ دوی ته ویل شوي، هو؛ تاسو او ستاسو پلرونه به ټول هغې معلومې ورځې ته راغونډ کړی شئ، بیا ورته ویل شوي: تاسو خو مونږ پیدا کړي یئ، ولې بیا ژوندون رښتیا نه ګڼئ؟! ورپسې د بیا ژوندون په اړه څو مهم دلایل وړاندي کوي:

- دا ستاسو د مني نطفه تاسو په یوه ژوندي مخلوق بدلوئ که الله؟
- دا په ځمکي کي شیندلې او کرل شوې دانه تاسو د بوټي په څېر رازرغونوئ که الله؟
- دا له ورېځو نه اوبه تاسو رانازلوئ که الله؟
- که الله وغواړي چي بارانونه ونشي او په بحر کي ستاسي اوبه همداسي تروې پرېږدي، څوك به باران ووروي او څوك به دا د بحر تروې اوبه خوږې کوي؟
- تاسو چي اور بلوئ، دا د سوند ونه او بوټی ئې تاسو پیدا کړی که الله؟

څوك چي دا حقایق په خپلو سترګو ګوري، څنګه د بیا ژوندون خبره ورته ګرانه او د نه منلو برېښي؟ څنګه هغه ذات لدې عاجز ګڼي چي دا ټول ستر ستر کارونه د ده په اراده ترسره کېږي؟

لدې نه وروسته د ستورو په مواقع لوړه شوې، ګورئ چي هر

ستوری ځانته بېل بېل مدار لري، پدې مدار کي په منظم طور، یوې خوا بلي خوا ته له انحراف نه پرته خوځي، له یوې شپېي وروسته مځکي کېدو پرته طلوع او غروب کوي، دا بې حسابه ستوري، پدې بې انتهاء فضاء کي،دا ټول ځوك اداره کوي؟ ځوك هریو په خپل مدار کي ساتي؟ آیا د دې خور او پراخ عالم ساتونکی او اداره کوونکی ذات لدې نه عاجز ګڼئ چي تاسو بیا راژوندي کړي؟

د قرآن په ډېرو نورو آیتونو کي هم دې ته ورته ویل شوي چي آیا د دې آسمانونو پیدا کول ګران دئ که ستاسو بیاژوندي کول؟ لکه چي فرمايي:

ءَ أنتُمْ أشدُّ خَلْقاً أَمِ السمَاءُ بَنَاهَا * النازعات: ۲۷

آیا ستاسو پیدا ایښت ګران کار دئ که آسمان چي جوړ ئې کړ؟

لَخَلْقُ السمَوَتِ وَ الأَرْضِ أكبرُ مِنْ خَلْقِ النّاسِ وَ لَكِنَّ أكثرَ النّاسِ لا يَعْلَمُونَ * غافر: ۵۷

د آسمانونو پیدا ایښت د خلکو تر پیدا ایښت نه ډېر ستر او لوی کار دئ خو اکثر خلك نه پوهېږي.

لدې شرحي نه وروسته د دغه قسم او ځواب ترمنځ د ارتباط په ځرنګوالي پوهېدل آسانه دي او هغه دا چي:

قرآنکریم وایي چي الله تعالی به مړي بیاراژوندي کوي، د آسمانونو دا بې شمېره ستوري چي هر یو ئې په خپل خپل مدار کي

ساتل کېږي پدې شهادت ورکوي چي دا عالم يو قدير او ځواکمن ساتونکی او پالونکی لري، قرآن د همدغه رب العالمين له لوري رالېږل شوی، دغه قرآن چي د کومي خبري دعوی کوي د ستورو مواقع د هغه په حقانيت شهادت ورکوي، خو پدې قرآن هغه څوك پوهېدی شي او د هغه اسرارو ته ئې لاس رسي چي پاك وي، ناپاکان، چي افکار ئې گنده وي، عزائم ئې گنده وي، د زړه او دماغ سلول سلول ئې له گنده رزق روزي نه جوړ شوی وي، هغوی د قرآن په حقايقو له پوهېدو عاجز دي، له قيامت نه د دوی د انکار وجه دا نده چي کافي او قانع کوونکي دلايل ئې مخي ته ندي ايښودل شوي، قرآن کافي دلايل ندي وړاندي کړي يا پدې عالم کي خواره دلايل د منکرينو د قانع کولو لپاره کافی ندي، برعکس د دوی گندگي، گنده زړه او دماغ او گنده افکار او عزائم پدې حقيقت باندي د باور او ايمان مانع گرځي.

القلم

د قرآن او هر ليکوال د کتاب ترمنځ ژور تفاوت دا ښيي چي دا د الله کتاب دی.

د القلم د مبارکي سورې په لومړي آيت کي په قلم او هغه څه چي دوی ئې ليکي لوړه شوې او ورپسې پيغمبر عليه السلام ته ويل شوي چي ته د خپل رب د پيرزويني په وجه مجنون نه يې:

وَ الْقَلَمِ وَ مَا يَسطرُونَ *
قسم په قلم او په هغه څه چي دوی ئې ليکي.

مَا أَنت بِنِعْمَةِ رَبِّك بِمَجْنُونٍ *
ته د خپل رب د نعمت په وجه مجنون نه يې.

لدي د مخه چي دلته د قسم او ځواب ترمنځ ئې په ارتباط پوه

شو او دا توضیح کړو چې څنګه "قلم" او "هغه څه چې دوی ئې لیکي" پدې خبرې شهادت ورکوي چې پیغمبر علیه السلام لکه څنګه چې د ده دښمنان وايي مجنون ندي، باید څو خبرو ته پام وکړو:

- قریشو هغه وخت د پیغمبر علیه السلام په خلاف ناروا او ظالمانه تبلیغات پیل کړل چې ده قرآن ته راوبلل، لدې د مخه ئې هغه ته په ډېره درنه سترګه کتل، د ده راتلونکې او د ده په وجه ئې د ټول قوم راتلونکې ډېره روښانه ګڼله، د هر چا دا طمع وه چې دی به ستر لاربښود او د ولس ناجي وي، خو کله چې دی په پیغمبرې مبعوث شو، په ټولني کې په خور فساد، ظلم، شرك او جهل ئې اعتراض وکړ او خلك ئې د یوه الله بندګې ته راوبلل، لده سره مخالفتونه پیل شوو او دښمنان ئې په عداوت او عناد کې هومره مخکې ولاړل چې دی ئې په جنون او لیونتوب متهم کړ!!
- په دوهم آیت کې دغې خبرې ته اشاره شوې او پیغمبر علیه السلام ته په خطاب کې ویل شوي: ستا رب تا ته خپل ستر نعمت پیرزو کړ او دا قرآن چې د الله لوی نعمت دئ تا ته درکړی شو اوس د دغه نعمت په وجه ستا دښمنان تا ته مجنون وايي، دا خو نه ښائي چې قرآن ته د بلني او دعوت په خاطر تا ته مجنون وویلي شي.

د دغو خبرو له توضیح نه وروسته د قسم او ځواب ترمنځ ئې د ارتباط په اړه باید ووایو:

هر قلم چې د قلم له پیدا ښت نه ترنن پورې څه لیکلي، تا سو

اي قريشو چي څه ليکي، دا ټول له هغه قرآن سره مقايسه کړئ چي محمد عليه السلام راوړی، بيا د دې کتاب او د راوړونکي په هکله ئې قضاوت وکړئ او وګورئ چي تاسو لدې سره په مخالفت کي څومره ستره جفا او ظلم کوئ، مخصوصاً چي د همدغه عظيم الشأن قرآن په وجه "چي د هيڅ قلم او د هيچا ليکنه ورسره برابري نشي کولی" تاسو ده ته مجنون وایاست، څومره ظالمانه قضاوت!! څومره په حق تلفي او حق دښمني ولاړ قضاوت!!

له بعثت نه مخکي هيچا د پيغمبر عليه السلام په خلاف تبليغات نه کول، هرچا ستايو، هغه ئې امين، صادق او پوه انسان ګڼلو، د ده په لوړ شخصيت ئې اعتراف کولو، هرچا لده نه او د ده مستقبل ته ډېر توقعات لرل، خو له بعثت نه وروسته کله چي الله پرده فضل وکړ او د قرآن په څېر ستر نعمت ئې ورکړ او ده قرآن د خلکو مخي ته کيښود او هغه ته ئې راوبلل، نو د خلکو له کيني، دښمني او عداوت سره مخامخ شو، هغو کسانو چي لدې د مخه ئې د ده ستايني کولی اوس ده ته مجنون وايي!! الله تعالي پدې آيتونو سره له يوې خوا ده ته اطمئنان ورکوي چي پرتا باندي د قرآن نزول او تا ته چي د الله له لوري کومه دنده درکړی شوې دا خو د الله لوی فضل دی، پر تا هم او ستا پر قوم هم، د دوی تبليغاتو ته له اعتناء پرته خپل مأموريت ترسره کړه. له بلي خوا د ده مخالفينو قريشو ته وايي چي د پيغمبر عليه السلام دعوت، د روښانه راتلونکې په ا ړه د ده اميدونه، د خپلي مبارزې د حتمي بري په هکله د ده ډاډ، هسي احساسات او جذبات او له ليونتوبه ډك توقعات ئې مه ګڼي او له

مخالفت او دښمني ئې لاس واخلي. کوم څه چې تاسو د ده په خلاف دښمني ته هڅوي هغه په حقيقت کې د الله يو ستر نعمت دی، د ده لپاره هم او ستاسو لپاره هم، عجيبه ده چې دغه قرآن، دا د الله ستر نعمت، دا چې هيڅ قلم په لاس ليکوال ئې سيالي نشي کولی، ستاسو د مخالفت سبب شوی!!

د دې قسم په اړه مزيد تفصيلي او دقيق بحث د القلم د سورې په تفسير کې وګورئ.

الحاقة

د پیغبر لوړ شخصیت د ده د صداقت نښه ده

د الحاقة سورې په ۳۸ او ۳۹ آیتونو کي په "ما تبصرون: څه چي ویني ئي" او " ما لاتبصرون: څه چي نه ئې ویني" لوړه شوې او ورپسې ویل شوي:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسولٍ كَرِيمٍ *
بې شکه چي دا حتماً د مخور رسول وینا ده.

مخکي لدې چي د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط تشریح شي باید څو خبري توضیح کړو:

- په " مَا لا تُبْصِرُونَ : څه چي نه ئې ویني" باندي قسم، یو له

هغو دوو قسمونو څخه دئ چي په نامرئي شیانو لوړه شوې، دلته په نه لیدل شوو او د القیمة په سوره کي د قیامت په ورځ او دا د قرآن د عمومي قاعدې خلاف برېښي، خو دا باید وګورو چي آیا پدې دوو مواردو کي واقعاً عمومي قاعده نه ده مراعات شوي او که نه، دا هم د عمومي قاعدې مطابق ده خو په سطحي نظر بېل برېښي؟

- دا هم باید وګورو چي آیا له "ما تبصرون" او " ما لاتبصرن" نه ټول شیان په عام طور له کومي استثناء پرته مراد دي، که نه د کلام مخکنۍ یا وروستنۍ برخه ئې محدودوي او په خاصو شیانو کي ئې راخلاصه کوي؟
- له قسمونو نه ورسته آیتونه پدې مطلب تأکید کوي چي دا د یوه مخور پیغمبر وینا ده، نه د شاعر وینا ده او نه د کاهن، د رب العالمین له لوري رالېږل شوی قول دی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسولٍ كَرِيمٍ * وَ مَا هُوَ بِقَوْلِ شاعِرٍ قَلِيلاً مَّا تُؤْمِنُونَ * وَ لا بِقَوْلِ كاهِنٍ قَلِيلاً مَّا تَذَكَّرُونَ * تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَلَمِينَ *

بې شکه چي دا حتماً د مخور رسول وینا ده او د شاعر وینا نده، ستاسو باور کول لږ دي او نه هم د کاهن وینا ده، ستاسو پند اخیستل لږ دي، د رب العالمین له لوري رالېږل شوی دی.

او ورپسې وایي: که ده له خپلي خوا څه ویلي وی او هغه ئې الله ته منسوب کړی وی، نو الله حتماً داسي کار جدي نیولو او حتماً ئې هغه ته سخته سزا ورکوله، لدې نه په څرګنده معلومېږي چي

قسمونه هم د پیغمبر علیه السلام په اړه دي او له "ما تبصرون" او " ما لاتبصرن" نه هم د ده د شخصیت څرگندي او ناڅرگندي برخي مراد دي.

- دا صحیح نه ده چي د یوې عامي خبري نطاق، د هغې نه مخکي او وروسته کلام ته له پام نه پرته، هر څه ته عام وگڼو.
- دا هم یوه اشتباه ده چي د یوه کلام یوه برخه د ورته برخو او د عمومي قاعدې خلاف تعبیر کړو. پداسي حال کي چي د قرآن په ټولو قسمونو کي په ډېرو څرگندو او واضح شیانو لوړه شوې دا صحیح نده چي یو دوه قسمونه دي داسي تعبیر شي چي لدې عمومي قاعدې سره تصادم کوي.
- د دې مطالبو په پام کي نیولو سره د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط ډېر په آساني درك کولی شو او هغه دا چي: دلته قریشو او د قرآن ټولو مخاطبینو ته ویل شوي چي د پیغمبر علیه السلام د ژوند هغو برخو ته پام وکړی چي تاسو ته څرگندي دي، دا د خپلو شاعرانو او کاهنانو له شخصیت سره مقایسه کړی، د دوی ترمنځ دا ژور او ستر تفاوت به حتماً تاسو په دې قانع کړي چي دی نه شاعر دئ نه کاهن، بلکه د الله مخور استاځی دئ او وینا ئې د الله تعالی قول. ستاسو شاعران خو د مفسدو او ظالمو حاکمانو خدمت کي دي، د څو پیسو لپاره د دوی مدح او ستاینه کوي، د هغه چا هجو کوي چي څه ورنکړي او یا د دوی په هجوي سره له بل نه څه ترلاسه کړي. ستاسو کاهنان خو هغه دي چي هر یوه، دلته او هلته، په بازار او کوڅه کي، دکانونه پرانستی، خلك غولوي، په فال، کوډو او

تعویذونه سره له خلکو شکراني ترلاسه کوي، خو پیغمبر هغه څوك دئ چي تاسو په خپله د ده په صداقت، عدالت، امانت او زړي سوي شهادت ورکوي، د ظلم او تېري مخالف، د مظلومانو ملګري، د ظالمانو دښمن، د برابري او عدالت داعي، هغه چي فساد ، تېرى، خدعه او دروغ حرام ګڼي، نه یوازي دا چي په خپلي مبارزې له خلکو د څه اجر او بدلې طمع نه لري بلکه قرباني ورکوي، له خطرونو سره ډغري وهي او ستونزې ګالي، هغه خو خلکو ته وایي: "اتبعوا من لایسئلکم اجراً و هم مهتدون" په هغه چا پسې اقتداء وکړئ چي په سمه لار روان دئ، قول او عمل ئې سم دئ او له تاسو نه د څه ښکولو هڅه نه کوي، لږ د پیغمبر علیه السلام د ژوند هغه برخي هم وڅېړئ چي ستاسو له سترګو پټې دي او یوازي نږدې ملګري او د کورنۍ غړي ئې پرې پوهېږي، دا برخي د خپلو مشرانو، شاعرانو او کاهنانو د شخصي ژوند له پټو برخو سره مقایسه کړی، له ژور تفاوت نه به په خپله پوه شي چي دی د الله مخور استائې دئ او وینا ئې د الله کلام، آیا د ده په قول، عمل او اخلاق کي یوه داسي بېلګه په ګوته کولی شي چي د ده د لوړ شخصیت او د رسالت د ادعا منافي وي؟ لومړي کس چي پر ده ایمان راوړي او د ده وینا د الله له لوري وحي ګڼي، د ده هغه درنه میرمن ده چي د ده له ټولو پټو اسرارو خبره او له هره اړخه ئې ښه پېژني، هغه ښځه چي تاسو د قریشو ترټولو صالح، نیکه، عقلمنه او پوه ښځه ګڼله!!

المعارج

بیا ژوندون یو حقیقت دی

د المعارج د مبارکي سورې په ۴۰ آیت کي په "مشارق" او "مغارب" لوړه شوې او ورپسې ویل شوي: مونږ پدې قادر یو چي دوی تر اوسني حالت نه په ښه بښه واړوو او تر دې په غوره کیفیت کي ئې بیارا پیدا کړو او مونږ وروسته پاتې کېدونکي نه یو.

فَلا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ إِنَّا لَقَدِرُونَ * عَلى أَن نُّبَدِّلَ خَيراً مِّنْهُمْ وَ مَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ *

المعارج: ۴۰-۴۱

نو نه، د ختیځو او لویدیځو په رب مې قسم چي مونږ قادر یو، پدې چي دوی تر اوسني حالت نه په ښه بښه واړوو (تر دې ئې په غوره

کیفیت کي بیارا پیدا کړو) او مونږ وروسته پاتې کېدونکي نه یو.

دلته هم د قرآن د عمومي قاعدې مطابق په یوه څرګند حقیقت لوړه شوې او د دې ادعا لپاره د شاهد په حیث وړاندي شوی چي الله د انسان په بیاراژوندي کولو قادر دئ او هیڅ څه ئې په هیڅ کار کي نشي ناتوانه کولی. د مشارق او مغارب په پالونکي، په هغه ذات چي د ده په اراده دا ستوري او لمر سپوږمۍ، راخېژي او لوېږي. راشئ وګورو چي مشارق او مغارب څنګه پدې خبري شهادت ورکوي. چي الله تعالی د انسان په بیا راژوندي کولو قادر دی؟

یو ځل مشرق او مغرب ته توجه وکړئ، د لمر او ستورو ختو او لوېدو ته لږ په غور سره پام وکړئ. پدې غور وکړئ چي دا لمر څنګه هره ورځ له خاص ځای نه طلوع کوي او په خاص ځای کي پرېوځي، هر ستوری همداسي ځانته معین ختیځ او لوېدیځ لري، ځای او وخت ئې ټاکل شوی، په خپل خاص وخت او په خپل خاص ځای کي ئې ختل او پرېوتل دي، مګر هغه ذات چي دا پراخ او ستر عالم له خپلو ټولو سماوي اجرامو سره اداره کوي، هره ورځ لمر او ستوري له خپل خاص ځای نه، له هیڅ تغییر او تأخیر نه پرته، راپورته کوي او پرې باسي، آیا دا ستر او ځواکمن ذات لدې عاجز ګڼئ چي انسان له مرګ نه وروسته بیا راژوندی کړي؟!! زما دې پدې ذات قسم وي چي هغه نه یوازي پدې کار قادر دئ بلکه کولی شي تاسو پداسي نوې بڼې کي راپیدا کړي چي تراوسني حالت نه مو ډېر ډېر غوره وي، هغه نه یوازي لدې کار نه عاجز ندئ بلکه د هیڅ کار

په وړاندي بې وسه او مغلوبېدونکی ندی.

همدا راز د لمر طلوع او غروب د ژوندون له اساسي عواملو څخه دی، که دا د لمر راختل او پرېوتل نه وی نو د ځمکي په سر به یو ژوندي موجود هم نه وو راپیدا شوی، ټول ژوندي موجودات د خپل پیدایښت او د خپل ژوند د دوام لپاره هغي تودوخي او رڼا ته اړ دي چي لمر ئې ځمکي ته ورکوي، که دا نه وی او پدې سره د ځمکي هوا داسي معتدله نه ساتل کېدی چي ژوندون ورته ضرورت لري، نو د ځمکي پر سر به هیڅ ژوی نه وو راپیدا شوی. که دا مطلب په پام کي ولرو نو پدې خبري پوهېدل آسانه دي چي په مشارق او مغارب باندي د بیا ژوندون لپاره ولې استناد شوی.

د دې قسمونو د مزید شرحي لپاره د المعارج سورې تفسیر ته رجوع وکړئ.

دا مطلب هم د پام وړ دئ چي پدې آیتونو کي د "مشارق" او "مغارب" صیغې کارول شوې چي د مشرق او مغرب زیاتوالي افاده کوي او لدې نه معلومېږي چي قرآن کریم د خپلو مطالبو په بیان کي څومره دقیق دئ او د څومره دقیقو او ظریفو نقاطو خیال ساتي. پدې پوهېږو چي د لمر طلوع او غروب هره ورځ له بلي نه فرق کوي، نن له یوه ځای نه او سبا له بل ځایه، د کال د ورځو په شمېر مشارق او مغارب لري، د همدې لپاره قرآن کریم د مشارق او مغارب صیغې کارولې، همدا راز لمر په یوه کال کي دوه مشرقه او دوه مغربه په

دوبي او ژمي کي لري، يو د دوبي تر ټولو اوږدي ورځ کي او بل ئې د ژمي ترټولو لنډي ورځ کي، د همدې لپاره قرآن په بل ځاى کي د مشرقين او مغربين الفاظ کارولي چي دوه مشرق او دوه مغرب افاده کوي.

القيامة

د انسان ملامتونکی نفس د قیامت لپاره دلیل دی

د القیٰمة په مبارکي سورې کي په " يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ" او "النَّفۡسِ اللَّوَّامَةِ" لوړه شوې، خو د قسمونو نه وروسته په ټولي سورې کي داسي څه نه مومو چي د قسمونو ځواب وي. د قرآن په ټولو نورو سورتونو کي معمول دا ده چي لومړی په څرګند او منل شوي شي لوړه کېږي بیا د قسم ځواب د یوې داسي مسلمي او انکار نه منونکې دعوی په څېر ذکر کېږي چي همدا قسمونه ئې په حقانیت شهادت ورکوي، د دې عامي قاعدې مطابق باید لومړي په"نفس لوامة" لوړه شوې وي او بیا د قیامت راتګ د دې قسم د ځواب په حیث ورپسې راغلی وي، خو دلته "یوم القیٰمة" د داسي یوه حقیقت په حیث ذکر شوی چي د قرآن هر مخاطب باید د هغه په اړه شك او

ترديد ونلري او د مسلم او قطعي حقيقت په حيث ئې ومني او بيا د قيامت د اثبات لپاره په "نفس لوامة" استناد شوی. دا چې ولې دلته د نورو سورتونو په څېر د قسم ځواب په څرګند طور ندي ذکر شوی او ولې د قرآن د عمومي قاعدې مغاير پداسي څه لوړه شوې چې څرګند ندي، پدې پوهېدل لږ دقت غواړي. په لږ دقت سره پدې خبري پوهېدی شو چې د قسمونو ځواب په خپله په قسمونو کي نغښتي دی او هغه داسي: د انسان په وجود کي د وجدان په نامه د داسي يوې مَلَکي شاهد يو چې د هر بد عمل او ګناه په مقابل کي انسان ملامتوي، د ده بد عمل غندي، دا استعداد کسبي ندي بلکه د ده په فطرت او خټه کي ايښودل شوی، په هر ښه او بد ، صالح او طالح انسان کي شته، دا وجداني محاکمه په هرچا کي تل فعاله وي، نه يوازي د هرعمل په اړه قضاوت کوي بلکه د مجازات پرېکړه هم کوي، مګر نه ګوري چې انسان کله د يوه غلط کار نه وروسته خپل مخ په څپيړه وهي، کله ئې وجدان دې ته اړ کړي چې محکمي ته رجوع وکړي او په خپل داسي جرم اعتراف وکړي چې لده پرته هيڅوك پرې خبر نه وي، کله بيا د وجدان له عذاب نه د نجات لپاره ځان وژني ته پناه وړي، وجدان ئې د دې فيصله کوي چې دی د مرګ وړ دئ، په خپله ځانته همدا سزا ورکوي. په انسان کي دا "ملامتونکی نفس" د قيامت د اثبات لپاره قوي دليل دی،دا ځکه چې په انسان کي د قضاوت او محاسبې دا صفت پدې شهادت ورکوي چې د انسان خالق او پيداکوونکی به هم خامخا پدې صفت متصف وي، د "مخلوق" او "مصنوع" هر کمال او نيك صفت، په

"خالق" او "صانع" كي د همدې صفت په شته والي شهادت ورکوي، ممکنه نده چې په مصنوع کي دي داسي کوم غوره صفت وي چې د ده په صانع کي دي همدا صفت په اتم او اکمل طور نه وي. نو هغه ذات چې انسان ئې پيدا کړی او په ده کي ئې "ملامتوونکی نفس" ايښي او د وجدان مَلَکه ئې ورکړې او هغه ئې داسي جوړ کړی چې د هر بد عمل او هري گناه په اړه قضاوت کوي، حتي خپل ځان ملامتوي او مناسبه سزا ورکوي، دا ذات به حتماً پدې صفت متصف وي، حتماً د انسان د کړو وړو په هکله قضاوت کوي، ستا وجداني محاکمه پدې خبري شهادت ورکوي چې د قيامت ورځ به هرو مرو راځي او هغه ذات به ستا د عملونو په اړه قضاوت کوي چې ستا وجدان او ملامتوونکی نفس د ده وديعه او پيرزوينه ده. که انسان د هري ښېښي او صحنې په اړوند خامخا قضاوت کوي، يوی ته په بلی ترجيح ورکوی، يوه تائيدوی، بله ترديدوی، دوه کسان د دوو بېلا بېلو کړو وړو په حال کي گوری، يوه ته ښه او بل ته بد وايي، دوه کسان د جگړی په حالت کي گوری، يو ظالم او بل مظلوم، د يوه په نسبت په خپل زړه کي ترحم او زړه سوي احساسوی، غواړی د هغه مرسته وکړی، د بل په نسبت په خپل زړه کي کرکه محسوسوی، غواړی د هغه مخنيوی وکړی، که ئی له وسه پوره وه حتماً د مظلوم مرستی ته راوړاندی کېږی او د ظالم مقابله کوی، ظالم ته د خپل ظلم جزا ورکوی. ووايا‌ست: په انسان کي دا د قضاوت استعداد چا ايښی، دا د مکافات او مجازات تصور چا ورکړی، دا د ښه او بد د تفکيك او تميز فهم يی له کومه کړی؟ ته

څنګه دا منی چې په انسان کې دې دا صفت وي او د ده پیدا کوونکی ذات دې پدی صفت متصف نه وي؟ د عقل تقاضا خو دا ده چې د انسان پیداکوونکی او خالق باید په اتم او اکمل صورت کې د "قضاوت" او مکافات او مجازات په صفت متصف وی، هغه به حتماً د قیامت ورځ راولي ترڅو دا قضاوت ترسره کړي.

د دغي شرحي په پام کي نیولو سره د دې قسمونو مطلب او په خپلو منځونو کي تړاو ښه څرګند ېږي او دا معلومېږي چې دلته هم د نورو قسمونو په څېر د قرآن عمومي قاعده مراعات شوي. دلته د قرآن مخاطب ته داسي ویل شوي چي: نه، قیامت یو مسلم حقیقت دی، حتماً به راځي، له قیامت نه ستا انکار خوشي بې بنسټه انکار دی، ستا "نفس لوامة" پدې شهادت ورکوي چي د قیامت او محاکمي او محاسبي ورځ به حتماً راځي.

وروسته په همدې سلسله کي فرمایي: آیا انسان دا ګمان کوي چي د ده وراسته هډوکي او په خاورو بدل شوي اندامونه د بیا راغونډولو ندي او الله به بیا د ده جثه جوړه نکړي او هغه ته به سا ورنکړي!! پداسي حال کي چي الله نه یوازي د ده په بیا راژوندي کولو قادر دئ بلکه پدې هم قادر دئ چي د ده د ګوتو د سرونو ګاري په خپل مخکني شکل کي بیاجوړي کړي. د قیامت په اړه د انسان د انکار وجه دا نده چي هغه ته کافي او قانع کوونکي دلایل په لاس ندي ورغلي او یا لدې حقیقت نه د ده انکار د جهل او ناپوهي په وجه ده، داسي نده ، برعکس د ګناه اراده او په راتلونکې کي د

فجور او بدکاري عزم ئې دې ته هڅوي چې له قيامت نه عمداً انکار وکړي. په قيامت باور خو د ده د وجود په خټه کې ايښودل شوی، د ده وجدان د قيامت او حساب کتاب يوه څرګنده بېلګه ده، د ده مشکل لدې نه راولاړ شوی چې "هوی او هوس" ئې دې ته اړ کوي چې د خپل "وجدان" او "عقل" پرېکړه تکذيب کړي، د ده قضاوتونه له هوس نه راخوټېږي، تل د خپل وجدان د حکم او غوښتنې خلاف ګناه ته ملا تړي. که دی د خپل هوس فرمان ته غاړه کښېنږدي او د ګناه د ارتکاب اراده او عزم پرېږدي نو د ده او قيامت ترمنځ به ټول حجابونه له منځه ولاړ شي او په خپل نفس کې به د هغه لپاره شواهد ومومي.

لا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَمَةِ * وَ لا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ * أيحْسب الانسنُ أَلَّن نجْمَعَ عِظامَهُ * بَلى قَدِرِينَ عَلى أَن نُّسوِّى بَنَانَهُ * بَلْ يُرِيدُ الانسنُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ * يَسئَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَمَةِ *

نه، زما دې قسم وي د قيامت په ورځې او نه، زما دې قسم وي په ملامتونکی نفس، آيا انسان داسې انګېري چې هډوکي به ئې بياراغونډ نکړو، هوکې، پدې برلاسي يو چې د ګوتو سرونه ئې بيا جوړ کړو، بلکې انسان غواړي په خپلې راتلونکې کې فجور وکړي، نو پوښتي: د قيامت ورځ به کله وي؟!

په " لا أُقْسِمُ" کې د "لا" په اړه د مفسرينو ترمنځ اختلاف شته، صحيح رأيه دا ده چې په "لا" سره د مخاطب رأيه او نظر رد شوی، بيا

مکث دی او بیا لوړه شوې، د دې تفصیل د همدې رسالې د البلد د قسمونو په شرح کې وګورئ.

المرسلات

دا بادونه شهادت ورکوي چي د قيامت وعده رښتونې ده

د المرسلات په مبارکي سورې کي هم د يوه شي په پنځو حالتونو لوړه شوې او ورپسې ويل شوي: هغه څه حتماً واقع کېدونکي دي چي وعده ئې درکول کېږي.

وَ الْمُرْسلَت عُرْفاً * فَالْعَصفَت عَصفاً * وَ النّشرَاتِ نَشراً * فَالْفرِقَت فَرْقاً * فَالْمُلْقيَت ذكْرَاً * عُذْراً أوْ نُذْراً *

قسم پدغو لېږل شوو په پېژاندَه طريقه، بيا قسم پدې شيندونکو د شيندلو په حالت کي، قسم پدغه خورونکو د خورولو په حالت کي، بيا قسم په فرق کوونکو د بېلولو په حالت کي، بيا د ذکر پدغو القا کوونکو، د عذر او يا د خبرداري لپاره.

د کومي خبري د اثبات لپاره چي دا قسمونه شوي، دا ده:

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٌ *

بي شکه چي له تاسو سره ژمنه حتماً ترسره کېدونکي ده.

وروستي آيتونه دا "محتومه وعده" په پوره وضاحت سره معرفي کوي او وايي چي لدې وعدي نه مراد د قيامت او بيا راژوندي کولو وعده ده. خو بايد وگورو چي دلته په څه څه لوړه شوې او ارتباط ئې د قسمونو له ځواب سره څنگه دئ او دا قسمونه څنگه پدې خبري دلالت کوي چي د بياژوندون وعده رښتونې وعده ده او حتماً به تحقق مومي. پدې اړه څو خبرو ته توجه وکړی:

o د مفسرينو ترمنځ پدې اړه ژور اختلاف گورو چي دلته په څه څه لوړه شوې، ځيني ئې "بادونه" گڼي، ځيني ئې د ملائکو هغه بېل بېل ټولگي گڼي چي په بېلو بېلو امورو موظف شوي، ځيني لومړي څلور قسمونه په بادونو او پنځم ئې په ملائکو حمل کوي. دا د رأيې اختلاف ښيي چي د دغو آيتونو په اړه مربوط روايات په خپلو کي متعارض دي او داسي واحده رأيه چي په صحيح حديث او د صحابه وو په متفق عليه نظر باندي مستند وي، نشته.

o د قرآن د عمومي قاعدې له مخي دا بايد داسي څرگند شي وي چي د قرآن هر مخاطب ته واضح وي او پر هغه باندي په استناد سره دا خبره ثابته کړی شي چي د بياژوندون وعده رښتونې وعده ده.

o د قرآن په گڼ شمېر آيتونو کي بادونه د "عاصف" په صيغه ياد

شوي او د ملائکو لپاره په هيڅ ځای کي دا صيغه نده کارول شوې.

o د قرآن په ډېرو آيتونو کي د بادونو د لېږلو لپاره د "ارسال" صيغه راغلې.

o د قرآن په ډېرو آيتونو کي ويل شوي چي الله تعالی بادونه رالېږي، په سر کي ورو ورو او نرم نرم خوځي، داسي چي تاسو ترې خوند اخلي، بيا تند او تېز شي، په سيلۍ او طوفان بدل شي، وربځي په سر واخلي، د آسمان په غېږ کي ئې خوري وري کړې، د مړو ټاټوبو په لوري ئې وخوځوي ، چيرته باران، چيرته واوره او چيرته ژلۍ ووروي، چيرته نباتات رازرغونه کړي او چيرته د سيلابونو باعث شي او په خلکو کي ويره او خوف راولاړ کړي.

o که وغواړو چي د دې آيتونو تفسير په خپله په قرآن کي ولټوو او له تفسير بالرأی نه ډډه وکړو نو له بادونو نه پرته په بل څه ئې نشو تطبيقولی، دا ځکه چي قرآن يوازي بادونه پدې صفاتو ياد کړي نه بل څه.

o دا آيتونو د "فاء" توري له يوه بل سره تړلي او دا ښيي چي دلته د يوه شي څو حالتونو ته اشاره شوې نه بېلو بېلو شيانو ته.

o لکه چي په مخکنيو قسمونو کي تاسو وليدو چي قسمونه د تعظيم لپاره نه بلکه د استشهاد لپاره راغلي، دلته هم په "بادونو" باندي استناد سره د قيامت منکرانو ته دا خبره شوې چي بياژوندون داسي دئ لکه هره ورځ چي تاسو گورئ د يوه باد په لگېدو سره د ژوندون بهير پيل شي، بادونه د ژوند پيغام له ځان سره راوړي، په هغو وريځو سره چي پر خپلو اوږو ئې وړي او په هغه باران سره چي

لدغو وريځو ئې راوروي، د مړي ځمکي د ژوندۍ کېدو باعث شي، د ځمکي تر کلك قشر لاندي د ژوندون بڅرکي وخوځوي او په هغه کي سا پوکي او سپیره ډاگ په زرغونه چمن بدل کړي. نو ته چي هره ورځ د مړو د بیاژوندي کېدو شاهد یې څنگه مجدد ژوندون محال گڼې او له هغه انکار کوي؟!! تا چي په وار وار تندي او تېزي سیلۍ لیدلې چي په طوفانونو منتج شي او هرڅه گډ وډ کړي، څنگه گمان کوې چي ستا نړۍ به د تل لپاره همداسي آرامه او آباده وي او هیڅکله به له داسي کوم ستر طوفان سره نه مخامخ کېږي چي هرڅه ئې وځپي او نظم ئې متلاشي کړي؟!

په څو دلایلو د هغو کسانو رأیه ضعیفه ده چي وایي دلته په ملائکو لوړه شوې.

o لومړي دا چي د دې رأیي لپاره نه له قرآن نه کوم دلیل وړاندي کولی شي او نه انساني عقل ته د منلو وړ دلیل.
o د قیامت د منکرانو د اقناع لپاره په ملائکو استشهاد او استناد نشو کولی، هغوی ملائکي نه مني، په یوه متنازع فیه شي باندي بل متنازع فیه شي نشو ثابتولی او دا کار نه معقول دئ او نه د مخاطب د قانع کولو لار.
o په قرآن کي معمولاً د معاد، مجدد بعثت، مکافات او مجازات او دې ته ورته قضایاوو د اثبات لپاره په هغو شیانو استشهاد شوی چي هر مخاطب ته د منلو وړ وي، لکه شپه، ورځ، لمر، سپوږمۍ، ستوري، ځمکه او آسمان، تل د غیبي امورو د اثبات لپاره په

مشهود او محسوس شیانو استناد شوی، نباید دا عمومي قاعده دلته په استثنائي طور له پامه وغورځوو او داسي رأیه قائمه کړو چي له عمومي قاعدې سره اړخ نه لګوي.

o په عربي کي په "الف" او "تاء" سره یا حقیقي مؤنث جمع کېږي او یا د غیرذوي العقولو صفت. پرښتې مؤنث ندي او پدې پوري متعلق صفات په "الف او تاء" نشو جمع کولی، مرسلات او عاصفات او ... د دوی جمع نشو ګڼلي، په قرآن کي د ملائکو لپاره اکثراً د جمع مذکر صیغه کارول شوې. د دې مطلب شرح د النازعات د سورې په تفسیر کي وګورئ.

o که دا ملائکي وګڼو نو باید په ټولو هغو مواردو کي چي دې ته ورته صیغې راغلې لکه: العادیات، الموریات، المغیرات، النازعات، الناشطات، السابحات، السابقات، المدبرات، الذاریات، الحاملات، الجاریات او ډېر نور موارد، دا ټول باید ملائکي وګڼو، حال دا چي دا کار له یوې خوا ناسم دی، له بلي خوا غیرقابل قبول او غیر قابل تطبیق او له بلي خوا د داسي تکرار موجب چي د قرآن له اوچت بلاغت سره اړخ نه لګوي.

o د قرآن په هیڅ آیت کي پرښتې د "عاصف" په صفت ندي ستایل شوي، بر عکس دا صفت د بادونو لپاره راغلی.

o د آیتونو ترمنځ تنسیق او د "فاء" په توري سره د دوی ترمنځ ارتباط دا ښیي چي ټول د "عاصفات" په شان دئ او د بادونو بېل بېل حالت په ګوته کوي.

o دغو مطالبو ته په پام سره په کامل ډاډ او اطمئنان ویلي شو

چي:

o له "المرسلات عرفاً" څخه هغه بادونه مراد دي چي په معروف، معمول او عادي طور خوځي، نرم نرم او ورو ورو.

o له "العاصفات عصفاً" څخه تند او تېز بادونه چي د طوفانونو باعث کېږي.

o له "الناشرات نشراً" نه هغه بادونه چي ورېځي په فضا کي منتشر کوي او له يوې سيمي ئې بلي ته انتقالوي.

o د "الفارقات فرقاً" معنی يا دا ده چي دا بادونه ورېځي په سترو سترو کتلو او کنډکونو کي متفرق کړي او په مختلفو لوريو ئې وخوځوي او يا دا چي دا بادونه د فرق کولو او تمييز استعداد لري، د ښه او بد، مستحق او غيرمستحق ترمنځ فرق کولی شي، پدې پوهېږي چي څومره چيرته انتقال کړي، چيرته څومره باران وورو‌ي، د کومي سيمي او سېدونکي د کومي معاملې مستحق دي، د نرم او ورو ورو خوندور باران مستحق دئ که د غضبناك سيل او طوفان!!

خو دا دوهمه توجيه پدې خاطر ارجح ده چي لومړئ مفهوم په مخکني آيت کي راغلی، نبايد له "الفارقات فرقاً" نه همغه د "الناشرات نشراً" معنی واخلو، قرآن د بې ځايه تکرار له عيب نه منزه ده.

o له "الملقيات ذکراً عذراً او نذراً" څخه هم بادونه مراد دي چي د ذکر او پند باعث دي، انسان ته الله وريادوي، کله داسي چي گوري الله تعالي د ده عذر او توبه قبوله کړي، د باد په نرمي ورمي سره ئې ده ته د باران زېري ورکړي او کله لدې اړخه چي ويرونکی طوفان په

ده کي له الله نه ويره راولاړوي او د داسي هيبتناکو او ويرونکو پېښو خبر ورکوي چي له شر نه ئې د ځان ژغورني لپاره له الله پرته د نجات بله مرجع او پناه ځي نه گوري.

o د "انما توعدون لواقع" معنى او ارتباط ئې له مخکنيو قسمونو سره دا چي: د بادونو دغه بېلابېل حالات پدې شهادت ورکوي چي د قيامت محتومه وعده هرومرو تحقق مومي او مړي به بياراژوندي کېږي، هغه ذات چي بادونه رالېږي، د ژوندون زېري په لاس، د مړو د بياژوندي کولو وسيله، دا ذات بې شکه چي د مړو په بياراژوندي کولو قادر دئ او هغه ذات چي په بادونو سره ستر ستر ويرووونکي طوفانونه او لوى لوي ورانوونکي سيلابونه راولاړوي بې شکه چي پدې هم قادر دئ چي دا دنيا ورانه کړي او په ځاى ئې د بلي نوي دنيا بنسټ کېږدي.

النازعات

وريځي او بياژوندون

د النازعات د مباركي سورې قسمونه دا دي:

وَ النّٰزِعٰتِ غَرۡقاً *

قسم دئ په ډوب شوو راشکېدونکو.

وَ النّٰشِطٰتِ نَشطاً *

قسم په خَوشي شوو خوځېدونکو.

وَ السّٰبِحٰتِ سبۡحاً *

قسم دئ په لاَمبو لامبو وهونکو.

فَالسّٰبِقٰتِ سبۡقاً *

بیا قسم دئ په عجیبه مخکي تلو مخکي کېدونکو.

فَالْمُدَبِّرَٰتِ أَمْراً *
بیا په هغه د ستر کار تدبیرونکو.

د دغو قسمونو ځواب په ۱۳ او ۱۴ آیت کي داسي راغلی:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ *
نو دا به له یوی تندی چیغی پرته بل څه نه وی!

فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ *
ناڅاپه به بیا دوی وی په همغه خور میدان کي.

د دغو قسمونو په اړه لاندي مطالبو ته توجه ولري:

o "النازعات" د نازعة جمع ده چي که ریشه ئې "نزع" وي نو معنی ئې ایستونکي ده او که "نزوع" ئې ریشه وي نو معنی ئې وتونکي کېږي. دلته ئې دوهمه معنا اخیستل پدې خاطر غوره دئ چي پدې سره دا قسم له نورو سره ورته کېږي.
o د بیان له وضعي نه معلومېږي چي دلته د یوه خاص شي په مختلفو حالتونو لوړه شوې، د "فاء" په توري سره د ټولو آیتونو ربط او په پای کي دا خبره چي "ټول یو کار ترسره کوي" همدا مطلب افاده کوي. یعني دا شي لومړئ "نازع"، بیا "ناشط" وروسته "سابح" او "سابق" او په پای "کي د یوه ستر کار، نه مختلفو کارونو، ترسره

کوونکي: مدبرالامر" شي. "فالمدبرات امرا" همدا مطلب په گوته کوي.

o پدې قسمونو کې ذکر شوي شيان بايد د لمر، سپوږمۍ، آسمان، شپه او و رځ او دې ته ورته نورو هغو شيانو په څېر وي چې د قرآن په نورو آيتونو کې پرې لوړه شوې او د خپلې ادعا د اثبات لپاره ئې د شاهد په حيث وړاندې کړې او دا شيان بايد د قرآن هر مخاطب ته قابل درك وي.

o بايد هر مخاطب پدې قانع کړی شي چې له مرگ نه وروسته ژوندون حق دی.

o دا بايد داسې شي وي چې له اوبو نه د يوه غريق د راوتو په څېر راوځي. "النّزِعَتِ غَرْقاً" همدا مطلب افاده کوي.

o بايد په لومړي سر کې د يوه راوتونکي غريق په څېر وي، بيا په نشاط سره پورته تلونکي، بيا د لامبو وهونکي په څېر خوځېدونکي، بيا له يوه بل نه مخکې کېدونکي او په پای کې د يوه ستر کار ترسره کوونکي.

o که قرآن ته رجوع وکړو او وگورو چې آيا قرآن پدغو صفاتو کوم څه معرفي کړي که نه، نو گڼ شمېر آيتونه به مخې ته راشي چې په هغوی کې وربځې په همدې صفاتو يادې شوې. پکار خو دا ده چې خپله د قرآن تفسير کافي وگڼو او لدې نه ډډه وکړو چې د خپلې خوښې او رأيې مطابق ئې تفسير کړو.

o همداراز که خپلې شا او خوا ته پام وکړو او وگورو چې آيا زمونږ ماحول کې داسې څه شته چې دغه صفات ولري او هرڅوك ئې

په همدې صفاتو وپيژني؟ نو وربځې په نظر راځي چې له اوبو نه د بخاراتو په څېر راووځي، آسمان ته پورته شي، له يوې سيمې بلې ته وخوځېږي، سرعت ئې زيات شي، له يوه بل نه سبقت کوي، په پای کې باران ووروي او پدې سره په طبيعت کې ترټولو د ستر کار، د مړې ځمکې د راژوندي کېدو، باعث شي. او قرآن په مکرر طور او په ګڼ شمېر آيتونو کې په باران سره د مړې ځمکې او د نباتاتو په راژوندي کېدو استناد کوي او فرمايي چې تاسو به هم د قيامت په ورځ همدا سې بيا راژوندي کېږي.

ه دا رأيه ډېره ضعيفه او کمزوري ده چې څوك لدې نه د فرشتو بېل بېل اصناف مراد کړي، په څو دلايلو:

١. په فرشتو باندې استناد سره څوك د بياژوندون منکرين نشي قانع کولی.
٢. د دا سې تعبير لپاره کوم قرآني دليل نشي په ګوته کېدې.
٣. دا تعبير د قسمونو په اړه د قرآن له عمومي قاعدې سره اړخ نه لګوي، نور قسمونه په څرګندو شيانو شوي.

ه د النازعات د سورې قسمونه او دې ته ورته قسمونه پدې خاطر په ملائکو نشو حمل کولی چې په عربی کې په "الف" او "تاء" سره يا حقيقي مؤنث جمع کېږي او يا د غيرذوی‌العقول صفت، قرآن پدې صراحت کوي چې ملائکې مؤنث ندي او د جمع لپاره ئې په قرآن کې اکثراً د جمع مذکر صيغه کارول شوې، لکه پدې آيت کې:

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ* الزمر: ٧٣

پدې آيت کي د ملائکو لپاره د حافات په ځای د حافين صيغه راغلې چي د جمع مذکر صيغه ده.

د دغو قسمونو په هکله د مفسرينو ترمنځ ډېر اختلافات شته، ځيني ئې هغه پرښتې گڼي چي د ارواح په نزع گمارل شوي، د کافر روح په سختي راباسي او د مؤمن سوکه او په آساني، بيا په آسمان کي د لامبو وهونکو په څېر درومي، يوه له بلي نه د مخکي کېدو هڅه کوي او د چارو د تدبير دنده ورپه غاړه شوې. ځيني نور دا د انسان نفس او روح گڼي چي د کافرانو په سختی وځي او د مؤمنانو په ملايمت او نرمی. ځيني نور ئې ستوري گڼي او وايي چي ستوري په سختی طلوع او په آساني غروب کوي. متعدد نور نظرات هم شته. خو په ډېر لږ دقت سره معلومېږي چي نه خو د دې اطلاق په ملائکو صحيح ده او نه په روح او نه هم په ستورو، له بعثت او له مرگ نه بعد ژوندون نه منکر انسان په فرشتو او روح باندي استناد سره نشي قانع کېدي، ځکه هغه نه ملائکي مني او نه په روح باور لري، قرآن به څنگه په هغه څه استناد کوي چي د ده مخاطب ئې اصلاً نه مني؟! او څنگه به لدې لاري په هغي خبري د ده د قانع کولو هڅه کوي چي منل ئې ورته گران برېښي؟! همدا راز پدې قسمونو کي ذکر شوي صفات په ستورو نشي تطبيقېدي، د ستورو طلوع او غروب يو شان دی، له يوه بل نه سبقت نه کوي او هغوی ته "مدبرات امور" هم نشو ويلي. او پدوي باندي د استشهاد له لاري بيا ژوندون

نشي ثابتېدي. د دغوکمزورو او ضعيفو توجيهاتو لپاره په ټول قرآن کي هيڅ دليل نشو ښودلی.

دا خبره هم د يادولو ده چي ځينو مفسرينو د دې قسمونو ځواب محذوف ګڼلي چي دا رأيه په دوه دليله کمزوري او ضعيفه ده:

دا تحليل د قرآن له ډېر اوچت بلاغت سره اړخ نه لګوي، دا سمه نده چي څوك لوړه وکړي خو ورپسې ونه وايي چي د قسم موخه ئې څه وه او په کوم مطلب باندي د تأکيد لپاره ئې لوړه کړي!! آيا دا سمه ده چي ووايو: والله، بالله، بيا ساکت پاتې شو، هيڅ ونه وايو او زمونږ قسمونه هيڅ ځواب ونلري؟!

د همدې سورې ۱۳ او ۱۴آيتونه په ډېر صراحت سره ښيي چي د پورتنيو قسمونو ځواب پکي پروت دی.

د دې قسمونو ځواب دا دی:

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ * فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ *

نو دا به له يوی تندی چيغی پرته بل څه نه وی. ناڅاپه به بيا دوی وی په همغه خور ميدان کي.

يعنی پورتني قسمونه دا خبره ثابتوي چي مرګ نه وروسته ژوندون نه يوازي مستحيل ندي بلکه فقط په يوې تندی چيغي سره به تاسو ټول له قبرونو نه راپورته شي او په ستر آوار ډاګ کي به د

حسیب خدای په وړاندي ودرېږي. که قرآن ته رجوع وکړو نو په متعددو آیتونو کي به وګورو چي د بیاژوندون د اثبات لپاره په وریځو، باران او د بوټو په بیا راژوندي کېدو استناد شوی، پکار ده چي د نوموړو قسمونو تفسیر د دغو آیتونو په رڼا کي ولټوو. دې لطیفي نقطي ته مو هم پام وي چي اکثراً بارانونه د تالندي له تندي چیغي نه وروسته پیل کېږي!! او قرآن وایي چي د قیامت په ورځ به ستاسو بیاژوندي کېدل یوازي په یوې تندي چیغي سره ترسره شي. لدغو ټولو دلایلو نه په ډېر صراحت سره معلومېږي چي له النازعات، الناشطات، السابحات، السابقات او المدبرات نه یوازي او یوازي وریځي مراد دي نه بل څه. څوك چي په بیا ژوندي کېدو باور نلري او هغه مستحیل ګڼي!! مګر هره ورځ د مړو د بیاراژوندي کېدو صحنې نه ګوري؟ آیا په یوه باران سره د ځمکي ژوندي کېدل ئې نه قانع کوي؟ مګر نه ګورئ چي ناڅاپي په آسمان کي د تالندي غږ اوچت شي، ورپسې له وریځو نه د باران ورېدل پیل شي او پدې باران سره د ځمکي په زړه کي د ژوندو توکو زړي وخوځېږي، وده وکړي او د ځمکي له سخت قشر نه سر رااوچت کړي!! د قیامت په ورځ به هم ټول په یوې چیغي سره له قبرونو نه رااوچت شي او هر کس به د خپل رب په لوري روان شي.

یوه یادونه:

د قرآن د قسمونو په اړه مې ډېري پوښتني درلودي، د ځواب لپاره مې ډېرو تفاسیرو ته رجوع کړې وه، خو بیا مې هم د خپلو ټولو

پوښتنو ځواب نه وو ترلاسه کړی، د **۱۳۷۵** کال د جدي په میاشت کې چې هلته د قرآن په ژباړې مصروف وم، د جمعې په شپه، د تهجد د لمانځه په سجده کې، ناڅاپه او د الهام په ډول، د النازعات د سورې د قسمونو په اړه پورتنی رأیه راته القاء شوه، چې ماته کاملاً تازه وه او زما د ټولو پوښتنو ځواب پکې نغښتې، لدې شېبې نه مخکې دا رأی هیڅکله زما په ذهن کې نه وه ګرځېدلې، پدې سره د قرآن د ټولو قسمونو د فهم په لورې ماته نوې ور پرانستلې شو او زه د خپل رحمن رب لدې سترې پیرزوینې نه هومره ممنون یم چې له شکر کولو نه ئې ځان عاجز ګڼم.

التکویر

د ستورو او شپې ورځې تګ راتګ شهادت ورکوي چې دا دنیا به خپل ځای بلې ته پرېږدي

د تکویر په مبارکې سورې کې دا قسمونه راغلي:

فَلا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ * الْجَوَارِ الْكُنَّسِ * وَ الَّيْلِ إِذَا عَسعَس * وَ الصبْحِ إِذَا تَنَفَّس *

نو داسې نده، لوړه کوم پدغو بیا راتلونکو. په دغو تلونکو پټېدونکو او په شپې چې شي په تلو. او قسم د سباوون په سا ایستو.

د قسمونو ځواب دا دی:

إِنَّهُ لَقَولُ رَسولٍ كَرِيمٍ * ذِی قُوَّةٍ عِندَ ذِی الْعَرْشِ مَكِينٍ * مُّطاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ * وَ مَا صاحِبُكم بِمَجْنُونٍ *

بی شکه چي دا د عزتمن استاځی وینا ده. د عرش خاوند ته مخور او ځواکمن. هلته منل شوی او امین. او ستاسو دا ملګری مجنون ندی.

دلته په څو شیانو لوړه شوې:

o په "خنس" چي معنی ئې بیا بیا راتلونکي ده، شیطان ته پدې خاطر "خناس" ویل شوي چي هغه هم مکرر راځي، وسوسه کوي، بېرته درومي، له بلي ګوښي راوړاندي کېږي او بله وسوسه القاء کوي.

o د دې خناس لپاره دوه نور صفتونه هم ښودل شوي: "الجوار: تلونکي" او "الکنس: پټېدونکي"

o په شپه چي کله په تلو شي.

o او په سباوون چي په سا ایستو شي.

د دغو قسمونو په معنی او د قسمونو له ځواب سره ئې د تړاو په څرنګوالي هلته ښه پوهېدی شو چي لاندي خبري په پام کي ولرو:

لدغو دوو آیتونو نه (واللیل اذا عسعس) او (والصبح اذا تنفس)، په ډېر وضاحت سره معلومېږي چي له (الخنس، الجوار، الکنس) نه ستوري مراد دي، ځکه دا ستوري دي چي هره شپه بیا بیا راڅرګندېږي، په شپه کي ئې د آسمان په غېږ کي خوځېدل راڅرګند شي، له شرق نه طلوع کوي او په غرب کي پرېوځي، د ورځي په رارسېدو سره ترشا او له سترګو پټ شي. که د (الخنس، الجوار او الکنس) الفاظ لدغو آیتونو نه بهر د لغت په کوم کتاب کي او په بل

کلام کې وڅېړو نو بې شمېره مصداقونه ئې کېدی شي، خو که پدې خاص ځای او لدې نه مخکې او وروسته آیتونو په غېږ کې ئې معنی ولټوو نو له ستورو نه پرته بله معنی ترې نشو اخیستې، ټول مفسرین پدې خبره متفق دي چې پدې الفاظو سره ستورو ته اشاره شوې.

د قیامت منکرین داسې گمان کوي چې دا نړۍ نه بدلېدونکې، ثابته او ابدي نړۍ ده، په تحول او بدلون باور نلري او دا خبره نه مني چې یوه ورځ به دا هرڅه له منځه ولاړ شي. دوی ته د پیغمبرانو علیهم السلام یوه اساسي خبره تل دا وه چې قیامت به راځي، دا ځمکه آسمان او د اوسنۍ دنیا اوسنی حالت به ختمېږي، نوې دنیا او نوې ځمکه او آسمان به پیدا کېږي، له انسان سره به د ده د ټولو کړو وړو محاسبه کېږي، سزا او جزا به گوري. د دغې اساسي ادعا د اثبات لپاره دلته ویل شوي: شپه ورځ، د ستورو تگ راتگ، طلوع او غروب ئې دا حقیقت په گوته کوي چې دلته د ثبات او د یوه حالت د دوام په ځای د بدلون او تحول شاهد یو، هره شېبه حالت بدلېږي رابدلېږي، تاسو څنگه دا د بدلېدو رابدلېدو په حالت کې نړۍ ثابته او تغییر نه منونکې گڼئ؟!! پداسې حال کې چې تحول او بدلون د همدې دنیا یو عام او څرگند اصل دی، د دنیا هر څه هره شېبه بدلېږي، دا په آسمان کې خواره واره او څرگندېدونکې پټېدونکې ستورې او دا د شپې او ورځې تگ راتگ، د دې دائمي او مسلسل تحول او بدلون څرگندې بېلگې ستاسو مخې ته، لدې سره سره څنگه د عزتمن پیغمبر هغه خبره نه منئ چې وایي: یوه ورځ به دا لمر

خپله رڼا له لاسه ورکړي، ستوري به تیاره شي، غرونه به له خپله ځایه وخوځي او هرڅه به بدل شي؟ د ده پدې خبري خو دا ده د هري شپې ورځي دا تحولات شهادت ورکوي. د "ثبات" او "دوام" عقیده بې بنسټه عقیده ده چې د دنیا مسلسل بدلون ئې ردوي. دا ولې تاسو دغه خپل ملګري پیغمبر ته پدې خاطر مجنون وایې چې د قیامت د راتلو خبره کوي؟!! ده خو د دې خبري حقیقت په څرګند افق کي لیدلی، دغه افق ته د نظر کولو لپاره تاسو ته هم بلنه درکوي، د شپې ورځي تلو راتلو ته وګورئ، د ستورو طلوع او غروب ته وګورئ، دا څه پیغام له ځان سره لري، د ثبات او دوام پیغام که د تحول او بدلون پیغام، د ده خبره تائیدوي که ستاسو؟!! دی خو نه د کاهنانو په څېر دئ چې د "غیب" دروغجني خبري خرڅوي او په څرګندولو کي ئې سخت بخیل وي او هیچا ته ئې وړیا نه وایي، شکرانې او نذرانې پرې اخلي!! د ده وینا د شیطان د ملګرو له وینا سره مقایسه کړئ، دی څه وایي او هغوی له شیطان نه په الهام اخیستو سره څه وایي؟! سره لدې څنګه د ده دا وینا نه مني، پداسي حال کي چې دا د ده خپله وینا نه بلکه د رب العالمین له لوري د یوې عزتمنې، ځواکمنې او د نورو مطاع پرښتې په لاس ده ته لیږل شوې وینا ده او هر هغه چا ته لارښوونه کوي چې په سمې او مستقیمې لاري د تلو تکل کوي.

الشفق

د شپې او سپوږمۍ بېلابېل حالت د دې نښه ده چې مرګ د ژوند پای نه؛ بلکه د ابدیت په لوري یو پړاو دئ

د الشفق په مبارکي سورې کې له ۱۲تر ۱۹ آیت پوري لاندي قسمونه راغلي:

فَلاَ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ *

نو نه، زما دي لوړه په شفق وي.

وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ *

او په شپې او څه چې ونیسی په غېږ کې.

وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ*
قسم دئ په سپوږمۍ چي مکمل شي.

د قسمونو ځواب دا دی:

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَن طَبق*
حتماً به له يوی پوړی بلی پوړی ته بر کېږی.

دلته پدغو شيانو لوړه شوې:

په شفق: د آسمان د ژۍ هغه سره گاره چي د لمر په لوېدو پسې راڅرگنده شي. په شپه او هغه څه چي په خپلي غېږ کي ئې نيسي او خپل تور وزر پرې غوړوي. په سپوږمۍ چي کله بشپړه شي.

د دغو دريو قسمونو ځواب او هغه مطلب چي پدغو قسمونو سره ئې اثباتول په نظر کي دي، دا دی: تاسو به حتماً له يوی پوړی بلی ته پورته کېږی.

راشئ وگورو چي دا قسمونه له ځواب سره څه ارتباط لري او څنگه دا خبره ثابتوي چي انسان به حتماً له يوه حالت نه بل ته خوځېږي؟

دي پوښتنو ته د ځواب موندلو لپاره بايد لاندي خبري په نظر کي ولرو:

د انسان د مرګ په اړه دوه انګېرني او تحلیل درلودي شو:

الف: مرګ د توقف او رکود حالت دی، په مرګ سره انسان له خوځښت او حرکت نه ودرېږي او کار ئې پای ته رسي، مرګ د ده د ژوند او خوځښت وروستي پړاو دی.

ب: مرګ یو مقطعي حالت دی؛ د انسان د هغه مسلسل او پای نه منونکي خوځښت یو حالت چي انتها نه لري، مرګ له یوه حالت نه بل حالت ته یو حرکت دی، مرګ د یوه ژوندون پای او د بل پیل دی، په مرګ سره د هغه چا په لوري درومو چي دا ژوند ئې مونږ ته راکړی.

ثوك چي له بیاژوندون نه انکار کوي هغه پدې باور وي چي مرګ رکود او سکون دی، په مرګ سره ژوند پای ته رسېږي او حرکت ئې په ټپه ودرېږي، له هغه وروسته بله مرحله او بل پړاو نشته، په مرګ سره د انسان د بدلون او له یوه حالت نه بل ته د خوځېدو سلسله ئې متوقف کېږي، دوی پدې عقیده دي چي د انسان هغه ژوند چي له یوې نطفي پیل شي، وده وکړي، د یوه ماشوم په څېر دنیا ته راشي، ځواني ته ورسېږي، زوړ شي، زوال ئې پیل شي، په مرګ محکوم شي او په همدې مرګ سره ئې هر څه پای ته ورسېږي.

خو الله تعالی دوی ته په ځواب کي فرمایي: داسي نده، نور پړاوونه هم په مخکي لري، حتماً به له یوه حالت نه بل ته د تلو لړۍ

دوام کوي، له مرگ نه وروسته نور مراحل هم په مخ کي لري، له يوې پوړي به بلي ته پورته کېږي، د بې نهايت په لوري دوامدار او مستمر حرکت کي به نور مراحل هم پلي کړي. د دغه ادعا د اثبات لپاره په څو مشهود او ملموس طبيعي شيانو استشهاد شوی:

۱- په شفق چي د ورځي پای او د شپې پيل اعلانوي. ۲- په شپه چي هر څه له سترگو پټوي. ۳- په سپوږمۍ چي له مختلفو پړاوونو نه تېره او بشپړه شي.

تاسو پدې نړۍ کي د مسلسل بدلون شاهد ياست، گورئ چي ورځ پای ته ورسېږي، د آسمان لمنه سره شي، شفق راڅرگند شي، شپه راورسېږي، خپل تور وزر په هرڅه وغوړوي، څو ساعته وروسته ختمه شي او خپل ځای ورځ ته پرېږدي، آيا دا صحيح ده چي د هري شپې ورځي مرگ د هغه دائمي پای وگڼو او ووايو: بله شپه او ورځ به رانشي؟ سپوږمۍ گورو چي د مياشتي په پيل کي رابره شي، وړه وي، په تدريج سره ستره شي، مکمل شي خو بيا په تدريج سره وړه شي، داسي چي د مياشتي په پای کي له سترگو پټه شي. آيا دا سمه ده چي د سپوږمۍ له مؤقتي پټېدو نه دا گمان وکړو چي بيا به طلوع نه کوي او راڅرگنده به نشي؟

د شپې ورځي تگ راتگ، د سپوږمۍ طلوع او غروب او سترېدل وړېدل، پټېدل او څرگندېدل ئې دا ښيي چي دا نړۍ د مسلسل او مستمر تحول او بدلون صحنه ده، هر څه له يوه حالت نه

بل حالت ته درومي، په هيڅ مقطع او هيڅ نقطه کي توقف او سکون نشي موندي، د بيا ژوندون منکرين هسي او بې ځايه، مرګ ته د سکون او توقف او د بدلون د پای په سترګه ګورئ، دا انګېرنه له هغه څه سره ټکر او تصادم کوي چي د نړۍ له مشاهدي نه ئې ترلاسه کوو. د دې غلطي او بې بنسټي انګېرني د اثبات لپاره هيڅ دليل، د دې ټولي پراخي نړۍ له هيڅ ګوټ نه نشو وړاندي کولی.

المدثر

د سپوږمۍ رابره کېدل، د شپې بېرته گرځېدل او د سباوون راختل د دې نښه ده چې د دې دنيا پای به د بلې دنيا پيل وي

د المدثر د مبارکي سورې په قسمونو کي د پورتني مطلب په اړه داسي ويل شوي:

كَلاَّ وَالْقَمَرِ *

داسي نده، قسم په سپوږمۍ

وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ *

او په شپې چي ترشا شي

وَالصُّبۡحِ إِذَآ أَسۡفَرَ *
او په سباوون چي روڼ شي

د قسمونو ځواب دا دی:

إِنَّهَا لَإِحۡدَى الۡكُبَرِ *
بې شکه چي دا يوه له سترو "پېښو" څخه ده

تر دې د مخه چي د قسمونو او ځواب په اړه ئې څه ووايو بايد دا واضح شي چي په ځواب کي کومي پېښي ته اشاره شوې او د "ها" ضمير څه ته راجع دی؟ او دا د کومو سترو سترو څيزونو څخه دی؟

که قسمونو او له قسمونو نه مخکي آيتونو ته لږ ځير شو نو د دواړو پوښتنو ځوابونه په آساني سره موندلی شو؛ په قسمونو کي دريو سترو څيزونو ته اشاره شوې: سپوږمۍ، د شپې ببرته گرځېدو او د سباوون راختو ته، له اتم آيت نه د قيامت په اړه بحث پيل شوی، خو مخکي لدې چي بحث پای ته ورسېږي د هغه چا په اړه خبره شوې چي مال، ثروت او قدرت مغرور کړی او له پيغمبر عليه السلام او د ده له دعوت سره ئې دښمني ته اړ کړی، دروغجنو تبليغاتو ته ئې ملا تړلې او د مخالفت او مقابلې د بېلو بېلو مؤثرو لارو په لټه کي دئ، دا بحث له يولسم آيت نه پيل شوی او تر ۳۱ آيت پوري ئې دوام کړی او بيا له ۳۲ آيت نه وروسته د قيامت په اړه ناتمام بحث ببرته پيل شوی او د پورتنيو قسمونو په ترڅ کي د قيامت د اثبات دلائل وړاندي شوی. د ځواب په ترڅ کي د قيامت

ورځ د دغو سترو سترو پېښو په څېر يوه بله ستره پېښه ګڼل شوې، د سپوږمۍ د رابره کېدو په څېر او د شپې بېرته ګرځېدو او د سباوون د راختو په څېر. پدې قسمونو سره قرآن خپل مخاطب ته وايي: ته ولې د قيامت له ورځې نه انکار کوي او راتګ ئې محال ګڼې؟ مګر ستا د اقناع لپاره د سپوږمۍ رابره کېدل، له مختلفو پړاوونو تېرېدل، له سترګو پټېدل او بيا راڅرګندېدل کافی نه دي؟ مګر همدا تا ته نه وايي چې له يوه حال نه بل ته اوښتل يو عام الهي سنت دی، د يوه حالت پای د بل حالت پيل دی، مګر ته نه ګورئ چې د شپې پای د ورځې پيل وي، همدا راز چې شپه پای مومي دا نړۍ به پای مومي، خو د دې نړۍ پای د بلې نړۍ پيل دی، ته هسې بې موجبه او بې دليله دا نړۍ ثابته او تغيير نه منونکې ګڼې او ګمان کوي چې دا حالت به د تل لپاره دوام کوي!! او ستا دا ګمان هم غلط دئ چې که دا عالم ختم شو نو پدې سره هر څه پای مومي، نه بيا ژوندون شته او نه بله دنيا!! ستا دا باور داسې دئ لکه چې څوک ووايي: د سپوږمۍ او لمر غروب د دوی د عمر پای دی، لدې شپې نه وروسته به بله ورځ نه وي او لدې ورځې وروسته به بله شپه نه وي، خو ګورئ چې تياره شپه خپل ځای روڼ سباوون ته پرېږدي او سپوږمۍ له پټېدو وروسته بيا رابره شي. د الشفق په سوره کې هم دې ته ورته، شفق، د شپې راتګ او د سپوږمۍ بشپړه کېدل د قيامت د راتلو او بيا ژوندون لپاره د دليل په څېر وړاندې شوی.

ځينو مفسرينو په "انها لاحدی الکبر" کې د "ها" ضمير، "سقر" ته راجع کړی او ځينو نورو "جنود" ته، خو دا نه يوازې ضعيف

توجیهات دي بلکه د قسمونو او ځواب ترمنځ ژور او عمیق ارتباط پکي له پامه غورځول شوي، د دوی توجیه داسي ده لکه چي څوك ووايي: په سپوږمۍ لوړه کوم چي دوزخ شته، د شپې په ببرته گرځېدو او د سباوون په بیاراختو لوړه کوم چي د الله لښکري بې شمېره دي!! داسي توجیه نه د قرآن کافر مخاطب ته قناعت ورکولی شي او نه ورته د فهم وړ ده. عجیبه دا ده چي څنگه دغو محترمو مفسرینو د الشفق په سوره کي د همدې قسمونو واضح او څرگند تفسیر له پامه غورځولی، هلته همدا قسمونه د قیامت او بیاژوندون لپاره د دلیلونو په حیث وړاندي شوی او ویل شوي چي د شپې ورځي تگ راتگ، د سپوږمۍ طلوع او غروب او ستربېدل وربېدل، پتېدل او څرگندېدل ئې دا ښیي چي دا نړۍ د مسلسل او مستمر تحول او بدلون صحنه ده، هر څه له یوه حالت نه بل حالت ته درومي، په هیڅ مقطع او هیڅ نقطه کي توقف او سکون نشي موندي، د بیا ژوندون منکرین هسي او بې ځایه، مرگ ته د سکون او توقف او د بدلون د پای په سترگه گورئ، دا انگېرنه له هغه څه سره ټکر او تصادم کوي چي د نړۍ له مشاهدي نه ئې ترلاسه کوو. د دې غلطي او بې بنسټي انگېرني د اثبات لپاره هیڅ دلیل، د دې ټولي پراخي نړۍ له هیڅ گوټ نه نشو وړاندي کولی.

البروج

ظالمان بې الهي انتقامه نه پاتې کېږي

د البروج د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ السمَاءِ ذَاتِ الْبرُوج *
قسم دئ د برجونو په خاوند آسمان.

وَ الْيَوْمِ المَوْعُودِ *
قسم دئ په هغې تاکلې ورځ.

وَ شاهِدٍ وَ مَشهُودٍ *
قسم په هر شاهد او هر مشهود.

د دغو قسمونو ځوب دا دی:

قُتِلَ أَصحَـٰبُ الأُخْدُودِ * النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ * إِذْ هُمْ عَلَيهَا قُعُودٌ * وَ هُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ *

هلاك شول خاوندان د خندقونو. (خندقونه د سره) اور او د ډېر سوند. چي ئی دوی پر غاړه ناست وو. او شاهد د هغه څه چي له مؤمنانو سره ئی کړل!!

لکه چي ګورئ په دريو لومړنيو آيتونو کي په څلورو شيانو قسم ياد شوی: "د برجونو په خاوند آسمان"، "هغي موعود او ټاکلي ورځ"، "هر شاهد" او "هر مشهود". د قسمونو ځواب په څلورم آيت کي پدې صيغه مومو: "هلاك شول خاوندان د خندقونو" بايد وګورو چي د دغو قسمونو معنی څه او څنګه دا ثابتوي چي د خندقونو خاوندان هلاك شول؟!

لاندي ټکيو ته پام وکړئ:

- "بروج" له "برج" نه اخيستل شوی چي معنی ئې څرګندېدل او ښکاره کېدل دي، په قرآن کي په دغه معنا څو ځايه راغلي، لکه:

وَلاَ تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى * الاحزاب: ۳۳

او د مخکني جاهليت د ځان ښودني په څېر ځانونه مه څرګندوي.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوجاً وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجاً

وَقَمَراً مُنِيراً * فرقان: ۶۱

مبارك دئ هغه ذات چي په آسمان کي ئې بروج (ستوري) رامنځته کړل او په هغه کي ئې روڼ څراغ (لمر) او روښانه سپوږمۍ راپيدا کړه.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجاً وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِين *

الحجر: ۱۶

او بې شکه چي په آسمان کي مو بروج (ستوري) پيدا کړل او هغه مو ليدونکو ته ښايسته کړ.

له دغو ورستيو دوو آيتونو نه په ډاګه معلومېږي چي له بروج نه مراد ستوري دي.

د قرآن له دغو څرګندو لارښوونو سره سره، متأسفانه ځينو مفسرينو له بروج نه د ستورو په ځاي، د يوناني فلسفي هغه دولس ګوني موهومي بروج اخيستي چي د دوی په فلکي اصطلاحاتو کي د لمر د مختلفو منازلو لپاره ټاکل شوي، يونانيانو، د کال په هر فصل کي د لمر دغه منازل او بروج، د خپلو مختلو خدايانو په نامه مسمی کړي او هر برج ته ئې د خپل يوه خدای نوم ورکړی وو، دا اصطلاحات له يونان نه هغو اسلامي ملکونو ته راکوز شول چي له يونان سره همسرحده وو، ځيني علماء ترې متأثره شول او هغه ته ئې اسلامي رنګ ورکړ.

- د "الْيَوْمِ الْمَوْعُودِ" په هکله د مفسرينو دوه رأيي لرو: ځيني ئې

د قیامت ورځ ګڼي او ځیني ئې د مؤاخذي او عذاب هغه ورځ چي الله تعالی په دنیا کي کافرانو او ظالمانو ته ټاکلي. په دوه دلیله د مفسرینو د دوهمي ډلې رأیه ارجح او غوره ده: لومړئ دا چي په همدې مبارکي سورې کي د دوو باغي او عاصي ډلو بد عاقبت ته اشاره شوې، د فرعون او ثمود ډلو ته چي له مهلت نه وروسته د الله تعالی له شدید بطش او مؤاخذي سره مخامخ شول. لدې نه معلومېږي چي له "الْيَوْمِ الْمَوْعُودِ" نه هغه تاریخي ورځي مراد دي چي دوه ببلګې ئې د فرعون او ثمود په قصه کي ګورو. او دوهم دلیل دا چي د قیامت په ورځي استشهاد سره دا نشي ثابتېدي چي د اصحاب الاخدود پایله تباهي او هلاکت دی. دا ځکه چي د قرآن کافر مخاطب نه د قیامت په موعود ورځ باور لري او نه پدې باندي استناد سره دا ادعا مني چي د اور د کندو خاوندان به د هلاکت له پایلي سره مخامخ شي. "یوم الموعود" باید داسي ورځ وي چي د قرآن هر مخاطب هغه د یوه مسلم او انکار نه منونکي حقیقت په حیث ومني او په هغه باندي استناد دی قانع کړي چي واقعاً د اصحاب الاخدود په هکله شوې ادعا یو حقیقت دی. که له "یوم الموعود" نه هغه ورځ مراد شي چي ظالمانو ته ئې د رارسېدو خبر ورکړی شوی، په تاریخ کي په وار وار تکرار شوې، هر پیغمبر خپل قوم د هغې له رارسېدو ویرولی، هیڅ مخاطب له هغې انکار نشي کولی، هر څوك چي تاریخ ته رجوع وکړي د دې ورځي څرګندي ببلګې به ئې مخي ته راشي، همغه ظالمانو ته د مهلت وروستی ورځ، په دنیا کي د دوی د مؤاخذي ورځ، پدې صورت کي د قسم او

ځواب ترمنځ ئې ارتباط کاملاً جوت کېږي.

پدې توګه د لومړئ قسم ارتباط له ځواب سره داسي دی: دا له بې شمېره ځلاندو ستورو نه ډك آسمان، پدې حقيقت شهادت ورکوي چي دا کائنات حتماً يو داسي ځواکمن مالك او قهار سلطان او واکدار لري چي دا ټول بې شمېره اجرام ئې اداره کوي، هر يو په خپل ځای او خپل خاص مسير کي ساتي، د دوی ترمنځ د تصادم او ټکراو مخه نيسي، هر يو په منظم او مستمر طور په همغه ثابت مدار کي خوځوي چي ورته مشخص شوی. دا خور او پراخ آسمان له دغو ټولو بې شمېره خوځنده اجرامو سره او لدې محکم نظم او ضبط سره، پدې شهادت ورکوي چي دا کائنات هسي بې واکداره ملك ندي، له مهاره وتلي او د ساتونکی او پالونکی واکمن له سلطي او سيطري فارغ دنيا نده چي په هغې کي هرڅوك هرڅه وکړي، نه پوښتنه وي نه ګويژنه، نه له ظالم سره حساب وشي او نه د مظلوم لاس نيوي او پوښتنه، نه په نورو تېري کونکي مجازات شي او نه له خپل حق نه د محروم شوو چيغي واورېدي شي. د دې هستي ساتونکی او مالك خدای به حتماً د اور د کندو له خاوندانو نه د دې انتقام اخلي چي د ده مظلوم مؤمن بندګان ئې په الله د ايمان په جرم د اور په کندو کي اچول او هغه به حتماً د دغو مظلومو مؤمنانو پوښتنه کوي او د دوی مظلومانه استغاثه به اوري.

د همدې سورې په څو آيتونو کي الله تعالی د "ملك"، "ذوالعرش المجيد"، "فعال لمايريد" او "محيط" په صفاتو ستايل

شوی، داسي چي د سورې په ټولو مضامينو ئې سورې غوړولی، دا په خپله ښيي چي د برجونو په خاوند آسمان باندي د قسم موخه دا مطلب ثابتول دي چي دا کائنات داسي باعظمته ساتونکی او پالونکی واکمن لري چي د عرش خاوند دی، په هر څه محيط دی، چي څه وغواړي ترسره کوي ئې. دغه مطلب د الطارق په سورې کي له مزيد وضاحت سره راغلی، هلته هم د آسمان په ځلاندو ستورو استناد شوی او د دې ادعا د اثبات لپاره وړاندي شوی چي هرڅوك د الله تعالی د رعايت او حفاظت تر سيوري لاندي دی، داسي لکه د آسمان دا بې شمېره ځلانده ستوري.

د دوهم قسم ارتباط د قسمونو له ځواب سره داسي دی: "همغه پېژندل شوې موعود ورځ"، شهادت ورکوي، "هغه ورځ چي هرڅوك ترې خبر دی"، "هغه چي په تاريخ کي په وار وار تکرار شوې"، "هغه چي د ظالمانو د ظلم ټغر پکي ټولېږي او الهي عذاب پدوي نازل کېږي"، "د مهلت او فرصت وروستۍ ورځ"،" د ظالمانو د ظلم او تېري د پای ورځ" دا شهادت ورکوي چي د اصحاب الاخدود پای به هم دې ته ورته وي، آيا نه گورئ چي د مهلت د پای ته رسېدو نه وروسته له ظالمانو سره څه شوي او مالك الملك خدای څنگه په شدت سره مواخذه کړي، هرڅه ئې پدوي رانسکور کړي، تخت او تاج ئي، قصرونه او بنگلي ئي، داسي چي اوس د دوی وران او ويجاړ قصرونه پدې شهادت ورکوي چي د ظلم پای وخيم او عبرتناك دی، د ظالمانو د تېري لپاره حد او پای شته، خو د داسي کندي چي په يوم الموعود کي هلته رسي او پکي نسکورېږي. ټولو

پيغمبرانو او زړه سواندو داعيانو خپل قومونه لدې ورځې ويرولي، لکه چې هود عليه السلام خپل قوم ته وايي:

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ *

الشعراء :۱۳۵

يقيناً چې زه د لوئي ورځې له عذاب نه په تاسو ويريږم.

د غافر د سورې په ۳۱ آيت کې د فرعون د کورنۍ د هغه مؤمن کس خبره لولو چې فرعونيانو ته په خطاب کې وايي:

يقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِّثْلَ يَوْمِ الأَحْزَابِ * مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْماً لِّلْعِبَادِ * غافر: ۳۱

اې زما قومه! زه خو يقيناً چې د نورو ډلو د عذاب د ورځې په څېر د کومې ورځې له رارسېدو نه پر تاسو ويريږم، د نوح د قوم، د هود او د عاد او لدوي نه وروسته قومونو د پايلې او عاقبت نه او الله خو په خپلو بندګانو د ظلم اراده نه لري.

- دريم قسم په هر شاهد او ليدونکي شوی، هر د سترګو خاوند چې تاسو ئې پدې دنيا کې ګورئ، د ده د ليدو دا استعداد پدې خبرې دلالت کوي چې د ده پيدا کوونکی به حتماً داسې ذات وي چې د ليدو په صفت به متصف وي، دا ښيې کېدی چې مخلوق او مصنوع دې داسې صفت ولري چې د ده خالق او صانع دې همدا صفت ونلري، هر مخلوق او مصنوع په اصل کې د خالق او صانع د

صفاتو مظهر وي، پده کي د صانع صفتونه راڅرگند شوي وي، چا چي د نړۍ سترگورو ته سترگي ورکړې او په هغوی کي ئې د ليدلو استعداد ايښی، هغه حتماً "بصير: ليدونکی" دی. نو د هر شاهد او ليدونکي وجود د داسي ذات په شته والي شهادت ورکوي چي شاهد او بصير دی، دا صفت هغه د ځمکي پدې شاهدانو کي ايښی، پدې هکله قرآن په بل ځای کي څو مره ښه وينا لري:

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُ أَحَد * أَلَمْ نَجْعَل لَّهُ عَيْنَيْنِ * وَلِسَاناً وَشَفَتَيْنِ * وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْن* البلد: ۷ـ ۱۰

آيا گمان کوی چي ندی چا ليدلی؟ آيا ده ته مو ورنکړلی دوی سترگی ؟ او يوه ژبه او دوی شونډی؟ او ده ته مو ونښودی دوی لاری؟

څنگه گمان کوي چي نه به د ده د عملونو څارنه کېږي او نه به ئې د کړو وړو په اړه قضاوت، نه ئې اعمال د چا ترسترگو لاندي دي او نه داسي څوك شته چي مکافات يا مجازات ئې کړي؟! پداسي حال کي چي دی په خپله د يوه مخلوق په حيث سترگي لري، د بصيرت خاوند دی، د خپل مافي الضمير د انعکاس لپاره او د خپلو مشاعرو، عواطفو او احساساتو د بيان لپاره او د خپلو قضاوتونو او پرېکړو د اصدار لپاره د ژبي او دوو شونډو په څېر وسايل په واك کي لري، د نورو د عملونو څارنه کوي، د هر ښه او بد په هکله په خپل زړه کي ملاك لري او په ضمير کي لارښود، (ښه) ور ته (معروف)، له هغه سره آشنا ، د هغه په هکله ښه احساس په زړه کي او

(بدي) ورته (منكر)، د هغه په اړه په خپل زړه كي د كركي احساس كوي او له خپل طبيعت او مزاج سره ئې ناآشنا مومي، كه په مخلوق كي دا صفات وي، د ده خالق به څنگه دا صفات ونلري؟! دا له شكه وتلي حقيقت دئ چي هر ليدونكي او د سترگو خاوند پدې شهادت وركوي چي د ده پالونكى خداى تر ده زيات ليدونكي، د ده د كړو وړو شاهد او د ده د عملونو څارونكى او قاضي دى. د همدې سورې په ۹ آيت كي همدې مطلب ته اشاره شوې او ويل شوي: او الله په هر څه باندى شاهددي (وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيد).

o د څلورم قسم ارتباط له ځواب سره داسي دى: هر مشهود، هر هغه څه چي په سترگو ليدل كېږي، د دې ادعا په حقانيت ځكه شهادت وركوي چي په ټول كائنات كي هيڅ عبث، خوشي، بې فائده او بې هدفه شي نه موندل كېږي، هري خوا ته چي سترگي ورغړو، هرڅه ته چي پام وكړو، نظم گورو، هرڅه سم پيدا شوي، د خاص هدف لپاره پيدا شوي، په هيځ ځاى كي خلا، قصور او فطور نشو ليدي، قرآن گواښ كوي چي هيڅوك د نړۍ په هيڅ گوټ كي چاود او خلاء نشي په گوته كولى:

مّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ من تَفَاوُت فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِن فُطُورٍ * ثُمَّ ارجِعِ البَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ البَصَرُ خَاسِئاً وَهُوَ حَسِيرٌ * الملك: ۳ـ۴

د رحمن په مخلوقاتو كي بېلوالى ليدى نشي، نو ورغړوه سترگى، آيا گورى كوم يو چاود ؟ بيا هم ورغړوه سترگى په وار وار، راگرځى

ستا په لور به دغه سترګی نامراده او وی به ارمانجنی.

ښه غور وکړه، خپل ټول توان ځواك وکاروه، هري خوا ته سترګي ورغړوه، د الله په مخلوقاتو کي ژوره څېړنه وکړه، وګوره چي پدې ټول عالم کي کوم چاود، خلاء، نقص او قصور په سترګو درځي؟! پدې خور او ستر عالم کي د داسي عیب او نقص د موندلو په طمع به هر محقق او څېړونکی د خپلو سترګو له ستړیا نه پرته بل څه ترلاسه نکړی شي. نو انصافاً ووایي: ځنګه ومنو چي په ټول عالم کي دي کمال، ښایست، نظم او هدفوالي وي، د ضوابطو التزام، نه دي چیرته خلاء وي او نه قصور او فطور، خو د انسان دا وړه دنیا، دغه چي د ټول کائنات په نسبت له هیڅ سره برابره ده، دلته دي سراسر بې نظمي وي، انسان دي خپل سر ته پرېښودي شوی وي، داسي چي نه ئې د بدو پوښتنه وشي او نه د ښو تپوس، نه مکافات شي نه مجازات، هغه دي حدود مات کړي، ضوابط او قواعد دي تر پښو لاندي کړي، له حق او حقیقت نه دي انکار وکړي، خو نه دي محاسبه ورسره وشي، نه دي پوښتنه ترې وشي او نه دي د کړو وړو سزا ورکړی شي!! دا بې بنسټه او واهي تصور، له هر مشهود نه د هر شاهد له انتباه سره منافات لري او د کائناتو د هغه حمید پالونکي رب په نسبت یوه کرکجنه افتراء ده کوم چي د عالم ذره ذره د ده په شته والي او د هر څه په سم او ښه پیدا کولو شهادت ورکوي. دا له انصاف نه لیري ظالمانه قضاوت دی!! داسي غلطه انګېرنه او تصور خو پدې معنا ده چي پدې عالم کي نه نظم شته، نه ضوابط او قواعد، حال دا چي هر مشهود په رسا غږ وایي: دلته هرڅه سم دي،

هرڅه ښه او ښايسته پيدا شوي، په سم تقدير او ميزان، هر څه پدې خبري شهادت ورکوي چي دا عالم د يوه "عزيز" او "حميد" ذات له لوري اداره کېږي! د دې عالم ساتونکی او پالونکی رب له دې عيب نه منزه دئ چي د ده په ملك کي دي څوك ظلم وکړي، د ده مظلوم بندګان دي په ناحقه وځوروي، هغوی دي بې وزله او ضعيف وګڼي او له حق نه د لاس اخيستو لپاره دي هغوی تعذيب کړي، حق او د الله د ملك ضوابط دي ترپښو لاندي کړي، له الهي سننو نه دي سرغړونه وکړي، خو الله دي نه له ده سره محاسبه وکړي او نه د مظلوم پوښتنه!! نه دي له ظالم نه انتقام واخلي او نه دي د مظلوم استغاثې ته ځواب ورکړي!! الله تعالی لدې نه منزه دئ چي ذات ته ئې کوم عيب او نقص راجع شي يا افعالو ته ئې کوم اعتراض. نو پدې کي شك نشته چي د اور د کندو خاوندانو ته له تباهي او هلاکت نه پرته بل څه انتظار نه کوي.

الطارق

دا بې شمېره ځلانده ستوري چې څوك ساتي هغه د ټولو ساتونكى دى

د الطارق د سورې په لومړئ آيت كي پدې صيغه لوړه شوې:

وَ السمَاءِ وَ الطارِقِ *
لوړه په آسمان او دا دَ شپې ور ټكونكى.

ورپسې ويل شوي:

وَ مَا أدرَاك مَا الطارِقُ * النّجْمُ الثّاقِب *
څه شي خبردار كړى چې څه به وى دا د شِپې ور ټكونكى؟ ستورى ځلېدونكى.

د قسمونو په ځواب کي ويل شوي:

إِن كلُّ نَفْسٍ لمّا عَلَيهَا حَافِظٌ *

هيڅوك داسی نشته چي پر ده نه وی ساتونکی.

پدې آيتونو کي په "آسمان" او "الطارق" لوړه شوې او هغه د دې ادعا د اثبات لپاره د شاهدانو په حيث وړاندي شوي چي "هر نفس يو ساتونکی او حفيظ" لري. د دې لپاره چي پوه شو د قسمونو معنی څه ده او څنګه د دغي لوئی ادعا په حقانيت شهادت ورکوي، بايد لاندي ټکيو ته توجه وکړو:

د "الطارق" لغوی معنا په شپه کي راڅرګندېدونکی او ور ټکوونکی ده، چي اطلاق ئې په ډېرو شيانو کېدی شي، خو وروستی آيت ئې مشخص کوي او وايي: "النجم الثاقب: ځلانده ستوري" نو لدې نه مقصد هر ځلانده ستوری دئ چي په شپه کي راڅرګند شي، نه کوم خاص ستوری.

که چيرته قرآن په خپله دا "الطارق" نه وی معرفی کړی او تفسير ئې مفسرانو ته پرېښي وي، معلومه نده چي لدې نه به څه عجيب او غريب تعبيرونه شوي وو؟! څومره مختلف، بېلابېل او له يوه بل سره متصادم آراء او نظرات به وړاندي شوي وو، څومره د اصلي معنی مغاير معانی او مفاهيم به ئې ورته تراشلي وو، څومره "بطون" او "راز رموز" به ئې له رسا ذهن، رمز پيژندونکي او "بطن فهم" سليقي نه ورته راايستلي وو؟! مخصوصاً هغو کسانو چي

بیمار ذهن لري، په څرګندو توکو، روښانه او واضح الفاظو او ځلانده حقایقو، قناعت نه کوي، ظاهر ورته کافی ندي، د "سر او راز" او "مخفي او بطن" رابرسیره کېدو ته انتظار کوي او اعجاز ته منتظر وي!! قرآن د دغه بیمار "ذهنیت" د ښه معرفي لپاره د ابراهیم علیه السلام په قصه کي ځومره ښه فرمایي: ابراهیم علیه السلام وویل: "ربی الذی یحیی ویمیت" زما رب همغه دئ چي راژوندي کوي او وژني او همغه چي لمر له مشرقه راپورته کوي، ګورئ چي د ابراهیم علیه السلام لپاره مرګ او ژوند او د شپې ورځي تګ راتګ قطعي دلیل دی، له همدې نه خپل رب پیژني، د عالم د همدې ملموس او مشهودو مظاهرو نه د خپل رب په لوري هدایت کېږي او نور کسان هم په همدې شیانو استناد سره د الله تعالي په لوري رابلي، خو نمرود دا استدلال نه مني، هغه کافي نه ګڼي او وایي: (انا احیی و امیت) دا د ژوند او مرګ پرېکړه خو زه هم کولی شم!!

همدا راز قرآن فرمایي:

وَ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَك حَتى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الأَرْضِ يَنبُوعاً * أَوْ تَكُونَ لَك جَنَّةٌ مِّن نخِيلٍ وَ عِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الأَنْهَرَ خِلَلَهَا تَفْجِيراً * أَوْ تُسقِط السمَاءَ كَمَا زَعَمْت عَلَيْنَا كِسفاً أَوْ تَأْتىَ بِاللَّهِ وَ الْمَلَئكَةِ قَبِيلاً * أَوْ يَكُونَ لَك بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فى السمَاءِ وَ لَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّك حَتى تُنزِّلَ عَلَيْنَا كِتَباً نَّقْرَؤُهُ قُلْ سبْحَانَ رَبى هَلْ كُنت إِلا بَشراً رَّسولاً * وَ مَا

مَنَعَ النّاس أن يُؤْمنُوا إذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى إلا أن قَالُوا أ بَعَث اللّهُ بَشراً رّسولاً * قُل لّوْ كانَ فى الأرْضِ مَلَئكةٌ يَمْشُون مُطمَئنِّين لَنزّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السمَاءِ مَلَكاً رّسولاً *

الاسراء: ۹۰-۹۳

او وئي ويل: هيڅکله به پر تا ايمان رانه وړو ترڅو لدې ځمکي يوه چينه راوبهوې او د خرما او انګورو داسي باغ دي وي چي وياله پکي وبهوې او يا د خپل ګمان مطابق دا آسمان پر مونږ ټوټې ټوټې راپري باسي او يا الله او ملائکي مونږ ته مخامخ راولې او يا تا لره مجلل کور وي او يا آسمان ته وخيژي او په ختلو دي هم ترهغه باور نه کوو چي پر مونږ يو داسي کتاب رانازل کړې چي مونږ ئې لولو، ورته ووايه: پاکي ده زما رب لره، آيا زه له يوه بشر استازي نه پرته بل څه يم؟! او کله چي خلکو ته هدايات راغلي نو دوی له ايمان راوړلو نه بل څه منع نه کړل مګر دې خبري چي ويل ئي: آيا الله يو انسان د پيغمبر په حيث مبعوث کړی؟ ورته ووايه: که په ځمکه کي ملائکي وي او ډاډه پکي ګرځېدي نو مونږ به حتماً له آسمانه يوه فرشته د پيغمبر په حيث رالېږلې وه.

بيمار ذهنيتونه دغسي وي، خدای په "اعجازونو"، "فوق العاده پيښو" او "فوق طبيعی اسرارو" کي لټوي، دا په طبيعت کي خواره بې شمېره نښې او شواهد ورته کافي نه وي، دا د الله له لوري نه ګڼي، طبيعي پيښي ئې بولي، غواړي خدای د داسې پيښو له مخي ثابت کړي چي غيرطبيعي وي، په "رازونو" او "رموزونو" سره نه په "ښکاره وو" او "څرګندو" سره!! خو د قرآن اسلوب بېل دي، قرآن د

هستي هرڅه او هر حرکت د الله تعالي د ذات او صفاتو نښه او مظهر ګڼي، په همدغو ځرګندو شيانو استناد کوي او پدې سره خپله ادعا ثابتوي، په همدې ځرګندو په طبيعت کي خورو ورو شيانو لوړه کوي او د خپلي مدعا لپاره ئې د شاهد په حيث وړاندي کوي. د الطارق په سوره کي ګورئ چي د آسمان ترځنګ په "الطارق: د شپې لخوا راڅرګندېدونکي، هغه ستورو لوړه کوي چي په شپه کي د آسمان په غېږ کي راڅرګند شي، د آسمان په څېر ځرګند، مشهود او ښکاره. دغه توضيح او شرح بايد د قرآن د نورو قسمونو لپاره د يوه لارښود اصل او اسلوب په حيث ونيسي، چيرته چي د "مقسم به" په پيژندلو کي له ابهام او اشکال سره مخامخ شوي، نو د دغه اصل په رڼا کي ابهام او اشکال رفع کولی شي. لکه چي "الطارق" يو جلی، مشهود او ځرګند شي دي: ځلاندي ستوري، همدا راز په نورو مواردو کي هم "مقسم به" د "الطارق" په څېر مشهود او قابل درک شي وګڼئ او هغې رأيې ته هيڅ اعتناء مه کوئ چي لدې نه غيبي او له سترګو پټ شيان مرادوي. دا د قرآن له اسلوب سره مخالف رأيه په ديوار ووهي.

بايد دا واضح کړو چي آسمان او په هغه کي ځلانده ستوري څنګه دا ثابتوي چي هر نفس د يوه ذات تر مراقبت او حفاظت لاندي دي؟

پدې پوهېږو چي د دې ستر عالم بې انتها عظمت د شپې لخوا راڅرګند شي، د ورځي لخوا ټول سماوي اجرام له سترګو پټ وي، د

لمر له لوېدو او د شپې له رارسېدو سره سم، ستوري یو په بل پسې رابښکاره شي، په خپلو پلوشو سره زمونږ سترګي هځوي، زمونږ د سترګو په وړاندي ودرېږي، مونږ د کائنات د عظمت او پراخوالي تماشا ته رابلي او دا پوښتنه زمونږ په ذهن کي راولاړوي چي پدې خور وور پراخ بې انتهاء عالم کي دا بې شمېره آسماني اجرام څوك اداره کوي؟ څوك ئې ساتي؟ دا کوم ځواك دئ چي هر یو په خپل خپل مسیر کي خوځوي او د دوی ترمنځ له ټکر او تصادم نه مانع کېږي؟ بې شکه چي دا آسمان او د هغه په غېږ کي دا بې شمېره ځلانده ستوري پدې شهادت ورکوي چي دا عالم یو ځواکمن او مقتدر ساتونکی او پالونکی لري چي هر جزء ئې په خپل خاص ځای کي ساتي، له تشتت او بد نظمي ئې او په خپلو کي د دوی د تصادم مخنیوي کوي.

ګورئ چي قرآن د هغه چا د اقناع لپاره څه وايي چي ګمان کوي دا عالم په خپله پيدا شوی او هرڅه ئې طبیعت ته سپارل شوي، نه کوم مراقب لري او نه ساتونکی او محافظ، حوادث په تصادفی طور او په خپله رامنځته کېږي، نه واکمنه اداره شته او نه خاص ضوابط او سنن، قرآن هغه ته بلنه ورکوي چي د آسمان په لوري سترګي واړوه، د هغه وسعت او عظمت ته ځیر شه، هغو بې شمېرو ستورو ته پام وکړه چي د دې بې انتهاء فضاء په غېږ کي ئې حفاظت او ساتنه کېږي، په همدې استدلال کوي او انسان ته وايي: هغه ذات چي دا هستی اداره کوي او د هر جزء او ذري ساتنه ئې په واك کي لري، همدا ذات ستا مراقب او ساتونکی هم دي.

د دې سورې په ۱۱او ۱۲ آیتونو کي دوه نور قسمونه راغلي:

والسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ *
لوړه په آسمان دا پر له پسی راګرځوونکی.

وَالأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ *
لوړه پدی ځمکی چاودېدونکی.

د قسمونو ځواب دا دي:

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ * وَمَا هوَ بِالْهَزْلِ *
بی شکه چي دا پرېکنده وينا ده. او نده هغه خوشې بيهوده.

د قسمونو او ځواب شرحه دا ده:

o په لومړي قسم کي آسمان ته " ذَاتِ الرَّجْعِ: پر له پسی راګرځوونکی" ويل شوي، د کلام له فحوی او د قرآن د نورو آيتونو په رڼا کي پدې پوهېږو چي دلته په " ذَاتِ الرَّجْعِ" سره باران ته اشاره شوې، دا باران دئ چي د اوبو د بخاراتو په بڼه کي له ځمکي د آسمان په لوري وخوځېږي او آسمان ئې بېرته د ځمکي په لوري راوګرځوي.

o په دوهم قسم کي ځمکي ته " ذَاتِ الصَّدْعِ: چاودېدونکي" ويل شوي چي مراد ئې د نباتاتو په رازرغونېدو سره د هغې چاودل دي.

o د قسم په ځواب کي دا خبره نده واضح شوې چي لدې پرېکنده

وینا نه کومه وینا مراد ده؟ خو که لږ غور وکړو نو ګورو چې له قسمونو نه مخکې په اتم آیت کې ویل شوي: إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ * : بې شکه چې هغه ئې په بیا راګرځولو توانا دي. د دغې ادعا د اثبات لپاره دا قسمونه راغلي او وروسته ویل شوي چې دا پرېکنده وینا ده او هسې بیهوده خبره نده.

o له آسمانه د اوبو په راورېدو سره د ځمکې له زړه نه د نباتاتو رازرغونېدل ښيي چې الله تعالی د مړو په بیاژوندي کولو قادر دي، تاسو تل دا بیاراژوندي کېدل په خپلو سترګو ګورئ، نو څنګه د بیاژوندون خبره یوه بابیزه او خوشې خبره ګڼې؟!!مګر له آسمانه د اوبو راورېدل او پدې سره د مړې ځمکې ژوندي کېدل او د رنګ رنګ نباتاتو رازرغونېدل د دې ادعا څرګند او قطعي ثبوت ندي؟!

له مجدد ژوندون نه خو هغه چا باید انکار کولی چې په خپل ټول ژوند کې ئې د دې کومه بېلګه نه وي لیدلې، ته خو هره شېبه ګورئ چې د اوبو یوه "قطره" په نطفې او انسان بدله شي، له مړې او ژوول شوې دانې او مېوې نه د انسان په بدن کې ژوندي نطفه جوړه شي، مړه ځمکه په یوه باران سره وخوځېږي او ګڼ شمېر ژوندي توکي راشنه کړي. نو ته څنګه بیاژوندون محال ګڼې؟!!

الفجر

د هري شپې په پای کي سباوون دا خبره کوي چي ستا رب ظالمانو ته په کمين کي دئ

د الفجر د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ الْفَجْرِ * وَ لَيَالٍ عَشرٍ * وَ الشفْع وَ الْوَتْرِ * وَ الّيْلِ إِذَا يَسرِ *

قسم په سباوون. قسم په هرو لسو شپو. قسم په هغه جفت او طاق. او په شپې چي شي روانه.

له قسمونو نه وروسته دا خبره شوې:

هَلْ فی ذَلِك قَسمٌ لِّذِی حِجْرٍ *
آیا پوهیالیو ته به پدی کي قسم وی ؟

بیا د عاد ، ثمود او فرعون تباهي او هلاکت ته پدې ډول اشاره کوي:

أ لَمْ تَرَ كَيْف فَعَلَ رَبُّك بِعَاد * إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَاد * الّتِی لَمْ يخْلَقْ مِثْلُهَا فِی الْبِلَد * وَ ثَمُودَ الّذِينَ جَابُوا الصخْرَ بِالْوَاد * وَ فِرْعَوْنَ ذِی الأَوْتَاد * الّذِينَ طَغَوْا فِی الْبِلَدِ * فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسادَ * فَصب عَلَيْهِمْ رَبُّك سوْط عَذَابٍ*
ودی نه لیدو چي څرنگه ئی وکړلو له عاد سره ستا رب ؟ د ارم "عاد"، آ خاوند د جگو ستنو. آ چي نه وو پیدا شوی په ښارونو کي په څېر ئی. او ثمود سره چي تېږی ئی درو کي وتراشلی. او فرعون سره خاوند د آ میخونو. هغه خلك چي ښارونو کي ئی وکړه سرکشي. فسادونه ئی ډېر کړی په هغو کي. نو رب دي پری راپرېښوده متروکه د عذاب.

او ورپسې د قسمونو ځواب پدې صیغه راغلی:

إِنّ رَبّك لَبِالْمِرْصادِ *
بی شکه چي ستا رب دئ په کمین کي.

پدې مبارکو آیتونو کي په څلورو شیانو د لوړي شاهد یو، راشئ وگورو چي په څه څه لوړه شوې او د قسمونو ځواب څه دي؟

او د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط څنګه دي؟ او د کومي ادعا د اثبات لپاره پدې شيانو لوړه شوې؟

که لږ دقت وکړو نو متوجه کېږو چي له قسمونو نه وروسته په اتو آيتونو کي د دريو باغي او عاصي ډلو: عاد، ثمود او د فرعون د قوم شوم او کرغېړن عاقبت ته اشاره شوې، دا هره ډله په خپل خپل وخت کي پياوړي، ځواکمنه او په وسايلو سنبال ډله وه، چي د فساد، ظلم او طغيان په وجه مؤاخذه شول او په الهي دردناك عذاب اخته. په ۱۴ آيت کي د يوې ډېري مهمي ادعاء شاهد يو، چي په ټول قاطعيت او تأکيد سره مطرح شوې، دا چي "ستا رب حتماً په کمين کي دي". دغه ادعا د مخکنيو قسمونو ځواب دي، د هغې د اثبات لپاره په دغو قسمونو او پورتنيو تاريخي مثالونو استناد شوی. د دې لپاره چي پوه شو دا قسمونه څنګه دا ادعا اثباتوي چي ستا رب د شر او فساد ځواکونو ته په کمين کي دي، بايد لاندي خبرو ته توجه وکړو:

- د قسمونو په سر کي "الفجر: سباوون" ذکر او ورپسې "ليال عشر: لسګوني شپې" او په پای کي ئې د "الليل اذا يسر: او په شپې چي شي روانه" دا ښيي چي په منځنيو قسمونو کي هم بايد د شپې په اړه خبره شوې وي او له "الشفع و الوتر" نه هم بايد جفت او طاق شپه مراد وي نه بل څه. د بيان له فحوی نه په ټول صراحت سره معلومېږي چي له سباوون نه هر سباوون، له لسګونو شپو د هري مياشتي لسګوني شپې او له جفت او طاق نه هره جفت او طاق شپه

مراد ده. د الهي بليغ کلام دقيق نظم او يووالي همدا ايجابوي، په بل څه د هغوی اطلاق، بې بنسټه او بې ځايه تعبير دئ چي هيڅ دليل ورته نشو وړاندي کولی.

- د دغو آيتونو الفاظ عام دي، دا سمه نده چي تر خاص سباوون او خاصو شپو ئې محدود کړو، د آيتونو په الفاظو کي هيڅ داسي نښه نه ګورو چي اختصاص ترې ثابت شي.
- د الهي کلام بلاغت دا تقاضا کوي چي د نوموړو قسمونو او ورپسې تاريخي مثالونو او د قسمونو د ځواب ترمنځ بايد ژور او دقيق ارتباط وي.
- ته چي هر سحر، د "شپې" د ختمېدو او د سباوون د راختو شاهد يې، هره جفت او طاق شپه ګورئ چي پای لري، سره لدې چي په هغوی کي د تياري او روښنائي له اړخه او د اوږدوالي لنډوالي له پلوه او په هغوی کي د سپوږمۍ د شکل او هيئت له لحاظه تفاوت وي، خو هره يوه پای مومي او خپل ځای ورځي، رڼا او روښنائي ته پرېږدي. د هري مياشتي لسيزي ګورئ چي په لومړي کي سپوږمۍ وړه وي او ورو ورو ستره شي، د شپو لومړې برخي ئې سوکه تر مخکي نه زياته روښانه وي، په منځنۍ لسيزي کي د شپو ډېره برخه روښانه او د سپوږمۍ زياته برخه څرګنده وي او په ورستۍ لسيزي کي سپوږمۍ وړه وي او رڼا ئې ضعيفه، د شپو لومړۍ برخه تياره او وروستۍ ئې نسبتاً روښانه. تر هغه چي د وروستۍ لسيزي په وروستۍ شپه کي سپوږمۍ له سترګو پټه شي، مياشت پای ته ورسي او خپل ځای بلي مياشتي ته پرېږدي. همداراز چي هر

سباوون د شپې تياره زړه په روڼ فجر سره څېري شي، د سباوون ځلانده توره د شپې په تور سر راپرېوځي، د شپې توره پرده څېري او فجر طلوع کوي، بايد مطمئن وي چې د جهل، ظلم او فساد توره شپه به همداسي ختمېږي.

ډېره عجيبه ده چې ځينو مفسرينو "رحمهم الله"، له "فجر" او "ليال عشر" نه خاص اوقات او له جفت او طاق نه له شپو نه پرته نور څه مراد کړي!! د دغو کمزورو آراوو په هکله بايد ووايو:

- عام الفاظ ئې خاص کړي.
- د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط ئې له پامه غورځولی.
- داسي ئې انګارلي چې دا قسمونه د "مقسم به" په عظمت د اعتراف په څېر ذکر شوي نه د استشهاد او استناد لپاره، حال دا چې خبره برعکس ده، الله لدې ډېر لوړ دئ چې د کوم څه د عظمت لپاره په هغه لوړه وکړي، دا کار له انسان سره ښائي نه له رب العالمين سره، د قرآن قسمونه د استشهاد لپاره او د مدعا د اثبات په منظور راغلي.

که "فجر"، "ليال عشر" او "الشفع و الوتر" خاص اوقات ونيسو، نو په هغوی باندې لوړه دا مدعا څنګه ثابتوي چې ستا رب ظالمانو ته په کمين کې دې؟!! او دا به د فرعون، عاد او ثمود د قومونو له تباهي سره څه تړاو لري؟!! پداسي کمزوري توجيه سره خو د الله له بليغ کلام نه بې ربطه جملات جوړېږي، يووالي او دقيق نظم ئې له

منځه ځي.

دا آيت "هل فی ذلك قسم لذی حجر" په ډېر وضاحت سره ښيي چي په مخکنيو آيتونو کي راغلي قسمونه "دلائل" او "شواهد" دي، نه مجرد قسمونه. "عقل" ئې مخاطب کړی او وايي چي "د عقل خاوندان" ئې په حقيقت پوهېدی شي، "ذی حجر" د دغو قسمونو د مدعا حقيقت درك کولی شي. د دې قسمونو اساسي "مدعا" دا مطلب ثابتول دئ چي "خدای ظالمانو ته په کمين کي دي"، د دغي مدعا د اثبات لپاره لومړي د هري شپې په پای کي د سباوون په راختو استناد شوی او ويل شوي چي هره شپه، څه جفت څه طاق، څه د مياشتي د يوې لسيزي څه د بلي لسيزي، بالآخره د فجر په راختو پای ته رسي، همداراز به د ظلم شپه ختمېږي او تغر به ئې ټولېږي، د هغو لپاره چي "د عقل خاوندان" وي همدا دليل کافي دي، بيا پدې پسې متصل، د پورتني حقيقت او الهي سنت ثو تاريخي ببلګې رااخلي او د مخاطب مخي ته ئې ږدي او همدغه ادعا د تاريخ په پاڼو د استناد له لاري ثابتوي. دا دئ تاريخ شاهد دي، د عاد، ثمود او فرعون پايله څه وه؟ متمدن، ځواکمن، مسلح، د زر او زور خاوند، خو ظالم، مفسد، عاصي او طاغي!! يو ئې " ذات العماد: د لوړو لوړو جڅو او جګو جګو بنګلو خاوند" بنګلي ئې د ضرورت لپاره نه، بلکي عبث، خوشي او د خپل قدرت او زور ځواك د ښودو لپاره، بل ئې ثمود چي تېږي به ئې تراشلي او په غرونو کي ئې ځانته مجلل کورونه جوړول، دريم ئې فرعون چي د خپلو مخالفينو په لاس پښو کي ئې ميخونه ټکوهل، نه يوازي د عادي مخالفينو،

حتی د خپلي میرمني په لاس پښو کي هم!! پدوي ټولو د الهي عذاب متروکه را پرېوته، د دنیا له صفحي حذف شول، د دوی د هلاکت دوه اسباب وو: الف- طغیان او سرغړاوي ئې وکړ او زر زور مغرور کړل. ب: په ځمکه کي د ډېر فساد باعث شول.

نو که د طغیان او فساد په وجه په مخکنیو ظالمانو الهي عذاب نازل شوی، نو اي ظالمانو! پدې پوه شي چي ستاسو پایله هم دې ته ورته ده. پدې پوه شي چي الله هر ظالم ته په کمین کي دي، مهلت ورکوي خو غافل کېږي نه، لکه یو شکاري چي د خپل شکار لپاره کمین نیسي، شکار ته موقع ورکوي چي بې باك او بې اعتناء د کمین په لوري وخوځي، په خاص وخت او ځای کي ئې کار کوي، همداراز الله تعالي ظالمانو ته مهلت ورکوي، تر خاص وخت پوري ورته انتظار کوي، ظالم له خپل عاقبت نه بې خبره، په الهي مهلت او فرصت غولېدلی، په ظلم، فساد او طغیان کي مخکي درومي، ناڅاپه له الهي کمین سره مخامخ کېږي او د عذاب متروکه په سر خوري.

البلد

له ستونزو او کړاوونو سره مخامخ کېدل د الله له رعایت نه د محرومیت نښه نده، برعکس دا یو ثابت او عام الهي سنت دي

د البلد د مبارکي سورې په لومړي آیت کي قسم پدې صیغه راغلی:

لا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ* وَ أَنت حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ *وَ وَالِدٍ وَ مَا وَلَدَ *

نه، قسم می پدی ښار. او ته حلال گڼی کېږی پدی ښار کي. او قسم می په هر پلار او په هر ځوی.

دلته څو خبرو ته پام وکړئ:

o ځيني گمان کوي چي د قسم نه مخکي "لا" اضافي ده او ځيني نور وايي چي دا د قسم د نفي لپاره ده، پدې معنی چي لوړه نه کوم، دا دواړه توجيهات کمزوري دي، په قرآن کي نه اضافي څه شته او نه کم او دا دوهمه توجيه خو تر دې هم ډېره کمزوري او خرابه چي د غير ضروري خبري له کولو سره ئې مترادف کوي، که معنی ئې دا وي چي پدې ښار لوړه نه کوم نو د دې خبري د کولو گټه څه شوه؟!! غوره او دقيقه توجيه دا ده چي پدې "لا" سره د مخاطب وينا او دعوی رد شوې او د ده د ذهنيت له ردولو نه ورسته، مختصر مکث دئ او بيا ويل شوي چي پدې ښار مې قسم، يعني داسي نده چي تاسو ئې گمان کوي، زما دي پدې ښار او په هر پلار زوي قسم وي چي انسان په کړاو او ستونزو کي پيدا شوی. د قرآن په ډېرو ځايونو کي کلام په "لا" او "فلا" پيل شوی، په انساني محاوره کي هم د دې شاهد يو چي معمولاً انسان د خپل مخاطب خبره په لا او نه سره ردوي او ورپسې خپله خبره کوي.

o د دې خبري "پدې ښار کي ته حلال يې" معنی دا ده چي: د مکې پدې ښار کي چي د "بيت الحرام" محدوده ده، جنگ پکي حرام دي، پدې کي خلك د خپل پلار له قاتل نه هم د غچ اخيستو هڅه نه کوي، د بوټو او ونو له شکولو ئې ډډه کوي، د ځناورو او حشراتو له وژلو هم ځان ساتي، ښکار پکي حرام گڼي، د هرڅه حرمت پکي ساتل کېږي، خو اي پيغمبره!! دلته ستا هتك حرمت، له تا سره دښمني او مخالفت، ستا د يارانو تعذيب او وژنه، نه يوازي جائز گڼل کېږي بلکي د ثواب کار ئې شمېري!! ټول د "حرمت" په "حريم" کي دي، خو

ته له حرمت نه محروم او حلال!! که د سورې په متن کي او د قسمونو او ځواب ترمنځ ارتباط ته لږ ځیر شو نو پدې خبري پوهېدل آسانه شي چي له "أَنت حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَد" نه مراد همدا مطلب دئ نه بل څه.

٥ په دربیم آیت کي "والد و ما ولد" د نکیره په صیغه راغلي او معنی ئې هر پلار او زوي دي، نه خاص پلار او زوي.

له قسمونو وروسته ویل شوي:

لَقَدْ خَلَقْنَا الانسنَ فى كَبَدٍ*

بی شکه چي انسان مو پیدا کړی په سختی کي.

دا د مخکنیو قسمونو ځواب دي، باید وګورو چي دا قسمونه څه مطلب افاده کوي او څنګه د دې ادعا په حقانیت شهادت ورکوي چي "الله تعالی انسان په محنت او مشقت کي پیدا کړی" او په "هذا البلد" او "والد و ماولد" باندي د لوړي او ځواب ترمنځ ئې څه رابطه ده؟ پدې خبرو د پوهېدو لپاره لاندو نقاطو ته توجه وکړئ:

هغو خلکو چي د پیغمبر علیه السلام او د ده له دعوت سره مخالفت ته ئې ملاتړلي وه، خپل ټول وسایل او امکانات ئې د دې الهي نهضت د مقابلې لپاره کارول او د پیغمبر علیه السلام یاران ئې د مکې په مبارکي وادي، دا د الله د کور حرم کي، ترشدید تعذیب لاندي نیولي وو، ویل به ئې: پدې خبري څنګه باور وکړو چي محمد صلی الله علیه و سلم د خدای پیغمبر دي، د ټولو ملائکو مطاع جبرئیل د الله له لوري ده ته د الهي وحي قاصد دي، دا ادعا

کوي چي لار ئې حقه او الله ئې مل دئ!! پداسي حال کي چي دی او یاران ئې له دغو سختو کړاوونو او ستونزو سره مخامخ دي، په هرګام مصیبتونه او ابتلاءات ورته منتظر، تعذیب کېږي، له ملك نه شړل کېږي او وژل کېږي!! دا ولې د ده خدای د ده مرسته نه کوي؟ ولې ملائکي د ده مرستي ته نه راځي؟ ولې د ده مخالفین د الله په عذاب نه اخته کېږي؟ الله جل شأنه پدغي مبارکي سورې کي دوی ته دا ځواب ورکوي: له کړاوونو او ستونزو سره مخامخ کېدل یو ثابت الهي سنت دي، خدای جل شأنه انسان داسي پیدا کړی چي خامخا به د راز راز محنتونو او مشقتونو له کړلېچونو نه تېرېږي، لوړي ژوري به ګورئ، کړاوونه به ګالي، له مصیبتونو سره د چا د مخامخ کېدو معنی دا نده چي هغه د الله له تائید نه محروم او لاره ئې ناسمه ده!! تاسو سخته اشتباه کړې چي دا انګېرنه مو د خپلو قضاوتونو لپاره ملاك او معیار ګرځولی، مګر د دې ښار د د جوړېدو له قصې خبر نه یاست چي څنګه ستاسو جد ابراهیم علیه السلام د خدای خلیل، خپله ناتوانه میرمن، هاجر او خپل وړوکي ماشوم زوي، اسمعیل علیه السلام پدغي سوزنده وادي کي هغه وخت یوازي پرېښودل چي نه پکي د څښناك اوبه وي، نه ونه او بوټي، نه سیوري، نه حیوان او انسان، ویرونکي وچه دره او سپیره ډاګ، دواړه ئې د الله په حکم دلته یوازي پرېښودل، څومره ستره ابتلاء، هم پلار ته او هم مور او زوي ته!! څومره سختي ورځي پرې راغلې؟ که ابراهیم علیه السلام دا د کعبي معمار او زوي ئې اسمعیل ذبیح الله، هغه دوه ستر شخصیتونه چي تاسو اي قریشو! ځان ورته منسوبوي او

پدې انتساب فخر کوي، که دوی لداسي ابتلاءاتو سره مخامخ شوي او تاسو دا نه وایاست چي ولې ستاسو جد لداسي سختتو ورځو سره مخامخ شوي نو د محمد علیه السلام په اړه ولې دا خبره کوي؟ د پیغمبرانو د ابتلاءاتو قصې خو دا حقیقت ثابتوي چي دا یو ثابت الهي سنت دي.

o د هر انسان د ژوند بهیر ته پام وکړئ، که پلار وي او که زوي، د هرچا ژوند له لوړو ژورو ډك، کمزوي، ضعیف او محتاج دنیا ته راشي، بل ته په هرڅه کي اړ، لاس پښي وهي، له یوه نه بل اړخ ته نشي اوښتي، بل ځوك باید د ده مرسته وکړي، خپله غذا په اوښکو، ژړا او چیغو ترلاسه کوي، چي له ځمکي د پورته کېدو شي نو هرګام په ډېر زحمت پورته کوي، په هر قدم کي پر مخ لوېږي، له راز راز بیماریو سره د دوامداري مقابلې لړۍ ئې په مخ کي، دردونه او رنځونه، تر څو ځوان شي، د ژوند بهیر ئې نوي پړاو پیل کړي او ستونزې ئې نوي بڼه او پیچلي ابعاد، له یوې نزاع لا نه وي فارغ شوی چي په بلي سر شي، یو مشکل ئې لا نه وي حل چي له بل سره مخامخ شي، له یوې بیماري روغ شي په بلي اخته، دغه دئ د انسان د ژوند حقیقي انځور، له ستونزو سره مخامخ کېدل ئې د ژوند طبیعي بهیر، د الهي سننو مطابق او د ژوند لازمه. خدای جل شأنه انسان داسي ندي پیدا کړی چي تل به د ګلانو د پاڼو په بستر څملي، الله د ګل ترڅنګ اغزي پیدا کړي، د خندا تر څنګ ژړا، د خوشحالي ترڅنګ غم، د سوکالي ترڅنګ ستونزې.

الشمس

که بریا غواړې خپل نفس تزکیه کړه

د الشمس د سورې قسمونه دا دي:

وَ الشمْسِ وَ ضحَاهَا *
قسم په دغه لمر او په غرمه ئی.

وَ الْقَمَرِ إِذَا تلَاهَا*
قسم پدی سپوږمۍ چې شي ورپسی .

وَ النهَارِ إِذَا جلّاهَا *
قسم پدغې ورځ چې ئی څرګند کړی.

وَ الّيْلِ إِذَا يَغْشاهَا *
قسم پدغي شپې چي ئی راونغاړی تياره کي.

وَ السمَاء وَ مَا بَنَاهَا *
قسم پدی آسمان او دغه رنگه جوړېدو ئی.

وَ الأَرْضِ وَ مَا طحَاهَا *
قسم پدغي ځمکی او داهسی خورېدو ئی

وَ نَفْسٍ وَ مَا سوّاهَا * فَأَلهَمَهَا فجُورَهَا وَ تَقْوَاهَا *
قسم په دغه نفس او داهسی سمبدو ئی. چي الهام ئی ورته وکړ د فجور او ځان ساتو ئی.

له لومړي آيت نه تر ۸ پوري په څو شيانو لوړه شوې او ورپسې ويل شوي:

قَدْ أَفْلَحَ مَن زكّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَن دَسّاهَا *
بی شکه بريالی شو هغه څوك چي پاك ئی کړلو ،او بی شکه نامراد شو هغه څوك چي وئی لړلو.

بايد وگورو چي د دغو قسمونو او ځواب تر منځ ئې څه رابطه شته، دا قسمونه څنگه دا خبره ثابتوي چي: هغه کس بريالي شو چي خپل نفس ئې تزکيه کړ او هغه نامراد شو چي ککړ ئې کړ" ځواب دا دي:

لکه څنګه چې د دې عالم حکیم خالق، ستا د ځمکې د روښانه کولو لپاره داسې لمر پیدا کړی چې نه یوازې ستا د ځمکې "کور" ته رڼا ورکوي بلکه حرارت هم ورکوي، د لمر له "حرارت" او "نور" نه پرته به ستا په تیاره او سړې ځمکې باندې ژوند ممکن نه وو، همدارازئې ستا د لارښوونې لپاره ستا په نفس کې د سالم فطرت او حساس ضمیر روڼ څراغ ایښې، داسې لارښود چې هم تا ته "فجور" درښیي او هم "تقوی". ښه درته ښایسته او آشنا کړي او بد درته منکر او کرکجن.

ته په آسمان کې ګورې چې د "لمر" له پرېوتو سره سم سپوږمۍ راڅرګنده شي، دا سپوږمۍ چې د شپې ښښه ده، نه له ځانه نور لري او نه حرارت، که لدې نه ستا د ځمکې په لور د نور پلوشې رادرومي، نو دا په خپله د دې نه بلکه د لمر وړانګې دي چې دا ئې د یوې آئینې په څېر ځمکې ته منعکس کوي. که لمر پرېووت سپوږمۍ راځي او د شپې راتګ اعلانوي، همدارازکه ستا د ضمیر څراغ خړ او مړ شو، نو نامراده شوې او تیاره دې په برخه شوه.

٥ ته ورځ ګورې چې لمر راڅرګند کړي، ورځ د ځمکې هغه حالت دئ چې لمر ته مخه کړي، پدې سره روښانه شي، رڼا او حرارت ئې په برخه شي، هر څه پکې ویښ شي، وده، حرکت او خوځښت پکې پیل شي او ته شپه ګورې چې لمر پټ کړي، شپه د ځمکې هغه حالت دئ چې لمر ته شا کړي او پدې سره له نور او حرارت نه محرومه او تیاره ئې په برخه شي، د خوځښت او حرکت ځای رکود او جمود ونیسي،

ستا د "نفس" هم دغه حالت دي، كه دي "تزكيه" كړ او پاك صاف دي وساتو، بريالي شوې او كه دي "ولړلو" نو ناكام او نامراد شوې. كه تا د خپل نفس لمر "دا حساس ضمير" او "دا لاربنود ځراغ" روښانه كړ نو "رڼا"، "ژوندون"، "وده" او "بيداري" به دي په برخه شي او كه دي خړ او دپ كړ نو "تياره"، "خوب" او "ركود او جمود" به درته مخه كړي. دلته دې مطلب ته اشاره كول هم ضروري برېښي چي دا ولې قرآن د دې په ځاى چي ووايي: د لمر په تلو راتلو سره شپه او ورځ راځي، برعكس وايي: ورځ لمر راڅرگند كړي او شپه ئې پټ كړي؟! د بيان پدغه اسلوب سره قرآن يوه داسي ستر حقيقت ته اشاره كړې چي انسان يوازي څو كاله د مخه په ١٩ پيړۍ كي پرې پوه شو. انسان مخكي پدې نه پوهېدو چي شپه او ورځ په اصل كي د ځمكي دوه خاص حالتونه دي چي د ځمكي په حركت پوري ارتباط لري، نه د لمر په حركت پوري، د ځمكي حركت دئ چي كله د لمر د څرگندېدو باعث شي او كله ئې د پټېدو، د بيان دا دقيق اسلوب نه يوازي د قسمونو له ځواب سره ژور ارتباط لري بلكي له يوه ستر علمي حقيقت نه هم پرده اوچتوي. لكه چي د ځمكي د شپې او ورځي باعث په خپله ځمكه ده، ستا د نفس د شپې ورځي باعث هم په خپله ستا نفس دي.

همدا راز ته په خپلي فضاء كي لوړ او اوچت آسمان گوري او تر خپلو پښو لاندي پرېوتې ځمكه، ستا نفس هم دې ته ورته دوه حالته درلودي شي، يا به لوړ درومي يا به له ځمكي سره نښلي، يا به د ارتقاء او رشد لار نيسي او عزت، رفعت او سرلوړي ته به رسي،

یا به د ځوړ، سقوط، هبوط او پرېوتو لار غوره کوي او د ذلت او سپکاوي په کنده کي به پرېوځي. قرآن په ډېرو نورو ځایونو کي هم دې ته ورته د ځمکي په لوري دروند کېدل، په ځمکي پسې نښتل او د هبوط او سقوط اصطلاحات هلته کارولي چي ذلت، رذالت او سپکاوی افاده کړي، ذلت ته غاړه ایښودل او په سپك ژوند د انسان رضایت تمثیل کړي او پورته تګ ئې د معنوي ارتقاء او روحي رشد لپاره کارولی.

په ۵، ۲او۷ آیت کي د "مابنٰاها، ما طحٰها و ماسوٰها" په اړه د مفسرینو دوه رأیي زمونږ مخي ته راځي چي دقیقه او ارجح ئې دا ده: پدې آیتونو کي "ما" مصدری ده او د آیتونو ترجمه داسي ده: قسم پدی آسمان او دغه رنګه جوړېدو ئی. قسم پدغي ځمکی او داهسی خورېدو ئی. قسم په دغه نفس او داهسی سمېدو ئی . د دې رأیي د ترجیح دلائل دا دي:

د کلام بلاغت او د آیتونو ترمنځ نظم او تړاو دا تقاضا کوي چي د مخکنیو او وروستنیو آیتونو په څېر دلته هم باید په څرګندو شیانو لوړه شوې وي، لکه چي په نورو آیتونو کي په لمر او غرمه ئي، په سپوږمۍ چي په لمر پسې راشي، په ورځ چي لمر څرګند کړي، په شپه چي لمر پټ کړي، په آسمان او په ځمکي لوړه شوې ،په "مابناها، ما طحها و ماسوها" کي هم باید څرګندو شیانو ته اشاره شوې وي، د قرآن اسلوب دا دئ چي "مشهود" او "ملموس" شي د "غیب" او له سترګو پټو شیانو د اثبات لپاره شاهد راوړي.

که "ما" د "من" په معنی ونیولی شي نو د قسمونو معنا به دا شي چي په ټولو کي په الله لوړه شوې، چي پدې سره له یوې خوا د بلاغت مغایر تکرار راځي او له بلي خوا په الله تعالی باندي لوړي سره "کافر" مخاطب پدې نشي قانع کېدی چي د نفس تزکیه په بریا منتج کېږي او تدسیه ئې په خسران او نامرادي.

نو پدې قسمونو سره انسان ته ویل شوي: که ستا نفس همت وکړ اوچت او لوړ اهداف ئې غوره کړل، له تیارو د وتلو تکل ئې وکړ، له ځمکنیو ټیټو جاذبو نه ئې ځان وژغورو، د لوړو په لوري ئې د الوتو پیاوړي وزرونه پیدا کړل، بریا دي په برخه کېږي، خو که دي نفس په تیاره، ناپاکي او پلیدي کي پاتې شو، له هغه نه د وتو همت او جرأت ئې ونه کړ، ذلیل، زبون، شقي او بدمرغه به شي. لکه چي په طبیعت کي رڼ او تود لمر گوري،او سپوږمۍ چي په خپله تیاره ده او لمر ئې روښانه کوي، شپه او ورځ گوري چي یوه لمر متجلي او ځرگند کړي او بله ئې پټ، لوړ آسمان او ټیټه پرته ځمکه گوري، په خپله د انسان دننه د" تقوی" الهام او د "فجور" د وسوسي شاهد یې، نو پدې پوه شه چي ستا د روح او نفس هم دوه حالته دي: یا به هغه تزکیه کوي، وده به ورکوي، لوړ به ئې بیایي، ارتقاء به ورکوي او پدې سره به بریا ترلاسه کوي او یا به ئې په کثافاتو لړي، لاندي به ئې غورځوي، له اوچت تلو به ئې راگرځوي، پرېږدي به ئې چي تپ او زنگ وهلي پاتې شي چي پدې سره به ئې په خسران او نامرادي اخته کوي.

دا مطلب هم د یادولو وړ دئ چي د یوې مذهبي فرقي په ځینو تفاسیرو کي د "الشمس"، "القمر" او دې ته ورته الفاظو داسي تفسیرونه شوي چي له قرآن سره د دوی چلند او د قرآن په غلط تفسیر کي د دوی جسارت او بې باکي ته انسان حیران پاتې شي!! د مثال په طور وايي: الشمس یعني علي، والقمر یعني فاطمه!! یعني د الشمس او القمر معنی هغه نده چي عام خلك پرې پوهېږي، له الشمس نه مراد علي رضي الله عنه دئ او له القمر نه مراد فاطمه رضي الله عنها!! دوی د قرآن د الفاظو هغه معنی اخیستل سم نه ګڼي چي د عربو په محاوراتو کي معمول وه یا ئې د لغت په کتابونو کي موندل کېده!! د قرآن د الفاظو ظاهري او متداوله معنی اخیستل، له الشمس نه لمر، له القمر نه سپوږمۍ، له اللیل نه شپه او له النهار نه ورځ، له السماء نه آسمان او له الارض نه ځمکه او ... دا صحیح نه ګڼي، وايي: د دې الفاظو د ظاهري معنی تر شا بله باطني معنی مضمر ده چي په هغې یوازي اهل بیت او د دوی ائمه پوهېږي او بس!! دوی وايي: د قرآن په درې سوه آیتونو کي علي رضي الله عنه ته اشاره شوې، پداسي حال کي چي هر په قرآن پوه انسان حتی هغه چي ډېر محدود او سطحي پوهه هم ولري پدې ښه پوهېږي چي په ټول قرآن کي یو داسي آیت هم نشته چي په هغه کي صراحتاً او یا اشارتاً او تلویحاً علي رضي الله عنه ته اشاره شوې وي!! د دوی په مقابل کي بیا ځیني نور داسي دي چي د تفسیر او ترجمي په دوران کي د یوه لفظ ټولي هغه معاني رااخلي چي د لغت په کتابونو کي ئې بیامومي او د مختلفو معانیو له مخي د آیت ګڼ شمېر ترجمي او

تفاسير وړاندي کوي، پرته لدې چي يوې ته په بلي ترجيح ورکړي او دا ووايي چي پدې خاص ځای کي کومه ځانګړې معنی مراد ده!! دوی ګمان کوي چي د يوه کلام کمال پدې کي دئ چي ډېري معاني ولري!! حال دا چي بليغ کلام هغه دئ چي معنا ئې څرګنده وي، مخاطب مشخص، محدد او واضح مفهوم ترې واخلي، دا شك ورته راپيدا نشي چي د کلام د خاوند هدف څه دئ، برعکس د ويناوال هدف په صراحت او آساني سره درك کړي. قرآن خو خپل ځان داسي معرفي کوي چي مبين، آسان، له شك نه فارغ او څرګند دي، يوه برخه ئې په بل سره توضيح شوې، په واضح عربي ژبي کي لېږل شوی، ابهام او اغماض پکي نشته او د هرڅه تفصيلي بيان پکي راغلی.

الليل

د انسان اعمال "ښه" او "بد" لري او مکافات او مجازات ایجابوي.

د اللیل د سورې قسمونه دا دي:

وَ الّیْلِ إِذَا یَغْشی *

قسم پدغې شپې چې کله ونغاړې تیاره کې.

وَ النهَارِ إِذَا تجَلی *

قسم پدغې ورځې چې ځلانده کړې رڼا کې.

وَ مَا خَلَقَ الذّکَرَ وَ الأُنثی *

قسم دئ په داهسې پیدا ایښت د نر او ښځې.

د قسمونو ځواب دا دي:

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى *
بې له شکه بېلابېلې مو دي هڅې.

د قسمونو او ځواب شرح او تفصيل دا سې دي:

o دلته په دريو شيانو لوړه شوې: په شپه چې کله خپل تور وزر په هر څه وغوړوي او له سترګو ئې پټ کړي، په ورځ چې هرڅه راڅرګند کړي او د نر ښځې د پيدايښت په څرنګوالي.
o د دغې ادعا د اثبات لپاره چې د انسانانو هڅې او مساعي له يوه بل نه تفاوت لري او د ماهيت، ارزښت او نتائجو له مخې يو شانته نه دي، په مخکنيو دريو خبرو استناد شوی: د "شپې" او "ورځې" ترمنځ تفاوت او د "نر" او "ښځې" ترمنځ تفاوت.

لومړئ بايد دا خبره واضح شي چې د انسان د هڅو او مساعي ترمنځ د تفاوت معنی څه ده؟ بيا بايدوګورو چې دا قسونه څنګه د دغې ادعا په حقانيت شهادت ورکوي؟ د انسان د کړو وړو په اړه دوه تصور او انګېرني درلودي شو:

• د انسان اعمال "ښه" او "بد" لري او مکافات او مجازات ايجابوي.
• د انسان اعمال ښه او بد نلري، نبايد هغه د ښه او بد په معيارونو وزن کړو، ځينو ته ښه او ځينو ته بد ووايو او په مکافات

او مجازات ئې باور ولرو.

ځوك چې په خداى او آخرت باور نلري، د انسان د عملونو په اړه ئې انګېرنه دا ده چې د انسان ټول اعمال يو شانته دي او د هغوى ترمنځ په تفاوت باور نه لري، فقط هغه عمل "بد" ګڼي چې بل ترې متضرر شي، دا "عمل" هم پدې دليل بد ندي چې"ذاتاً" او "اساساً" بد وي، نه، بلکه د هغه چا له نظره بد دئ چې ترې متضرر شوى، په يوه عمل کې د دواړو ذيدخلو خواوو د رضايت په صورت کې هرکار جائز او سم ګڼي. دا تصور د دې باعث کېږي چې انسان د عملونو مکافات او مجازات نفى کړي او په هغه باور ونه لري، د دغې انګېرنې له مخې "ښه" او "بد" د انسان د "خيال" زېږنده ده، د انسان له ځانګړو تصوراتو نه راولاړ شوى، اساساً "ښه" او "بد" نشته، دا په خپله تاسو ياست چې "ښه" او "بد" مو جوړ کړي.

قرآن د دغه غلط ذهنيت او ناسم تصور د ترديد او تصحيح لپاره وايي: لکه چې شپه او ورځ سره متفاوت دي، يوه توده او روښانه او بله تياره او سړه، يوه په ټول سخاوت سره نور شيندي، هرڅه درته ښکاره کوي او په خپل حرارت سره د هر محتاج مرسته کوي، بله د نور او حرارت مانع شي، په هرڅه تياره پرده وغوړوي او پېژندل ئې ګران کړي، ځوك چې د ورځې لخوا كار كوي خپل هرګام په پوره سوچ سره اخلي او په خپل ځاى ئې ږدي، خو ځوك چې د شپې لخوا خوځېږي هم د خپل حركت د سمت او استقامت په تعيين کې له ستونزو سره مخامخ وي او هم د ګام ايښودو موزون ځاى په

غوره کولو کي. ستا عملونه هم له يوه بل نه دومره تفاوت لري لکه دا د طبيعت دوه بېلابېلې شېبې، شپه او ورځ!! لکه چي "نر او ښځه" په هر خاص نوع ژوي کي په خپلو کي ژور تفاوتونه لري، هم د جوړښت له اړخه او هم له مقابل لوري سره په خپل تعامل کي، يو ئې اخيستلو ته تيار وي او بل ورکولو ته، يو ورکړه کوي او بل اخيستنه، د انسان په عملونو کي دې ته ورته تفاوتونه شته.

د انسان په کړو وړو کي تفاوت هومره ژور دئ چي د يوه بل مقابل کي، لکه د شپې او ورځي د تفاوت په اندازه او حتی تر دې هم زيات، يو ايثار کوي، د مظلوم او بې وزلي د ژغورني لپاره خپل مال وقف کوي، له "بخل" نه ځان ساتي، د بل په حق له تجاوز او تېري نه ډډه کوي، له هغه څه نه چي ده يا د ده همنوع ته صدمه رسوي امتناع کوي، د اوچتو اولوړو انساني اهدافو لپاره قرباني ورکوي او "حسنی" "تصديقوي"، يعنی "ښه" او "ښايسته" پېژني او په هغه اعتراف کوي، د ښه او ښايسته د پېژندو استعداد لري، د "ښه" او "بد" تفکيك کولی شي، له ټولو سره ورته چلند نه کوي، دا تمييز لري چي د انسان تر ټولو غوره عمل کوم دئ او ترټولو بد ئې کوم. ټول يو برابر نه ګڼي. د دې کس عمل د ورځي په څېر دي؛ روښانه او ښايسته. ده ته د ښيګڼو په آسانه لار تګ آسانه شي، د انساني سالم فطرت د غوښتنو سره سم چلند ورته سهل او غوره برېښي، نه له ښه عمل نه ستومانه کېږي او نه پښيمانه کېږي، د دې په مقابل کي بل انسان داسي وي چي "بخل" کوي، د خپل مظلوم او بې وزلي همنوع د ژغورني لپاره د خپل شته له انفاق نه ډډه کوي، دا ضرورت نه

احساسوي چي د محتاج انسان مرسته وکړي، لدې نه ځان بې نيازه ګڼي چي د کوم لوړ انساني هدف لپاره څه قرباني ورکړي، د ښه او بد عمل ترمنځ د تفکيك او تمييز استعداد پکي ځپل شوی وي، له فضايلو نه انکار کوي، هر "معنوي ښايست" نفي کوي او د عمل په بدلې باور نه لري، د دې کس کړه وړه توري شپې ته ورته دي چي د نور او حرارت مانع کېږي او د ښه او بد او مضر او مفيد د پيژندلو په وړاندي خنډ شي. دې کس ته د بدو او کرکجنو کړو وړو "سخته لار ښايسته او آسانه وبرېښي، د انساني سالم فطرت مغاير عمل ورته ښايسته معلوم شي او د بدو په ډنډ کي مزيد غرق شي. مګر دا کافي نده چي اعتراف وکړو د انسان عمل هم د کيفيت له لحاظه او هم د پايلو او عاقبت له لحاظه تفاوت لري؟

الضحی

لکه چي کله غرمه وي او کله تیاره شپه، همداراز کله به سوکالي وي او کله ستونزې

د الضحی د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ الضحَی *

قسم پدی غرمه.

وَ الّیْلِ إِذَا سجَی *

قسم پدغه شپه چي شي تیاره.

د قسمونو ځواب دا دي:

مَا وَدّعَك رَبُّك وَ مَا قَلی *

نه خپل رب پرېښی یی او نه ئی دښمن گڼلی یی.

وَ لَلاَخِرَةُ خَیرٌ لّك مِنَ الأُولی *

او پایله درته غوره ده حتماً لدغه پیله.

وَ لَسوْفَ یُعْطِیك رَبُّك فَترْضی *

او ژر به دي رب، دومره تا ته درکړي چي راضي شې.

د شرحي په اړه لاندي خبرو ته توجه وکړئ:

په دوو لومړیو آیتونو کي په غرمي او په شپه چي کله توره پرده وغوړوي، لوړه شوې او ورپسې د قسم ځواب راغلی او په هغه کي ویل شوي: ته نه خپل رب پرېښي یې او نه ئې دښمن گڼلي یې. د قسمونو او ځواب ترمنځ ئې ارتباط هغه وخت ښه درك کولی شو چي هم د ټولي سورې مجموعي مضمون په پام کي ولرو او هم هغه خاص شرائط چي دا سوره پکي نازل شوې.

که د دې مبارکي سورې مضامینو ته لږ ځیر شو نو گورو چي دلته د پیغمبر علیه السلام د ژوند ځینو لوړو ژورو ته اشاره شوې او ورته ویل شوي: مگر ته ئې یو یتیم ونه موندلی او د ټیکی ځای ئی درکړ؟ مگر ته ئی یو لاروركی ونه موندلی او لار ئی وښودله؟ او نیازمند ئی ونه موندلې، خو غنا ئی درپه برخه کړه؟ که ستا په تېر ژوند کي دا لوړي ژوري راغلې، له ستونزو سره مخامخ شوی یې،

خو الله تعالي ترې ژغورلي یې، نو که نن له ستونزو سره مخامخ یې، باید مأیوس نشې، باید ډاډه وې د تېر په څېر به دا حالت هم پای ته ورسېږي، مګر نه ګورې چي الله تعالی کله ټکنده غرمه راولي او کله تکه تیاره شپه، په تیاره شپو کي باید د رڼا ورځي او تودې غرمې راتلو ته امیدوار وې.

همدا راز دا سوره پس له هغه نازل شوه چي د څه موقت وخت لپاره پیغمبر علیه السلام ته د وحي راتګ متوقف شو، پیغمبر علیه السلام لدې ناحیي سخت پریشان وو، کله کله دا تشویش ورسره راپیدا کېدو چي مبادا الله تعالی ترې ناراضه شوی وي، مبادا کومه اشتباه ترې شوې وي او همدا د وحي د قطع کېدو باعث شوی وي، د دښمن شدید تبلیغات د ده تشویش لازیاتولو، یاران به ئې هره ورځ منتظر وو چي نوي هدایات به ئې ترلاسه کړي وي، څو اونۍ تېري شوې، نوي الهي لارښوونه ئې د منتظرو یارانو لپاره نه درلوده، دې وضعیت د ده پریشاني مزید زیاتوله، په همدې شرایطو کي دا مبارکه سوره نازل شوه. د دې سورې په قسمونو کي پیغمبر علیه السلام دې ته متوجه کوي چي کله غرمه وي، لمر تودي وړانګي خوروي، که دا حالت د زیات وخت لپاره دوام وکړي، انسان ئې نشي زغملی، حکیم خدای، ورځ او په هغې کي د تودو وړانګو خورېدل پای ته ورسوي، د څه وخت لپاره لمر ترشا کړي، د تودو وړانګو خورول ئې متوقف کړي، په ځای ئې شپه راولي چي هم سړه وي او هم تیاره او هم پکي چوپه چوپتیا، دا طبیعي تحول د دې باعث شي چي انسان خپل تعادل له لاسه ورنکړي او د ځمکي په سر ژوند کول

ورته آسانه شي، همدا راز په پیغمبر علیه السلام د بعثت په لومړیو شپو ورځو کي د "وحي" مسلسل راتګ ده ته دومره ستونزمن او مشکل وو لکه په ټکنده غرمه کي لمر ته دوامدار ودرېدل، دي ته اړ وو چي د وحي دا پلوشي د څه وخت لپاره متوقف شي، ترڅو پیغمبر علیه السلام د وحي د لړۍ بعدی څپو ته تیار شي، د دغه مطلب د اثبات لپاره د شپې په تګ راتګ استناد شوی او پیغمبر علیه السلام ته ویل شوي چي نباید د وحي له موقت توقف نه پریشانه شي، دا داسي وګڼه لکه له یوې تودي غرمي نه وروسته چي ورځ ورو ورو پای ته ورسېږي او شپه راشي! ستا رب نه پدي خاطر د وحي نزول مؤقتاً متوقف کړی چي تا ته اعتناء نلري او نه پدي خاطر چي له تا ناراضه شوی، برعکس ستا د "خیر" او مصلحت لپاره ئې دا کار کړی.

التین

د پیغمبرانو لوړ لوړ شخصیتونه پدې شهادت ورکوي چې په انسان کي لوړ لوړ استعدادونه ایښودل شوي

د دغه مطلب د اثبات لپاره د التین د سورې په قسمونو استشهاد شوی:

وَ التِّینِ وَ الزَّیْتُونِ *

پدی انځر، پدی زیتون باندی قسم.

وَ طورِ سِینِینَ *

په طور سینین باندی قسم.

وَ هَذَا الْبَلَدِ الأَمِينِ *
پدغه خوندی ښار باندی قسم.

د قسمونو ځواب دا دي:

لَقَدْ خَلَقْنَا الانسنَ فى أَحْسنِ تَقْوِيمٍ *
بی شکه چي انسان مو پیدا کړی دئ تر ټولو غوره جوړښت کي.

د دغو قسمونوپه اړه د مفسرینو ترمنځ د زیات اختلاف شاهد یو، مونږ د اختصار لپاره د کمزورو او ضعیفو آراوو له راوړلو ډډه کوو، یوازي هغه رأیه رااخلو چي ترټولو دقیقه او د سورې له مضامینو سره مطابق او د آیتونو ترمنځ دقیق ارتباط ئې تائیدوي. د وضاحت لپاره لاندي عرائض لرو:

پدې آیتونو کي د "طور سینین" او"بلدالامین" مفهوم کاملاً واضح او روښانه دئ او قرآن په خپله د هغوی وضاحت کړی، طور سینین د موسی علیه السلام مبعث دئ او بلد الامین، مکه مکرمه چي د اسمعیل علیه السلام او محمد علیه السلام مبعث دي او په هغې کي د ابراهیم او اسمعیل علیهما السلام په لاس کعبه بنا شوې. که د قرآن د نورو آیتونو په رڼا کي غور وکړو نو دا خبره راته جوته کېږي چي د دغو دواړو ترمنځ یو ځانګړي شباهت او مناسبت شته او هغه دا چي دواړه د پیغمبرانو مبعث او د وحي مهبط دي، په یوه کي موسی علیه السلام په پیغمبري مبعوث او د فرعون په مقابله مأمور شو او بل ئې د ابراهیم، اسمعیل او محمد علیهم السلام د بعثت او

دعوت غبړ. له ځواب سره د دغو دوارو قسمونو ارتباط هم ډېر ځرګند او واضح دي: دا دواړه ځايونه چي د نړۍ ستر ستر شخصيتونه ئې په غېږ کي پاتې شوي، پدې خبري شهادت ورکوي چي واقعاً انسان په ډېر غوره جوړښت کي پيدا شوی او ډېر ستر ستر استعدادونه پکي ايښودل شوي، د دغه اوچت او لوړ جوړښت ځو ځرګندي بېلګې ئې دغه جليل القدره پيغمبران دي، که په انسان کي دا اوچت استعدادونه نه وي نو د پيغمبرانو په څېر عظيم او جليل القدره شخصيتونه به پدوي کي نه راپيدا کېدل. مګر نه ګوري چي دغه جليل القدر پيغمبران د عظمت او لوړوالي کوم کوم مقام ته رسېدلي، هر يوه د سترو انقلابونو لارښوونه کړې، د دوی په لاس ظالم استبدادی نظامونه نسکور شوي، د عدالت او آزادي ډېوه ئې بله کړې، د دې ډېوې په رڼا کي مظلومو او محرومو انسانانو ته د ډاډمن او سرلوړي ژوند شرائط برابر شوي، په جهل وهلې تولني کي د روڼ مشعل په څېر ځلېدلي، توري تياري شپې ئې روښانه کړې، آيا همدا کافي نده چي ووايو: واقعاً انسان په ډېر غوره تقويم کي پيدا شوی او په هغه کي ستر او عظيم استعدادونه ايښودل شوي.

خو له ځواب سره د دوو لومړنيو قسمونو په ارتباط پوهېدل غور غواړي. پدې اړه ځو خبري په پام کي ولري:

د يوه بليغ کلام يو ستر خصوصيت دا وي چي د بېلو بېلو برخو ترمنځ ئې تړاو، نظم او تنسيق وي، د دغه اصل له مخي بايد دوه لومړي قسمونه له دوو وروستيو سره شباهت ولري. که دوه وروستي

قسمونه خاصو ځایونو ته اشاره کوي، پکار دا ده چي دوه لومړي قسمونه هم دې ته ورته ځایونو ته اشاره وکړي. خو باید وګورو چي په "التین" او "الزیتون" کي د دې امکان او احتمال شته که نه؟ ځواب دا دئ چي هو؛ په څو دلیله: لومړي دا چي د کلام له فحوی معلومېږي چي په لومړي آیت کي "البلد" مقدر دي، د درېیم آیت له "و هذ البلد" نه همدا خبره معلومېږي، یعني په لومړي آیت کي د انځر او زیتون په سیمو لوړه شوې. دوهم دا چي د دې سورې د نازلېدو په وخت کي فلسطین د اعلی زیتون په درلودو مشهور وو او شام د اعلی انځر په درلودو، چي چا به د زیتون نوم واخیست نو فلسطین به ئې مخي ته راغي او چي د انځر نوم به ئې واخیست نو شام به ئې ذهن ته راغي، دا داسي وګڼي لکه څوك چي په پاکستان کي د خربوزه نوم واخلي نو فوراً ئې افغانستان ذهن ته راشي او که په افغانستان کي د ام یا کیلي نوم واخلي نو سمدلاسه ئې پاکستان سترګو ته ودرېږي، دا ډېره عامه ده چي اکثراً ځایونه د خپلو خاصو میوو په نامه یادېږي. عربانو معمولاً په خپلو محاوراتو کي مختلف ټاټوبي د خپلو ځانګړو او خاصو میوو په نامه یادول، که به چا د څو ملکونو په څنګ کي د زیتون او انځر نوم اخیستو نو لدې نه ئې د شام او فلسطین معنی اخیستله. درېیم دا چي دغو دواړو ځایونو ته د قرآن په څو آیتونو کي اشاره شوې او د طورسینین او بلد الامین په څېر د پیغمبرانو د بعثت مبارك ټاټوبي ګڼل شوي. څلورم دا چي که د ځینو مفسرینو د رأیي مطابق "التین" او "الزیتون" فقط میوه وګڼو او په خوا کي ئې "البلد" مقدر ونه بولو نو له یوې خوا د دغو

ځلورو قسمونو ترمنځ شباهت او يووالي نشو په ګوته کولی او له بلي خوا د قسمونو او ځواب ترمنځ تړاو او ارتباط نشو ښودلی. شام او فلسطين چي دلته په "التين" او "الزيتون" سره ياد شوي، له "طور سينين" او "البلد الامين" سره لدې لحاظه شباهت لري چي هلته د سليمان، داود، عيسی او ابراهيم عليهم السلام په څېر پيغمبران مبعوث شوي. او پدې سره د ټولو قسمونو ژور او دقيق ارتباط له ځواب سره څرګندېږي. يعني هغه باعظمته او ستر ستر شخصيتونه چي پدغو ځلورو سيمو شام، فلسطين، طور سينين او البلد الامين کي راولاړ شوي، تلپاتې حماسي ئې جوړي کړې او د ډېر لوړ او اوچت انساني شخصيت ببلګې ئې وړاندي کړې، پدې شهادت ورکوي چي الله تعالی په انسان کي ځومره لوړ استعدادونه ايښي او په ځومره غوره او احسن تقويم او جوړښت کي ئې پيدا کړی!!

العادیات

انسان د خپل رب په وړاندي سخت ناسپاسه دي، د سپرو تر پښو لاندي زغاستونکي آسونه همدا وایي

د العادیات د مبارکي سورې قسمونه دا دي:

وَ الْعَدِيَتِ ضَبْحاً *

په ځوږ سره زغاستونکو قسم.

فَالْمُورِيَتِ قَدْحاً *

بیا په سم سره اور شیندونکو قسم.

فَالْمُغِيرَتِ صبْحاً *

او په سباوون یرغل کونکو قسم.

فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعاً *
په کوم سره چي دوړی کړی خوری.

فَوَسطنَ بِهِ جَمْعاً *
په کوم سره چي ننوځی په منځ د یوه ټولی کي.

د قسمونو ځواب دا دي:

إِنَّ الانسنَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ * وَإِنَّهُ عَلَى ذَلِكَ لَشَهِيدٌ * وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيد *
یقیناً چي انسان خپل مولی ته ډېر ناشکره دئ. او دی په خپله پدې باندي شاهد دئ. او دی خو له خیر سره په مینی کي ډېر شدید دئ.

دلته تر ټولو د مخه څو ټکي په پام کي ولري:

٥ دا پنځه قسمونه د تعقیب (فاء) په توري سره په خپلو کي تړل شوي او ښیي چي دلته د یوه څیز مختلفو حالتونو او صفتونو ته اشاره شوې، یعني همدا زغاستونکي دي چي د خپلي توندي او تېزي منډي په وجه ئې له ټټر نه شور او ځوږ اوچت دي او همدغه زغاستونکي دي چي کله ئې سم په تېږو لګېږي نو سپرغۍ ترې اوچتي شي او همدا دي چي په سباوون کي د یرغل لپاره کارول شوي او همدا دي چي په خپلي چټکي زغاستي سره دوړي بادوي او همدا دي چي د مقابل لوري په لیکو کي شق اجراء کوي، صفونه ئې څېري او د دوی په منځ کي ننوځي.

o د بیان له الفاظو په ډاګه معلومېږي چي لدغو زغاستونکو څخه هدف آسونه دي نه بل څه، ډېر بې سلیقي ادیب به هم لدې نه بل مفهوم وانخلي.

اما دا چي دا قسمونه څنګه پدې خبري شهادت ورکوي چي انسان د خپل پالونکي رب په وړاندي سخت ناشکره دي، ځواب ئې دا دي: آیا نه ګوري چي دا پیاوړي آسونه، څنګه د خپل سپور د لاس په یوه حرکت سره، په زغاسته شي، هر یو له بل نه د مخکي کېدو هڅه کوي، له سخت شور ځوږ نه ئې پوهېدی شي چي خپل ټول زور ځواك ئې كارولی، ترڅو ترنورو د مخه خپل آقا مقصد ته ورسوي، نه ګوري چي څومره تېز زغلي، چي نعل ئې له تېږي سره ولګېږي له شدت نه ئې د اور بڅرکي ترې اوچت شي، په تیاره سباوون کي په دښمن برید وکړي، لدې بې پروا چي په یوې یا بلي ګوښي کي به دښمن ورته په کمین کي وي، ناڅاپي به په کوم غشي سره دی په نښه کړي، دوړو ته ئې پام نه کوي چي د مستانه او بې باکانه منډي ئې نښه، ناڅاپي د دښمن له مجهز صف سره مخامخ شي، له ایستلو تورو سره، خو په ټوله بې اعتنائي صف مات کړي او د دښمن په مزدحمو صفوفو کي ننوځي، کله چي د آسونو دې خېل ته خپلو سپرو د زغاستي اشاره نه وه کړې، هغه وخت تا لیدل چي هر یو د خپل سپور تر پښو لاندي، په شور شوق خوځېدو، پښه ئې په ځمکه وهله، د خپل سر غاړي په حرکاتو سره ئې دا ښودله چي خپل آقا ته مطیع دئ او یوازي یوې اشارې ته ئې منتظر!! دا لده سره خپل خاوند څه کړي چي دومره مطیع دی؟ له خوراك څښناك نه پرته ئې څه

ورکړي؟ په سر غاړه ئې د لاس راکښلو نه پرته څه ورسره کړي؟ د دومره څه په وړاندي دا وفا او اخلاص د څه شي نښه ده؟ او که تا ای انسانه! له دغه "حیوان" سره مقایسه کړي، د خپل منعم په وړاندي ستا وفا او اخلاص، ستا اطاعت او مننه، د خاوند په وړاندي د ده له چلند سره مقایسه کړي، ما ته ووایه: ستا په هکله عادلانه قضاوت به څه وي؟ آیا لدې پرته بل څه کېدی شي چي ته د خپل رب په وړاندي سخت ناشکره یې، بې وفا یې، بې اخلاصه یې!! إِنَّ الانسنَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ * یقیناً چي انسان، خپل مولی ته ډېر ناشکره دي. دا پداسي حال کي چي آس یوازي همدا دوه درې نعمتونه پیژني، له واښو اوبو او په سر غاړه له لاس راکښلو پرته په نور څه نه پوهېږي، خو انسان د خیر او نعمت په اړه جامع تصور لري، ټول هغه بې شمېره نعمتونه پیژني چي الله تعالی پرې پیرزو کړي او دی ورسره کلکه مینه لري، خو سره لدې ډېر ناشکره دئ او د دغه حیوان په اندازه هم د خپل مولی مننه او شکر نه کوی.

العصر

تاريخ د مؤمنانو د بريا او فتحي زېري ورکوي

پدې مبارکي سورې کي په "العصر" لوړه شوې:

وَالْعَصْرِ *

قسم په زمانه.

د قسم ځواب دا دي:

إِنَّ الإِنسَانَ لَفِى خُسْرٍ * إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْاْ بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْاْ بِالصَّبْرِ*

يقيناً چی انسان په زيان کی دئ، مگر هغه چی ايمان ئی راوړی او صالح عملونه ئی کړی او يوه بل ته ئې د حق سپارښتنه کړی او يوه بل ته ئی د صبر توصيه کړی.

د قرآن د نورو قسمونو په څېر دلته هم په یوه څرګند او د هر مخاطب مخې ته پروت حقیقت باندې لوړه شوې، په "العصر" یعني زمانه، هره زمانه او د زمانې هر پړاو او دا د دغې ادعا د اثبات لپاره د شاهد په توګه وړاندې شوی چې انسان له ایمان، صالح عمل، په حق سپارښتنه او په صبر له سپارښتنې پرته له زیان او خسران سره مخامخ کېږي. که تاریخ ته رجوع وکړئ، هره پاڼه ئې وڅېړئ او هر پړاو ته ئې ځیر شئ؛ په څرګنده به وګورئ چې تل د ایمان هغو خاوندانو بریا ترلاسه کړې او له تباهي ژغورل شوي چې عملونه ئې صالح وو، پر حق ولاړ وو او یوه بل ته ئې د حق سپارښتنه کړې، پدې لار کې ئې صبر کړی او یوه بل ته ئې د صبر توصیه کړې. راشئ وګورئ د هغو خلکو پایله څه وه چې د کفر او له حق نه د انکار لار ئې غوره کړې، بد اخلاقه او بد عمله وو، ظلم او تېری ئې کړی، فساد ته ئې لمن وهلې، نه ئې په خپله حق او حقیقت ته سر ټیټ کړی، نه ئې بل حق ته هڅولی، نه ئې په خپل جائز حق قناعت کړی، نه ئې د بل د حق پروا کړې، نه ئې په خپله صبر درلود او نه ئې بل ته د صبر سپارښتنه کړې؟ تاریخ د دغو خلکو په هکله څه وایي؟ د دوی پایله او انجام ئې څنګه معرفي کړی؟ کوم ولسونه چې له تباهي، ذلت او سپکاوي سره مخامخ شوي، خصوصیات او ځانګړتیاوې ئې څه وې؟ او هغه چې فلاح او بریا ئې په برخه شوې، د شرف او عزت لوړو مدارجو ته رسېدلي، د ځمکې خلافت او د ولسونو قیادت او زعامت ئې ترلاسه کړی، څوك وو او مواصفات ئې کوم؟ آیا دغه سرلوړي او عزتمن قومونه او دا د تاریخ معروف او

مشهور شخصیتونه چې هرڅوك ئې په نامه افتخار کوي، هغوی ته ځان منسوبوي، د هغوی نومونه پر خپل ځان او اولاد ږدي او د هغوی په لار د تلو هڅه کوي، لدغو صفاتو پرته ئې بل څه درلودل؟ او هغه کسان چې لدغو صفاتو نه محروم وو او د دغو صفاتو له خاوندانو سره ئې دښمني ته ملا تړلي وه، که څه هم زور ځواك ئې درلود، وسایل او امکانات ئې په واك کي وو، لښکري او فوځونه ئې درلودل او په لویو لویو ملکونو ئې حکومت کاوو، له کوم عاقبت سره مخامخ شوي او نن خلك او تاریخ د دوی په هکله څه قضاوت کوي؟ د ابوجهل، فرعون او نمرود په هکله څه وایي؟ د عیسی علیه اسلام د مخالفینو په هکله څه قضاوت کوي؟

متأسفانه ځینو دلته هم اشتباه کړې او "العصر" ئې یا د "صلوة العصر: د مازدیگر لمونځ" یا "د مازدیگر وخت" او یا د پیغمبر علیه السلام د زمانې په معنا نیولی، حال دا چې "العصر" عام دئ په هره زمانه ئې اطلاق کېږي او داسي هیڅ دلیل نشته چې خاص وخت او زمانه په گوته کړي. دا ضعیفه توجیه د قسم او ځواب ترمنځ هیڅ ارتباط نشي ښودلی او په هیڅ تعبیر او تأویل سره دا نشي ثابتولی چې "العصر" د انسان په خسران او زیان شهادت ورکوي! د "العصر" صیغه عام ده، نباید هغه "خاص" کړو، د قسم او ځواب ترمنځ ارتباط یوازي په هغه صورت کي راڅرگندېږي چې صیغه په خپل حال "عام" پرېږدو او د زمانې هر پړاو او د تاریخ هره مرحله ئې وگڼو، همدا زمانه او ټول لوړ ژور پړاوونه ئې شهادت ورکوي چې انسان تل د بې‌ایمانی، بدو کړو وړو، په حق نه ودرېدو او یوه بل ته د هغه

سپارښتنه نه کولو ، بې صبري او يوه بل ته د صبر د سپارښتني نه کولو سره ئې تاوان کړی او له تباهي سره مخامخ شوي.

دا مبارکه سوره مونږ ته لارښوونه کوي چي انسان د نجات لپاره څلورو صفتونو ته ضرورت لري: ايمان، صالح عمل، په حق او په صبر سپارښتنه. انسان هغه وخت کولی شي خپلي بريا او فلاح ته اميدوار وي چي د نجات او بريا دا ټول عوامل او لاملونه په ځان کي تعبيه کړي، که لدې نه يو ئې هم راکم شي او بې‌اهميته ئې وګڼي او هر يو په خپل ځای کي مراعات نکړي، نو د نجات کښتۍ ئې د لاري په نيمائي کي پاتې کېږي او ساحل ته له رسېدو محرومه کېږي. د دې سفر د پيل نقطه "ايمان" دي، نور صفات، د ايمان لوازم او مقتضيات دي او له هغه نه راولاړ شوي صفات دي، دا ستا ايمان دئ چي د صالح عمل په بڼه کي راڅرګند شي، له حق نه دفاع ته دي تيار کړي، تا ته د صبر او ثبات درس درکوي او د مبارزې په لوړو ژورو کي په استواره ګامونو مخکي تلو ته دي هڅوي. که ته غواړي داسي ټولنه جوړه کړې چي فلاح او سعادت ئې په برخه شي، د شر، فساد او تباهي عوامل پکي وځپلي شي، د انسان د ذلت او سپکاوي لاملونو جرړي وايستل شي او انسان په هغې کي له زيان او خسران نه خوندي وي، نو دې لوړ او مقدس هدف ته د رسېدو لار دا ده چي په لاندي څلورو خبرو ترکيز وشي: "ايمان"، د صالح افرادو روزنه، له حق نه دفاع او له حق نه د دفاع په لار کي صبر او استقامت.

هغه حزب چي ادعا كوي د خلكو د ژغورني او نجات لپاره ئې په مبارزې لاس پوري كړی، خو اهداف، شعارونه او تگلاري ئې د "ايمان" په رڼا كي نه وي ټاكل شوي، د غړو ترمنځ ئې اړيكي د ايمان او عقيدي اړيكي نه وي، عملونه ئې د ايمان او عقيدي ښكارندوئي نه كوي، د ايمان او عمل تر منځ ئې څرگند تناقض وي، نه په خپله په حق ولاړ وي او نه نورو ته د حق بلنه وركوي، نه په خپله د مبارزې په كړېلېچونو او لوړو ژورو كي صابر وي او نه نورو ته د صبر او ثبات بلنه وركوي، داسي يو حزب هيڅكله نشي كولی ټولنه د سعادت او نجات په لوري بوځي او د حق د لاري فاتح مبارزينو ته په ډاډمن محور او سنگر بدل شي. تاريخ د همدې خبري په حقانيت شهادت وركوي.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين